

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

2(1) Haziran / June 2024

intpoljournal.com
E- ISSN: 3023-5499

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

E- ISSN: 3023-5499

Sahibi / Owner

Serkan KEKEVİ

Editör Kurulu / Editorial Board

Ömer KURTBAĞ

omer.kurtbag@erciyes.edu.tr

 0000-0002-5702-7912

Esmâ ÖZDAŞLI

ssaracesma@gmail.com

 0000-0003-2336-9719

Gökmen KILIÇOĞLU

gokmenkilicoglu@yandex.com

 0000-0003-3161-1907

Serkan KEKEVİ

serkankekevi@gmail.com

 0000-0002-6805-9821

Dil Editörü / Language Editor

Meltem KEKEVİ

meltemkekevi@gmail.com

 0000-0003-3591-9474

İletişim

Fatih ERARSLAN

erarslan2003@gmail.com

 0000-0003-2863-6310

Dizgi

Serkan KEKEVİ

Gökmen KILIÇOĞLU

Yayın Türü

Yaygın Süreli

intpoljournal.com

Yıl / Year 2024

Cilt / Volume 2

Sayı / No. 1

Uluslararası Siyaset Dergisi altı aylık dönemlerde (Haziran - Aralık) yılda iki kez açık erişim ve ücretsiz e- dergi olarak yayımlanmaktadır. Yayın ilkeleri, etiği, intihal politikası ile yazım kurallarına <https://intpoljournal.com/> adresinden ulaşılabilir.

US Journal is published twice a year in a six-month period (June - December) as an open access and free e-journal.

You can reach the publication principles, ethics, plagiarism politics and the writing rules at <https://intpoljournal.com/>.

©Her hakkı saklıdır. Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf, resimleme ve grafiklerin elektronik ortamlarda dâhil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları Uluslararası Siyaset Dergisine aittir. Yazılı ön izin olmaksızın materyallerin tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır. Makalelerde yer alan görüşler yazar(lar)ın kendi görüşüdür, derginin görüşü değildir. Ayrıca yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu da yazar(lara) aittir.

©All rights are reserved. Rights to the use and reproduction, including in the electronic media, of all communications, papers, photographs, illustrations and graphics appearing in this journal belong to US Journal. Reproduction without prior written permission of part or all of any material is forbidden. The journal complies with the professional principles of the press. The opinions expressed in the articles are the opinion of the author(s), not the opinion of the journal. In addition, the scientific and legal responsibility of the articles belongs to the author(s).

Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal tescilli markadır ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında korunmaktadır.

Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal is a registered trademark and protected under Industrial Property Law No. 6769.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri

Nalan KANGAL	KURUMSAL KALİTE VE BEŞERİ SERMAYE EKONOMİK KARMAŞIKLIK İÇİN BİR FARK YARATIR MI? <i>Does Institutional Quality and Human Capital Make a Difference for Economic Complexity?</i>	1-15
	Boş bırakılan sayfa	16
Zeynep TEKİNALP Yavuz CANKARA	ERMENİ KAMU DİPLOMASİSİNDE TÜRK KARŞITLIĞI <i>Anti-Turkish Sentiments in Armenian Public Diplomacy</i>	17-46
Cengiz MUTLU	ANKARA TREATY AND MIGRATION OF CILICIAN ARMENIANS <i>Ankara Antlaşması ve Kilikya Ermenilerinin Göçü</i>	47-60
Muhammed Enes SEVİNÇ Pınar ÖZDEN CANKARA	YEMEN CIVIL WAR IN THE SHADOW OF PROXY WARS: THE IRAN-SAUDI NEXUS <i>Vekalet Savaşları Gölgesinde Yemen İç Savaşı: İran-Suudi Arabistan Bağlantısı</i>	61-74
Mustafa BÜYÜK	İNSANİ DİPLOMASİYE BİR ÖRNEK: TÜRKİYE’NİN COVID-19 İLE MÜCADELE KAPSAMINDA YABANCI ÜLKELERE YAPTIĞI TIBBİ YARDIMLAR <i>An Example of Humanitarian Diplomacy: Turkey’s Medical Assistance to Foreign Countries in the Fight Against COVID-19</i>	75-87
	Boş bırakılan sayfa	88
<i>Kitap İncelemesi</i>		
Melike AYYILDIZ	HALKEVLERİ	89-94-

Makale Gelişi:
20.05.2024
Makale Kabulü:
24.06.2024

Araştırma
Makalesi

KURUMSAL KALİTE VE BEŞERİ SERMAYE EKONOMİK KARMAŞIKLIK İÇİN BİR FARK YARATIR MI?

Doç. Dr. Nalan Kangal
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Almus Meslek Yüksekokulu
Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü
nalan.kangal@gop.edu.tr
0000-0001-9160-0797

ÖZET

Ekonomik karmaşıklık bir ülkenin üretim yeteneklerini yansıtır ve rekabet gücünün bir göstergesi olarak ekonomik büyümede önemli bir rol oynar. Karmaşıklık düzeyi fazla olan ülkelerin yüksek katma değerli ürünler üretme ve ihraç etme potansiyelleri de yüksektir. Karmaşıklık, bir ülkenin insan sermayesi, teknolojisi ve kurumları hakkındaki bilgileri ortaya çıkarmaktadır ve ekonomik performansla da güçlü bir şekilde ilişkilidir. Ekonomik karmaşıklık düzeyinin yükseltilmesi için kaliteli kurumların ve yüksek beşeri sermaye düzeyinin varlığı katalizör görevi görmektedir. Çalışmada yükselen ekonomiler olarak isimlendirilen Çin, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye'den oluşan E7 Ülkeleri'nin ekonomik karmaşıklık düzeyleri üzerine bir tespit yapılarak kurumların ve beşeri sermayenin ekonomik karmaşıklık üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Brezilya'nın grup üyesi diğer ülkelere nazaran yüksek kurumsal kalite ve yüksek beşeri sermaye düzeyine sahip olduğu ve ekonomik karışıklığı düzeyinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın Çin ve Meksika'nın grup içinde düşük kurumsal kalite ve daha düşük düzeydeki beşeri sermaye düzeyine rağmen teorinin aksine yüksek ekonomik karmaşıklık düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Karmaşıklık, Kurumlar, Beşeri Sermaye, Ekonomik Büyüme, E7 Ülkeleri.

Atıf Bilgisi: Nalan Kangal. "Kurumsal Kalite ve Beşeri Sermaye Ekonomik Karmaşıklık için Bir Fark Yaratır mı?", *Uluslararası Siyaset Dergisi* 2, sayı 1 (2024): 1-15.

Çıkar Çatışması Beyanı:
Etik Kurul Onayı:
Finansal Destek Beyanı:
Yazar Katkı Beyanı:

Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir
Yazar etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir
Yazar finansal destek almadığını beyan etmiştir
1. yazar %100

Article Received:
20.05.2024
Article Accepted:
24.06.2024

Research
Article

DOES INSTITUTIONAL QUALITY AND HUMAN CAPITAL MAKE A DIFFERENCE FOR ECONOMIC COMPLEXITY?

ABSTRACT

Economic complexity reflects a country's production capabilities and plays an important role in economic growth as an indicator of competitiveness. Countries with high levels of complexity also have a high potential to produce and export high-value-added products. Complexity reveals information about a country's human capital, technology and institutions and is also strongly related to economic performance. The existence of quality institutions and high levels of human capital act as catalysts for increasing the level of economic complexity. In the study, a determination was made on the economic complexity levels of the E7 Countries consisting of China, Brazil, Indonesia, India, Mexico, Russia and Türkiye, which are called emerging economies, and the impact of institutions and human capital on economic complexity was analyzed. It has been determined that Brazil has a high institutional quality and a high level of human capital compared to other group member countries, and its level of economic turmoil is also high. In contrast, China and Mexico were found to have high levels of economic complexity, contrary to theory, despite lower institutional quality and lower levels of human capital within the group.

Key Words: *Economic Complexity, Institutions, Human Capital, Economic Growth, E7 Countries.*

To Cite: Nalan Kangal. "Kurumsal Kalite ve Beşeri Sermaye Ekonomik Karmaşıklık İçin Bir Fark Yaratır mı?", *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal* 2, no. 1 (2024): 1-15.

Conflict of Interest Statement: Author declared no conflict of interest
Ethics Committee Approval: Author declared article does not require ethics committee approval
Financial Support Statement: Author declared that there was no financial support
Author(s) contribution Statement: 1th author 100%

Giriş

Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme ile birlikte gelirlerini artırarak dünya ticaretinden büyük payı almaya çalışmaktadır. Küresel ticarete rekabet gücü elde ederek, üretimi artırmak ve katma değeri yüksek mal ihracatı izlenecek önemli yollardandır.¹

Ekonomideki en ilgi çekici ve zor sorulardan birisi “neden bazı ülkeler diğerlerinden daha fazla zengindir?” sorusudur.² İktisatçılar bu sorunun cevabını bulmak için çalışmaya devam etmektedir. Bunu yaparken de para ve maliye politikalarına ek olarak çeşitli değişkenleri hesaba katarak farklı bakış açıları geliştirmektedirler.

Yapılan çalışmalara göre ekonomik büyüme sadece üretim faktörlerindeki artışları değil aynı zamanda teknoloji, insan sermayesi ve kurumlardaki değişiklikleri de içermektedir. Tüm bu faktörler, bir ülkenin verimlilik düzeyini belirleyen, ticareti yapılamayan yetenekler olarak tanımlanmaktadır.³

Uzun bir süre boyunca ekonomik büyüme, bir toplumun belirli bir zamanda üretebileceği üretim miktarı üzerinden analiz edilmiştir. Ancak bu yaklaşım bir ekonominin rekabet gücünü değerlendirirken çok temel ve verimsiz bir ölçü haline gelmiştir. Hidalgo ve Hausmann söz konusu verimsizliği açıklamaya yönelik olarak yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yeni yaklaşım ekonomik karmaşıklık olarak ifade edilmiştir. Ekonomik karmaşıklık bir toplumun üretken bilgi miktarının bir ölçüsü olarak, şirketlerin ve mesleklerin çeşitliliğini ve bunların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu yansıtmaktadır.⁴

1760’larda birinci sanayi devriminin ortaya çıkışından sonra modern teknolojiler sektörleri ve endüstrileri hızla dönüştürmüştür. Bu teknolojiler ülkelerin ekonomik yapılarındaki üretim sektörünün modernizasyonunu iyileştirmedeki rolü ile öne çıkmıştır. Bu süreç, ülkenin bilgi ve becerilerini ihraç edilen malların üretiminde (yani ekonomik karmaşıklık) kullandığı ve tarım sektöründen daha karmaşık sanayi ve hizmet sektörüne geçişi hızlı şekilde dönüştürmüştür. Daha karmaşık endüstrilerin dönüşümündeki hızlı artış, bir yandan da ekonomik büyümeye katkıda bulunmuştur.⁵

Ekonomik karmaşıklık oldukça yeni bir terim olsa da, bazı ülkelerin küresel ticarete diğerlerinden daha avantajlı olmasına rağmen neden daha fazla üretim yapamadıklarının açıklanmasındaki boşlukları tamamlamaktadır.⁶

Yapısal bir değişim göstergesi olarak ekonomik karmaşıklık, ekonomik büyümeye, ekonomik zorluklarla mücadeleye ve teknolojik değişime uyum sağlamaya yardımcı olmaktadır. Ekonomik karmaşıklık sayesinde, yenilikçiliği ve rekabet gücünü besleyen ve ekonomilerin

¹ Birol Erkan, Elif Yildirimci, “Economic Complexity and Export Competitiveness: The Case of Turkey”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 195, (2015): 524.

² Turung V. Vu, “Does Institutional Quality Foster Economic Complexity? The Fundamental Drivers Of Productive Capabilities”, *Empirical Economics* 63, (2022): 1571.

³ César A. Hidalgo, Ricardo Hausmann, “The Building Blocks of Economic Complexity”, *Proc Natl Acad Sci* 106, no. 26, (2009): 10571.

⁴ Bryan Rivera, Marcelo Leon, Gino Cornejo and Hector Florez, “Analysis of the Effect of Human Capital, Institutional and Globalization on Economic Complexity: Comparison Between Latin America and Countries with Greater Economic Diversification”, *Economies* 11, no.8, (2023): 1-16.

⁵ Fengjiao Zheng, Xuemei Zhou, Birjees Rahat and Ghulame Rubbaniy, “Carbon Neutrality Target for Leading Exporting Countries: On The Role of Economic Complexity Index and Renewable Energy Electricity”, *Journal of Environmental Management* 229, (2021): 1.

⁶ Erkan, Yildirimci, “Economic Complexity”, 527.

üretim süreçlerini modernleşirmesine yardımcı olan, ayrıca ticari açıklığı ve ekonomik büyümeyi etkileyen teknolojik değişim için itici bir güçtür.⁷

Ekonomik karmaşıklık ekonomik yapılara gömülü üretken yetenekler olarak ifade edilmektedir. Bir ekonomi diğer birçok ülke tarafından yaygın olarak üretilmeyen (her yerde bulunurluk) çeşitli ürünler (çeşitlilik) üretebiliyorsa karmaşıktır. Karmaşıklık düzeyi fazla olan ülkelerin yüksek katma değerli ürünler üretme ve ihraç etme potansiyelleri de yüksektir. Karmaşıklık, bir ülkenin insan sermayesi, teknolojisi ve kurumları hakkındaki bilgileri ortaya çıkarmaktadır ve ekonomik performansla da güçlü bir şekilde ilişkilidir.⁸

Ekonomik karmaşıklık ülkeler arası karşılaştırmalı kalkınmanın temel belirleyicidir. Bu nedenle, ekonomik karmaşıklıkta uluslararası farklılıkların temel nedenlerinin daha iyi anlaşılması, dünyanın birçok yerinde az gelişmişliğin devam etmesini hafifletmeye yardımcı olacak ilgili politikaların formüle edilmesinde ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır.⁹

Kapsayıcı kurumların, insan sermayesi birikimini ve insan kaynaklarının üretken faaliyetlerde kullanılmasını teşvik ederek ekonomik karmaşıklığa yol açması da makuldür. İçsel büyüme teorisi, ekonomik performansı yönlendirmede insan sermayesinin rolünü vurgulamaktadır. Dolayısıyla, yeni üretken yetenekler edinme ve üretken faaliyetlere yönelik kaynak dönüşümü yoluyla elde edilen ekonomik karmaşıklıkta iyileşmeler, daha iyi insan sermayesi becerilerinin birikmesiyle pekiştirilmektedir.¹⁰

İyi işleyen kurumlar, insan sermayesi birikiminin ve insan kaynaklarının üretken ve üretken olmayan faaliyetler arasında tahsisinin temel itici güçleridir. Ek olarak, iyi işleyen kurumlar, yüksek verimli faaliyetleri ödüllendirerek, insan kaynaklarını karmaşık ürünlerin üretimine yönlendirmektedir. Düşük kaliteli kurumların olduğu toplumlarda çoğalma eğiliminde olan rant kollama faaliyetleri, üretken olmayan faaliyetlere yapılan insan sermayesi yatırımlarına daha yüksek getiri sağlamaktadır. Daha iyi insan sermayesi becerileri elde etmek ve insan kaynaklarını üretken faaliyetlerde kullanmak için kurumların kalitesinin önemli olduğu görülmekte ve bu da daha yüksek düzeyde ekonomik karmaşıklığa yol açmaktadır.¹¹

Kurumlar, yenilikçi girişimciliğe yönelik teşvikleri artırarak hem insan sermayesinin kalitesini ve hem de insan kaynaklarının üretken faaliyetlerdeki kullanımını artırarak ekonomik karmaşıklık üzerinde olumlu bir etki yapmaktadır.¹²

İhracatın ve ihracat kalitesinin yükseltilmesinin ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu tartışmasız bir şekilde ortaya koyulmuştur. Kurumsal kalite ve insan sermayesi sürdürülebilir ekonomik büyüme için önemlidir.¹³ Çünkü kurumsal kalite ve beşeri sermaye düzeyleri ekonomik karmaşıklığı, dolayısıyla da ekonomik büyümeyi etkilemektedir.¹⁴ Bu nedenle

⁷ Umer Shahzad, Mara Madaleno, Vishal Dagar, Sudeshna Ghosh and Buhari Doğan, “Exploring The Role of Export Product Quality and Economic Complexity for Economic Progress of Developed Economies: Does Institutional Quality Matter?”, *Structural Change and Economic Dynamics* 62, (2022): 41.

⁸ Hidalgo, Hausmann, “The Building Blocks”, 10575; Kang-Kook Lee, Trung V. Vu, “Economic Complexity, Human Capital And Income Inequality: A Cross-Country Analysis”, *The Japanese Economic Review* 71, (2020): 696; Olimpia Neagu, “Economic Complexity and Ecological Footprint: Evidence from the Most Complex Economies in the World”, *Sustainability* 12, no. 21, (2020): 2.

⁹ Vu, “Does Institutional Quality”, 1600.

¹⁰ Vu, “Does Institutional Quality”, 1575.

¹¹ Vu, “Does Institutional Quality”, 1575.

¹² Vu, “Does Institutional Quality”, 1597.

¹³ Shujin Zhu, Renyu Li, “Economic Complexity, Human Capital and Economic Growth: Empirical Research Based On Cross-Country Panel Data”, *Applied Economics* 49, no.38, (2016): 5.

¹⁴ Shahzad, Madaleno, Dagar, Ghosh and Doğan, “Exploring The Role of”, 41.

ihracat kalitesi, karmaşıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri etkileyen açık unsurların araştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, bu çalışma kurumsal kalite ve beşeri sermaye ile ekonomik karmaşıklığın E7 ülkelerinin ekonomik büyümesine neden olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çin, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye'den oluşan ve E7 ülkeleri olarak isimlendirilen gelişmekte olan sanayileşmiş ülkeler dikkat çekici özelliklere sahiptir. Bu grupta yer alan ülkeler dünya ekonomisindeki yüksek dış ticaret hacmi ve hızlı gelişme hızına sahip olmalarından dolayı ön plana çıkmaktadır. 2010 yılında büyüme hızı açısından G7 ve E7 arasındaki fark %35'e düşmüştür. 2015 yılında ise iki grup aynı ekonomik büyüklüğe ulaşmıştır. E7 ülkelerinin ilerleyen yıllarda da G7'nin iki katı ekonomik büyüklüğüne ulaşacağı öngörülmektedir. Dünya ekonomik büyüme tahminlerine göre 2016-2050 yılları arasında dünya ekonomisinin ortalama %2,6 oranında büyümesi beklenmektedir ve büyümenin öncelikli olarak gelişmekte olan ülkelerden kaynaklanacağı öngörülmektedir. Öngörülerin ışığında gelişmekte olan sanayileşmiş E7 Ülkeleri çalışmanın hedef ülke grubu olarak belirlenmiştir.

Ekonomik büyüme için önemli bir bileşen olan ekonomik karmaşıklığın itici iki unsuru olan kurumlar ve beşeri sermayenin varlığında çalışmanın amacı, dünya ekonomisindeki yeri giderek artan E7 ülkelerinin sahip oldukları ekonomik potansiyellerin mevcut durumunun incelenerek ilgili literatüre katkı sağlamaktır. Bunun için ilk olarak ekonomik karmaşıklık, kurumlar ve beşeri sermaye kavramları açıklanacak ve bu değişkenlerin birbiri ile olan ilişkisine değinilecektir. Diğer bölümde söz konusu ülke grubu üyelerinin sahip olduğu kurumsal performans, beşeri sermaye düzeyi ve ekonomik karmaşıklık skorları değerlendirilerek, bu değişkenlerin birbiri ile olan etkileşimi değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise genel değerlendirmelere yer verilecektir.

1. Ekonomik Karmaşıklık (Kompleksite)

Ekonomik karmaşıklık üretken yeteneklerin yeni bir ölçüsüdür. Ekonomik karmaşıklık, çok çeşitli karmaşık (yüksek verimli) ürünleri üretme ve ihraç etme kapasitesinin artmasına ve ayrıca ülkede var olan üretken bilgi miktarına karşılık gelmektedir.¹⁵ Ekonomik karmaşıklık ulusal üretim yeteneklerinin bir yansımasıdır ve ülkenin üretim yapısı daha karmaşık olduğunda üretim yetenekleri daha güçlü hale gelmektedir. Yetenekleri daha fazla olan ülke, toplumsal üretim faaliyetlerine daha yüksek verimlilikle katılabildiği için daha hızlı büyüyecektir.¹⁶

Karmaşıklık ne kadar yüksek olursa, bir ülkenin üretim kapasitesi de o kadar güçlü olur. Yüksek karmaşıklığa sahip bir ülkenin, yüksek düzeyde gelişmişliğe sahip ürünler üretme olasılığı daha yüksektir. Yüksek düzeyde karmaşıklığa sahip ülkeler nispeten yüksek ihracat çeşitliliğine sahiptir. Bu ülkelerin ihraç ettiği ürünlerin uluslararası pazarda taklit edilmesi veya rekabet edilmesi zor olacaktır.¹⁷ Bu da rekabet üstünlüğünü beraberinde getirecektir.

Ekonomik temelli karmaşıklığın ileri düzeyde olduğu ülkeler, daha yoğun teknoloji ve yüksek vasıflı işgücü kullandıkları için daha yüksek ekonomik yeteneklere sahiptirler.¹⁸ Örneğin otomobiller, elektronikler ve kimyasallar da dâhil olmak üzere çok çeşitli karmaşık (yüksek verimli) ürünler üreten (ve ihraç eden) karmaşık ekonomilerin sürdürülebilir bir büyümeye

¹⁵ Vu, "Does Institutional Quality", 1571; Neagu, "Economic Complexity and", 2; Mustafa Necati Çoban, "Ekonomik Kompleksite ve İnsani Gelişmişlik İlişkisi: E7 Ülkeleri İçin Bir Analiz", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, sayı 2, (2020): 468.

¹⁶ Zhu, Li, "Economic Complexity", 1.

¹⁷ Zhu, Li, "Economic Complexity", 12.

¹⁸ Shahzad, Madaleno, Dagar, Ghosh and Doğan, "Exploring The Role of", 40.

sahip olma olasılığı daha yüksektir. Bunun tersine, ekonomik yapıları hammadde, ahşap ve tekstil gibi daha az karmaşık (düşük verimli) ürünlerden oluşan ülkeler gelişme sürecinden çıkamayacaktır. Daha spesifik olarak ekonomik karmaşıklık, bir ülkenin ekonomik yapılarına yerleştirilmiş ürünlerin karışımına dayalı olarak üretken yeteneklerin uluslararası olarak karşılaştırılabilir bir ölçüsünü sağlar. Bunun altında yatan sezgi, tipik olarak yüksek ve artan getirilerle karakterize edilen çeşitli karmaşık ürünleri üretme yeteneğinin, bir ekonomideki üretken bilgi miktarını yansıttığıdır.¹⁹ Ekonomik yapıları karmaşık ürünlere yönelik olan ülkeler, basit ürünlerde uzmanlaşan ülkelere göre daha hızlı gelişmektedir.²⁰ Çeşitli karmaşık ürünlerin üretilmesine ve ihraç edilmesine yönelik yapısal dönüşümün, gelecekteki ekonomik refahın desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Birçok Doğu Asya ekonomisinin teknolojik yenilik ve taklit yoluyla gerçekleşen mucizevi büyümeleri, uzun vadeli büyümeyi sürdürmek için üretken yetenekler kazanmanın önemini ortaya koymaktadır.²¹

Ülkelerin üretim ve ihracat yapısını analiz etmek amacıyla Ekonomik Karmaşıklık Endeksi geliştirilmiştir. Karmaşıklık, bir ülkenin üretimden ihracata kadar bilgi ve teknoloji düzeyini temsil etmektedir. Hidalgo ve Hausmann'a göre ekonomik karmaşıklık, ülkelerin üretim kapasitelerini ve ihracatın ürün kalitesini analiz etmeye yardımcı olmaktadır.²² Ekonomik karmaşıklık ölçümlerinin uygulamaya konması, bir ülkenin üretken yapısını sayısallaştırma yeteneğini genişleterek yapısal dönüşümlerin makroekonomik rolüne olan ilgiyi yeniden canlandırmıştır.²³

Hidalgo ve Hausmann Ekonomik Karmaşıklık Endeksi'ni (ECI) geliştirmiştir. ECI ekonominin yapısını daha iyi ölçmek ve anlamak için kapsamlı bir endekstir. ECI ülkelerin ihracat açısından ekonomik gelişmişliklerinin de bir ölçüsüdür. ECI beceri, yaygınlık, ürün çeşitliliği ve bilgiye dayalıdır ve bir ulusun ekonomik büyümesinin en eksiksiz ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir. ECI endüstriyel sistemlerdeki farklılıkları yakalayarak ülkenin üretken yapısını değerlendirmektedir. ECI, üretim sürecinin teknolojik düzeyi ve bilgisi olarak tanımlanmaktadır.²⁴ Hidalgo ve Hausmann tarafından geliştirilen bu ekonomik karmaşıklık endeksi bir ülkenin ekonomik yapılarına yerleştirilmiş ürün türlerine dayalı olarak üretken bilgi veya yeteneklerin uluslararası olarak karşılaştırılabilir bir ölçüsünü sağlamaktadır. Üretken yeteneklerin kullanılabilirliğini dünya çapında tutarlı bir şekilde ölçmek genellikle zordur. Bunun nedeni, ticareti yapılamayan birçok yeteneğin örtülü ve kodlanmamış olmasıdır.²⁵

Ekonomik karmaşıklığın ölçülebilmesiyle gelecekteki ekonomik büyümenin yüksek düzeyde öngörüsüne sahip olunabildiği için kavram geniş ilgi görmüştür. Ekonomik büyüme ve ortalama gelir, ülkenin mutlak yoksulluk ve sosyal refah düzeyleriyle ilişkili olduğundan, bu aynı zamanda ekonomik karmaşıklığın bu ölçümlerini sosyal refahla da alakalı hale getirmektedir.²⁶ Ekonomik karmaşıklık, bir ekonomideki üretken yeteneklerin mevcudiyetine dayalı olarak gelecekteki büyüme ve kalkınma modellerine ilişkin tahminleri detaylandırmak için geliştirilmiştir. Çünkü ECI; kurumlar ve yönetim, üretken bilgi, insan sermayesi ve ekonomik rekabet gücüne ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Yüksek ECI skoru, bir ekonominin

¹⁹ Vu, "Does Institutional Quality", 1572; Hidalgo, Hausmann, "Exploring The Role of", 10574.

²⁰ Lee, Vu, "Economic Complexity", 696.

²¹ Vu, "Does Institutional Quality", 1601.

²² Shahzad, Madaleno, Dagar, Ghosh and Doğan, "Exploring The Role of", 40; Erkan, Yildirimci, "Economic Complexity" pp. 525.

²³ Dominik Hartmann, Miguel Guevara, Cristian Jara-Figueroa, Manuel Aristarán and César A. Hidalgo, "Linking Economic Complexity, Institutions and Income Inequality". *World Development* 93, (2016): 2.

²⁴ Hidalgo, Hausmann, "The Building Blocks", 10551.

²⁵ Hidalgo, Hausmann, "The Building Blocks", 10570.

²⁶ Hartmann, Guevara, Jara-Figueroa, Aristarán and Hidalgo, "Linking Economic Complexity", 2.

yüksek düzeyde insan ve teknolojilere gömülü bilgi ve yeteneklere sahip olduğunu göstermektedir.²⁷ Özellikle, daha fazla üretim kapasitesine sahip ülkeler, çok çeşitli karmaşık ürünler üretme yetenekleri nedeniyle sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirebilmektedir.²⁸

Gelişmiş (yüksek verimli) ürünlerin üretimi genellikle bulunması zor çok sayıda yetenek gerektirir. Dolayısıyla, bir ülkenin her yerde daha az bulunan ürünleri üretme ve ihraç etme yeteneği, dolaylı olarak daha fazla üretken bilgiye sahip olduğunu yansıtır. Bir bütün olarak ele alındığında, çok çeşitli gelişmiş ürünleri ihraç etme yeteneği ile karakterize edilen karmaşık ekonomiler, *çeşitliliğin yüksek ve yaygınlığın düşük* olduğu ekonomilerdir. Buna karşılık, ekonomik yapıları sınırlı sayıda her yerde bulunan ürünlerden oluşan ülkeler, üretim kapasitesinin eksikliğini temsil eden düşük düzeyde ekonomik karmaşıklığa sahiptir.²⁹

2. Kurumlar

Bir toplumdaki kurumlar insanlar arasında kurulacak olan iletişimi istikrarlı hale getirerek belirsizliği ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca kurumlar insanların davranışlarını düzenleme, sınırlandırma, şekillendirme ve denetleme gibi etkilere de sahiptir.³⁰ Kurumların belirleyici rolü, toplum sözleşmesinin kurallarını oluşturma ve uygulama, nüfus ile fiili güçler arasındaki çıkar çatışmalarını çözme yetenekleridir.³¹

Kurumların sahip olduğu kalite düzeyi ekonomik karmaşıklığı yumuşatarak ekonomik büyümenin hayati belirleyici faktörü olarak görülmektedir. North'a göre kurumlar, "*toplumdaki oyunun kuralları veya daha resmi olarak, insan etkileşimini şekillendiren, insan tarafından tasarlanmış kısıtlamalardır.*" Kaliteli kurumlar, mülkiyetle ilgili hakların güvenliğinde, bürokratik eylemlerde, sözleşmelerin uygulanmasında ve yenilikçilik ve üretken kapasitelerin geliştirilmesi için insan sermayesi oluşumuna yatırım yapma motivasyonudur.³²

Kurumsal kalitedeki ülkeler arası farklılığın geleneksel göstergeleri arasında mülkiyet haklarının güvenliği, kamulaştırma riski, hukukun üstünlüğü ve yürütme üzerindeki kısıtlamalar yer alır. Kurumların bu tür tek boyutlu ölçümlerinin kullanılmasıyla ilgili makul endişeler, bunların ülke düzeyinde vergi, düzenleme ve ticaret politikaları da dâhil olmak üzere geniş bir yelpazedeki kurumsal faktörleri doğru şekilde yakalayamama olasılığıyla ilgilidir.³³

Etkin kurumlar, işlem maliyetlerinin azaltılmasını ve sonuçta ekonomik performansın iyileştirilmesini kolaylaştıracak araçlar sağlamaktadır. Bu nedenle kurumsal reformlar, hukukun üstünlüğünün ve adil uygulamaların uygulanması yoluyla ekonomik performansın artırılması açısından büyük önem taşımaktadır.³⁴

²⁷ Muhlis Can, Giray Gözgör, "The Impact of Economic Complexity on Carbon Emissions: Evidence from France". *Environ. Sci. Pollut. Res.* 24, (2017): 16365.

²⁸ Hidalgo, Hausmann, "The Building Blocks", 10575.

²⁹ Vu, "Does Institutional Quality", 1577.

³⁰ Douglass C. North, *Kurumlar Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayını, 2013), 13.

³¹ Rivera, Leon, Cornejo and Florez, "Analysis of the Effect", 3.

³² Shahzad, Madaleno, Dagar, Ghosh and Doğan, "Exploring The Role of", 44; Ömer Faruk Biçen. "Türkiye'de Kurumsal Faktörler ve Büyüme: 2010-2020 Dönemi Büyüme Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme", *Journal of Academic Opinion* 1, sayı 1, (2021): 8.

³³ Edward L. Glaeser, Rafael La Porta, Florencio Lopez-De-Silanes and Andrei Shleifer, "Do Institutions Cause Growth?". *J Econ Growth* 9, no. 3, (2004): 273.

³⁴ Muzzammil Hussain, Eyup Doğan, "The Role of Institutional Quality and Environment-Related Technologies in Environmental Degradation for BRICS", *Journal of Cleaner Production* 304, (2021): 2.

Gelişmekte olan ekonomilerde kurumsal kalitedeki bir iyileşmenin teknolojiyi iyileştirme etkilerine neden olmakta ve bu da toplam verimlilik kazanımları açığa çıkarmaktadır. Ayrıca kurum kalitesi insan davranışını yansıtan ekonomik, sosyal ve politik ortamlardaki etkileşimi düzenlemektedir. Bu düzenlemeler hukuk ve siyasi sistemler, hukukun üstünlüğü, normlar, değerler ve gelenekler gibi toplumdaki resmi ve gayri resmi kurallardan oluşmaktadır.³⁵

Mülkiyet haklarının güvenliğine veya rekabetçi piyasalara yansıyan iyi kurumlar, farklı üretken ve üretken olmayan ekonomik faaliyetlerin göreceli getirilerini etkilemektedir. Dolayısıyla kurumların kalitesi, temel olarak beşeri ve fiziksel sermayeye ve yenilikçi faaliyetlere yapılan yatırımları yönlendirmekte ve dünya genelinde kişi başına düşen gelirde önemli ve kalıcı farklılıklara yol açmaktadır. Düşük kaliteli kurumların varlığını sürdürmesinin, dünya genelinde birçok toplumun kalıcı bir özelliği olmaya devam etmesi dikkat çekicidir ve bu, geniş ölçüde bir ülkenin coğrafi veya tarihi özelliklerine atfedilir. Bu nedenle, köklü kurumsal özellikler, ülkeler arasındaki ekonomik karmaşıklıkta önemli ve kalıcı farklılıklar için makul bir şekilde daha temel bir açıklama sağlamaktadır.³⁶

Düşük kaliteli kurumların kalıcılığıyla karakterize edilen pek çok gelişmekte olan ekonomi, kendilerini teknolojik olarak geri kalmış ekonomilerden teknolojik olarak gelişmiş ekonomilere dönüştürmekte zorlanmaktadır. Başka bir deyişle, ısrarcı zayıf kurumlar üretken yetenekler kazanmanın önünde büyük bir engel gibi görünmektedir. Bu nedenle sonuçlar, ekonomik karmaşıklık ve uzun vadeli kalkınmayı güçlendirmek için kapsayıcı kurumların kurulmasını savunur. Politika yapıcılar, özellikle kalkınma yanlısı ekonomik ve politik kurumların inşasına karşı kayda değer bir direncin devam ettiği gelişmekte olan ekonomilerde, kurumsal iyileştirmelerin yapısal dönüşüme olan katkısını kabul etmelidir.³⁷

Düşük kaliteli (otokratik) kurumlara sahip ülkeler, ortalama olarak, kişi başına düşen GSYİH'nin daha düşük seviyeleri tarafından yakalanan az gelişmişliğin kalıcılığından muzdarip olma eğiliminde olmaktadır.³⁸

Kurumlar, teknolojiyi ve üretim artışını teşvik eden insan sermayesi birikimi yolunun belirlenmesinde de kilit bir rol oynamaktadır. Verimlilik daha sonra insan sermayesi birikiminin getirisinin artmasına katkıda bulunur ve eğitimsiz çalışanların eğitime yatırım yapılmasına teşvik etmektedir. Kurumsal gelişmeler, eğitime artan getiri oranı yoluyla daha fazla bilgi yaratılmasına anında yansımaya sahiptir. Beşeri sermayenin büyüme oranındaki hızlanma, yapısal kurumlarda daha fazla iyileşmeye yol açmaktadır.³⁹

3. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, bireylerin sahip olduğu ve üretim sürecinde kullanabileceği bilgi, beceri ve tecrübedir. Beşeri sermaye toplumsal ihtiyaçların sağlanabilmesi için koruyucu ve tedavi edici sağlık sistemine ek olarak eğitim düzeyi yüksek teknoloji üreten insan gücünün oluşturulmasında önemli bir üretim faktörüdür. Beşeri sermaye açığa çıkardığı teknik bilgi ile fiziki sermayenin etkinliğini destekleyerek ekonomik büyümeyi arttırma özelliğine de sahiptir.⁴⁰

³⁵ Muzzammil Hussain and Eyup Doğan, "The Role of Institutional", 3.

³⁶ Vu, "Does Institutional Quality", 1573.

³⁷ Vu, "Does Institutional Quality", 1601.

³⁸ Hidalgo, Hausmann, "The Building Blocks", 10575.

³⁹ Joilson Dias, Edinaldo Tebaldib. "Institutions, Human Capital and Growth: The Institutional Mechanism". *Structural Change and Economic Dynamics* 23, (2021): 310.

⁴⁰ Deniz Özyakışır, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 6, sayı 1, (2011): 52; H. Van den Berg, *Economic Growth and Development* (Singapore: World Scientific Publishing, 2nd Ed., 2012), 82-91; Ömer Emirkadı, "Ekonomik Kalkınma ve Beşeri

Beşeri sermayenin gelişimi, bir ekonomide üretim yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olur. Beşeri sermayenin yetiştirilmesini göz ardı etmek yerli üretim yeteneklerinin geliştirilmesine engel olacaktır.⁴¹ Beşeri sermayenin özellikleri sadece bireylerin eğitim düzeyiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda gelecekte toplumlarının ekonomik faaliyetlerine katkıda bulunabilecekleri üretkenliğe de genişleyerek sağlık durumu ve olasılık gibi farklı boyutları da eklemektedir. İnsan kaynağının hayatta kalması ve insan sermayesi ile ekonomik karmaşıklık arasında uzun vadeli bir denge ilişkisi vardır.⁴² İyi eğitilmiş bir işgücünün eksikliği, yapısal dönüşümü yüksek verimli faaliyetlere doğru yönlendirmenin önünde büyük bir engeldir. Dahası insan sermayesinin kalitesi, bir ülkenin ekonomik yapısının yüksek verimliliğe sahip faaliyetlerin üretimine yönelik olarak çeşitlendirmek için birikmiş üretken yeteneklerden ne ölçüde yararlanabileceğini etkilemektedir.⁴³

Beşeri sermayenin geliştirilmesi, bir ülkenin daha karmaşık bağlantıları ve görevleri öğrenerek bu konularda uzmanlaşmasını ve böylece ülkenin daha karmaşık ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı bir avantaja sahip olmasını sağlayabilir. Beşeri sermaye düzeyi düşük olan ülkeler, ‘düşük karmaşıklık ve düşük üretim kapasitesi’ kısır döngüsünde bile, ulusal yetenekleri geliştirmekte kısıtlanacaklardır.⁴⁴

Kurumlar eğitimin geri dönüş oranını etkilediği için bu süreçte çok önemli bir rol oynamaktadır. Kurumlar eğitimin getirisini artırarak beşeri sermaye birikimini teşvik etmektedir. Bu nedenle ekonomide mevcut olan insan sermayesinin miktarı kurumların kalitesine bağlıdır. Bir ekonominin verimliliği beşeri sermaye birikimine bağlı olduğundan, ekonomik kalkınma da kurumların kalitesiyle bağlantılıdır.⁴⁵ İnsan sermayesi üretken yetenekleri, ekonomik karmaşıklık ve büyümeyi artırır. Eğitilmiş bir işgücü karmaşık ürünleri daha iyi üretebilir, bu da ihracatın çeşitlendirilmesine ve yabancı kaynaklı yatırımlara yol açar.⁴⁶ Ekonomik karmaşıklık ve insan sermayesi ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.⁴⁷ Beşeri sermaye birikiminin bir ülkenin üretim kapasitesiyle ilişkili olduğu ve bu kapasite tarafından güçlendirildiği ileri sürülmektedir. Köklü kurumlar ekonomik karmaşıklığın evrimine dair daha derin bir katkı vermektedir. Bu nedenle insan sermayesinin kurumlar ile ekonomik karmaşıklık arasındaki ilişkinin altında yatan bir mekanizma olduğu öne sürülmektedir. Buradan hareketle insan sermayesi becerileri biriktirmeye yönelik teşviki şekillendirerek uzun vadeli kalkınmaya yol açmaktadır.⁴⁸

Sermaye İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Teorik Bir Değerlendirme”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46, (2019): 100.

⁴¹ Zhu, Li, “Economic Complexity”, 12.

⁴² Rivera, Leon, Cornejo and Florez, “Analysis of the Effect”, 3.

⁴³ Zhu, Li, “Economic Complexity”, 3.

⁴⁴ Zhu, Li, “Economic Complexity”, 2.

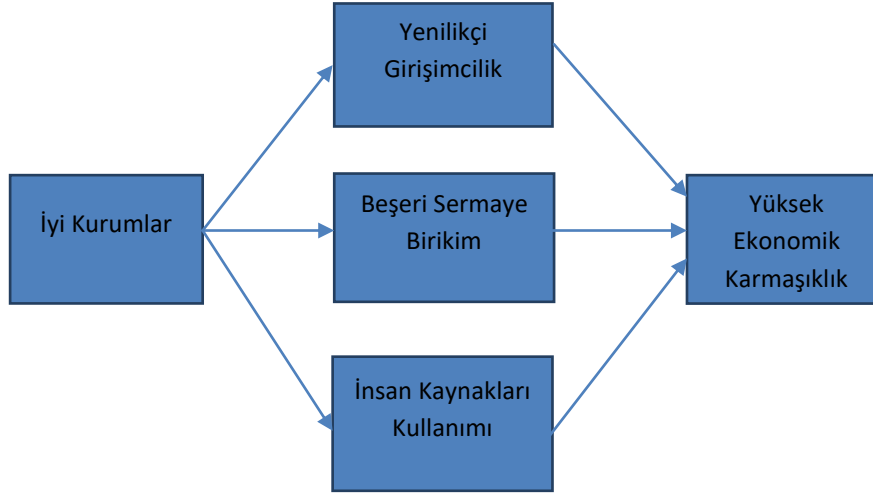
⁴⁵ Dias, Tebaldib, “Institutions, Human Capital”, 301.

⁴⁶ Shahzad, Madaleno, Dagar, Ghosh and Doğan, “Exploring The Role of”, 41.

⁴⁷ Zhu, Li, “Economic Complexity”, 12.

⁴⁸ Vu, “Does Institutional Quality”, 1597.

Şekil 1: Kaliteli Kurumların Beşeri Sermaye Birikimini Destekleyerek Ekonomik Karmaşıklıkla Etkilemesi

Kaynak: Vu, 2022: 1576.

Şekil 1’de kurum kalitesi ile ekonomik karmaşıklık arasındaki ilişkinin altında yatan potansiyel mekanizmalar gösterilmektedir. İyi işleyen kurumların yenilikçi girişimciliğe yönelik teşvikleri güçlendirmekte, insan sermayesi birikimini teşvik etmekte ve üretken yetenekler edinmede insan kaynaklarını harekete geçirerek temel olan üretken faaliyetlere yönelik yapısal dönüşümü yönlendirmektedir.⁴⁹

4. E7 Ülkelerinin Ekonomik Karmaşıklık, Kurumsal Kalite ve Beşeri Sermaye Verileri

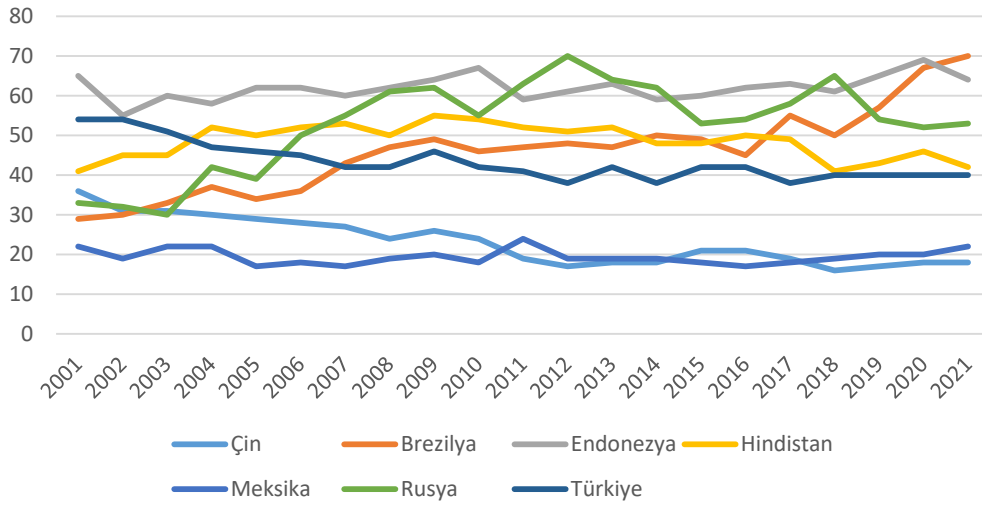
Ülkenin sahip olduğu kaliteli kurumların varlığında insan sermayesini daha iyi yetiştirecek oluşumların gerçekleşmesi, teknolojik icatlar ve kullanımının artması, verimlilik artışı, üretilen çeşitli ve katma değeri yüksek ürünler ile ekonomik karmaşıklık düzeyinin artmasına yol açmaktadır. Böylece ekonomik büyüme hedefine ulaşılması söz konusu olacaktır.⁵⁰

Çin, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye’den oluşan E7 ülkeleri gelişmekte olan sanayileşmiş ülkelerdir. E7 Ülkeleri ekonomik olarak G7 kadar güçlü hale gelmeye aday, en hızlı nüfus artışına sahip gelişmekte olan ülkelerdir. 2018 itibarıyla bu ülkeler dünya nüfusunun %47’sini, dünya GSYH’sinin %26’sını oluşturmaktadır. Önümüzdeki 40 yılda ortalama %3,5 büyüme oranına sahip olacakları tahmin edilmektedir.⁵¹ Çalışmaya konu olan ve gelecekteki ekonomik performansları ile dikkat çeken E7 ülkeleri sahip oldukları ekonomik karmaşıklık, kurumsal kalite ve beşeri sermaye düzeyleri dikkate alınarak karşılaştırılacaktır. Böylece olası beklentilere paralel bir durumun varlığının ortaya konması amacıyla söz konusu veriler tablolaştırılarak yorumlanacaktır.

⁴⁹ Vu, “Does Institutional Quality”, 1571.

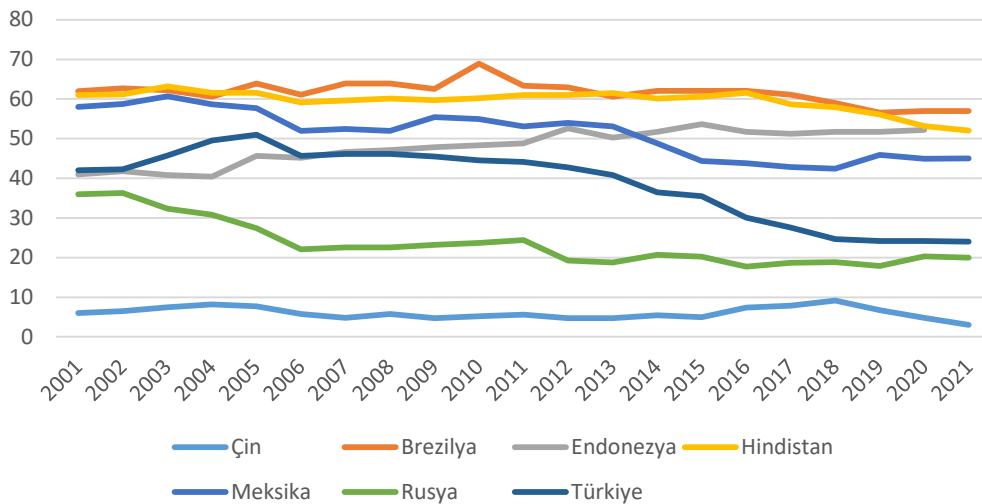
⁵⁰ Dias, Tebaldib, “Institutions, Human Capital”, 310.

⁵¹ Festus Victor Bekun, Parlak Akwasi Gyamfi, Stephen Taiwo Onifade and Mary Oluwatoyin Agboola, “Beyond The Environmental Kuznets Curve in E7 Economies: Accounting for the Combined Impacts of Institutional Quality and Renewables”, *Journal of Cleaner Production* 314, (2021): 2.

Grafik 1: E7 Ülkelerinin Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Sıralaması (2001-2021)

Kaynak: Growth Lab. "Country & Product Complexity Rankings."

Grafik 1 E7 Ülkeleri olan Çin, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Rusya, Meksika ve Türkiye'nin 2001-2021 dönemindeki Ekonomik Karmaşıklık Endeksi sıralamasına göre elde edilmiştir. Endeks verilerine göre, Çin ve Meksika'nın, son yıllarda da Türkiye'nin ekonomik karmaşıklık sıralamasında E7 Ülkeleri arasında daha üstte yer aldığı görülmektedir. 133 ülkenin yer aldığı Ekonomik Karmaşıklık Atlası sıralaması 2021 yılı verilerine göre Çin 18, Meksika 22 ve Türkiye 40. sırada yer almıştır. Hindistan, Brezilya, Hindistan ve Rusya görece olarak diğer üyelere göre daha alt sıralarda yer almıştır. Özellikle Rusya ve Brezilya'nın 2000'li yılların başında daha üst sıralarda yer alırken zamanla sıralamalarını koruyamadıkları görülmektedir. Buna ek olarak Türkiye ve Meksika'nın zaman içerisinde ekonomik karmaşıklık sıralamalarının yukarı yönlü bir seyir izlemesi durumu da grup içinde dikkate değer bir gelişmedir.

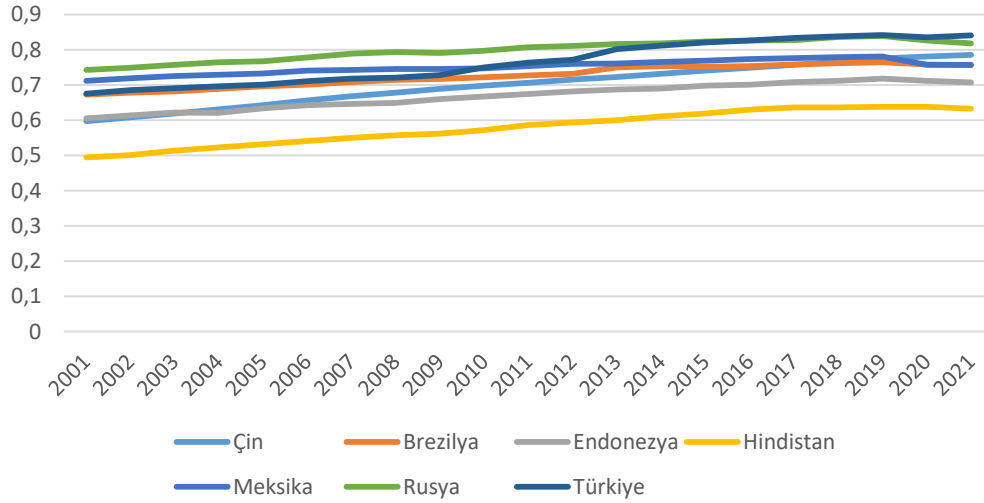
Grafik 2: E7 Ülkelerinin Kurumsal Kalite Verileri (2001-2021)

Kaynak: World Bank. "Worldwide Governance Indicators".

Grafik 2 E7 ülkelerinin 2001-2021 dönemindeki kurumsal kalite verilerinden elde edilmiştir. Veri olarak kurumsal kaliteyi temsilen hükümet etkinliği verileri tercih edilmiştir. Grup üyelerinden Brezilya, Hindistan ve Meksika'nın kurumsal kalite düzeylerinin diğer grup üyesi

ülkelerden daha iyi olduğu görülmektedir. Çin ve Rusya gibi iki büyük ekonominin sahip olduğu kurumsal kalite düzeyleri dikkat çekici düzeyde düşüktür. Türkiye ise grup üyesi ülkelerden kurumsal kalite düzeyinin en fazla düştüğü ülke olarak negatif yönde ayrılmaktadır.

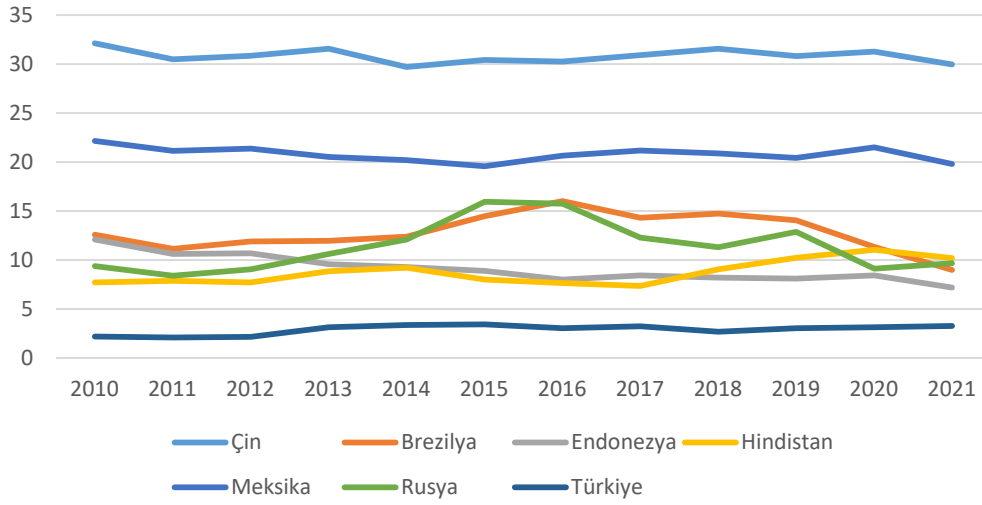
Grafik 3: E7 Ülkelerinin Beşeri Sermaye Verileri (2001-2021)

Kaynak: UNDP. “Human Development Index”.

Beşerî sermaye düzeyi Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi ile ölçülmektedir. 0 ile 1 arasında değer alan endeks değeri 0’a yaklaştıkça ülkenin insani açıdan daha düşük gelişmişlik seviyesi, değer 1’e yaklaştıkça ise ülkenin insani gelişmişlik seviyesinin yüksekliğini ifade etmektedir. İnsani Gelişmişlik Endeks değeri 0-0,550 arasındaki ülkeler “Düşük İnsani Gelişmişlik”, 0,501- 0,699 arasında yer alan ülkeler “Orta İnsani Gelişmişlik” 0,700-0,799 değer alan ülkeler “Yüksek İnsani Gelişmişlik” ve 0,800-1 değerleri arasında yer alan ülkeler de “Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik” grubuna dâhil edilmektedir (UNDP, 2023).

Grafik 3’te E7 Ülkelerinin 2001-2021 yılları arasındaki İnsani Gelişmişlik Endeksi verileri yer almaktadır. E7 Ülkeleri genel olarak yıllar içerisinde yükselen bir İnsani Gelişmişlik Endeksi verisine sahiptir. Hindistan’ın artan skoruna rağmen grup üyelerinden negatif olarak ayrıldığı gözlemlenmektedir. Rusya ve Türkiye’nin grup içinde en iyi skora sahip olarak *çok yüksek insani gelişmişlik* düzeyinde olduğu ve Meksika’nın da onlardan sonra geldiği görülmektedir.

Grafik 4: E7 Ülkelerinin İhracat İçinde Yüksek Teknoloji İhracatı Yüzdesi (2010-2021)

Kaynak: World Bank, "World Development Indicators".

E7 Ülkeleri'nin 2010-2021 yılları arasında yapmış olduğu toplam ihracat içindeki ileri teknoloji ürünlerinin yüzdelik düzeyi grafik 4'te yer almaktadır. E7 ülkeleri içinde en yüksek ileri teknoloji ihracatı yapan Çin'dir. Çin'i Meksika takip etmektedir. Türkiye ise grup üyesi ülkelerden negatif olarak ayrılmakta olup toplam ihracat içindeki yüksek teknoloji ihracatı en düşük yüzdelik orana sahiptir. Söz konusu bu değerler E7 Ülkeleri için de ekonomik karmaşıklık sıralaması en iyi iki ülke olan Çin ve Meksika'nın ekonomik karmaşıklık düzeyleri ile örtüşmektedir.

Sonuç

Ekonomistler ekonomik karmaşıklığı ve uzun vadeli büyümeyi sağlamak için kapsayıcı kurumların kurulmasını savunmaktadır. Karmaşık ve çeşitli (yüksek verimli) ürünler üreten ve ihraç eden karmaşık ekonomiler daha fazla üretken bilgi biriktirme eğilimindedir. Bunun tersine, sınırlı sayıda basit (düşük verimli) üründe uzmanlaşmayla karakterize edilen ülkeler muhtemelen üretim kapasitesi eksikliğinden muzdarip olacak ve bu da uzun vadeli ekonomik büyümeyi engelleyecektir. Buradan hareketle, ekonomik karmaşıklık gelecekteki büyüme ve kalkınmanın büyük ölçüde öngörüsü olarak kabul edilmektedir.

Kaliteli kurumlar bilgi ve eğitim birikimine daha yüksek getiri sunarak daha iyi insan sermayesi becerileri edinme teşviklerini güçlendirmektedir. Ek olarak iyi işleyen kurumlar yüksek verimli faaliyetleri ödüllendirerek insan kaynaklarını karmaşık ürünlerin üretimine yönlendirmektedir. Dolayısıyla kaliteli kurumlar insan sermayesi birikimini ve insan kaynaklarının üretken faaliyetlerde kullanılmasını teşvik ederek ekonomik karmaşıklığa yol açmaktadırlar.

Çalışmada kurum kalitesi, beşeri sermaye ve ekonomik karmaşıklık ilişkisinin temeli teorik olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre hızlı büyüme potansiyeline sahip olan E7 Ülkeleri olarak isimlendirilen Çin, Brezilya, Endonezya, Meksika, Hindistan, Rusya ve Türkiye'nin 2001-2021 dönemi için sahip olduğu ekonomik karmaşıklık, kurumsal kalite ve beşeri sermaye düzeylerinin tespit edilerek üretken yeteneklerin durumunu açığa çıkarılmıştır.

E7 Ülkeleri'nden Çin ve Meksika'nın ekonomik karmaşıklık düzeyinin diğer üyelerin sahip olduğu düzeyden daha iyi olduğu görülmüştür. Türkiye de sahip olduğu ekonomik

karmaşıklık düzeyi ile grup içinde en çok yükselmeyi başaran ülke olarak dikkat çekmektedir. Kurumsal kalite göstergelerine göre ise Brezilya, Hindistan ve Endonezya'nın diğer üyelere kıyasla daha iyi düzeyde olduğu; Çin ve Rusya'nın ise düşük kurumsal kalite düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Türkiye kurumsal kalite düzeyinin en fazla değer kaybettiği ülkedir. Beşeri sermaye düzeylerinin bir ölçüsü olan İnsani Gelişmişlik Endeksi verileri açısından E7 Ülkeleri'nin hepsinin ilgili dönemde yükselen değerlere sahip olduğu görülmüştür. Rusya, Türkiye ve Çin diğer üyelere daha iyi İnsani Gelişmişlik düzeylerine sahiptir. Ekonomik karmaşıklığın bir göstergesi olarak ele alınan ve ülkenin yaptığı toplam ihracat içinde yüksek teknoloji ihracatının oranına göre ise Çin ve Meksika ileri teknoloji ihracat düzeyinin yüksekliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu da ekonomik karmaşıklık düzeyi ile örtüşen bir sonuç olarak görülmektedir.

Brezilya'nın grup üyesi diğer ülkelere nazaran yüksek kurumsal kalite ve yüksek beşeri sermaye düzeyine sahip olduğu ve ekonomik karmaşıklık düzeyinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın Çin ve Meksika'nın grup içinde düşük kurumsal kalite ve daha düşük düzeydeki beşeri sermaye düzeyine rağmen teorinin aksine yüksek ekonomik karmaşıklık düzeyine sahip olduğu görülmüştür. E7 Ülkeleri teorinin geçerliliği açısından homojen bir yapıya sahip değildir. Ülkelerin sahip olduğu farklı dinamikler her ülke için söz konusu durumun geçerli olmadığını ortaya koymaktadır.

Ekonomik karmaşıklığın yükseltilmesi ve devamında yakalanan ekonomik büyüme düzeyi uzun vadede kamu politikalarının kaliteli kurumları ve beşeri sermayeyi destekleyici nitelikte olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Günümüzde politika yapıcılar özellikle kalkınma yanlısı ekonomik ve politik kurumların inşasına karşı kayda değer bir direncin devam ettiği gelişmekte olan ekonomilerde, kurumsal iyileştirmelerin yapısal dönüşüme katkı vereceğini kabul etmelidir. Böylece kurumların kalitesinin artırılması beraberinde beşeri sermaye artışı ve ekonomik karmaşıklık düzeyinin artmasıyla uzun vadeli ekonomik büyüme gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Bekun, Festus Victor, Parlak Akwasi Gyamfi, Stephen Taiwo Onifade and Mary Oluwatoyin Agboola, "Beyond The Environmental Kuznets Curve in E7 Economies: Accounting for the Combined Impacts of Institutional Quality and Renewables", *Journal of Cleaner Production* 314, (2021), 127924: 1-10.
- Berg, H. Van den Economic Growth and Development. Singapore: World Scientific Publishing, 2nd ed., 2012.
- Biçen, Ömer Faruk "Türkiye'de Kurumsal Faktörler ve Büyüme: 2010-2020 Dönemi Büyüme Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme", *Journal of Academic Opinion* 1, sayı 1, (2021): 7-14.
- Çoban, Mustafa Necati. "Ekonomik Kompleksite ve İnsani Gelişmişlik İlişkisi: E7 Ülkeleri İçin Bir Analiz", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, sayı 2, (2020): 467-479.
- Dias, Joilson, Edinaldo Tebaldib. "Institutions, Human Capital and Growth: The Institutional Mechanism", *Structural Change and Economic Dynamics* 23, (2021): 300-312.
- Emirkadı, Ömer. "Ekonomik Kalkınma ve Beşeri Sermaye İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Teorik Bir Değerlendirme", *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46, (2019): 97-116.
- Erkan, Birol, Elif Yildirimeci. "Economic Complexity and Export Competitiveness: The Case of Turkey", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 195, (2015): 524-533.
- Glaeser, Edward L., Rafael La Porta, Florencio Lopez-De-Silanes and Andrei Shleifer, "Do Institutions Cause Growth?", *J Econ Growth* 9, no. 3, (2004): 271-303.

- Growth Lab. “Country & Product Complexity Rankings.” Erişim tarihi: 25.04.2024. <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings>.
- Hartmann, Dominik, Miguel Guevara, Cristian Jara-Figueroa, Manuel Aristarán and César A. Hidalgo, “Linking Economic Complexity, Institutions and Income Inequality”, *World Development* 93, (2016): 75-93.
- Hidalgo, César A., Ricardo Hausmann. “The Building Blocks of Economic Complexity”, *Proc Natl Acad Sci* 106, no. 26, (2009): 10570-10575.
- Hussain, Muzzammil, Eyup Doğan. “The Role of Institutional Quality and Environment-Related Technologies in Environmental Degradation for BRICS”, *Journal of Cleaner Production* 304, (2021): 1-10.
- Lee, Kang-Kook, Trung V. Vu. “Economic Complexity, Human Capital And Income Inequality: A Cross-Country Analysis”, *The Japanese Economic Review* 71, (2020): 695-718.
- Muhlis Can, Giray Gözgör. “The Impact of Economic Complexity on Carbon Emissions: Evidence from France”, *Environ. Sci. Pollut. Res.* 24, (2017): 16364-16370.
- Neagu, Olimpia. “Economic Complexity and Ecological Footprint: Evidence from the Most Complex Economies in the World”, *Sustainability* 12, no. 21, (2020): 9031-9048.
- North, Douglass C. *Kurumlar Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Özyakışır, Deniz. “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 6, sayı 1, (2011): 46-71.
- Rivera, Bryan, Marcelo Leon, Gino Cornejo and Hector Florez. “Analysis of the Effect of Human Capital, Institutional Quality and Globalization on Economic Complexity: Comparison Between Latin America and Countries with Greater Economic Diversification”, *Economies* 11, no. 8, (2023): 1-16.
- Shahzad, Umer, Mara Madaleno, Vishal Dagar, Sudeshna Ghosh and Buhari Doğan. “Exploring The Role of Export Product Quality and Economic Complexity for Economic Progress of Developed Economies: Does Institutional Quality Matter?”, *Structural Change and Economic Dynamics* 62, (2022): 40-51.
- UNDP. “Human Development Index”. Erişim tarihi: 12.05.2024. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>.
- Vu, Turung V. “Does Institutional Quality Foster Economic Complexity? The Fundamental Drivers Of Productive Capabilities”, *Empirical Economics* 63, (2022): 1571-1604.
- World Bank. “World Development Indicators”, Erişim tarihi: 23.04.2024. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>.
- World Bank. “Worldwide Governance Indicators”. Erişim tarihi: 25.04.2024. <http://info.worldbank.org/governance/wgi/>
- Zheng, Fengjiao, Xuemei Zhou, Birjees Rahat and Ghulame Rubbaniy. “Carbon Neutrality Target for Leading Exporting Countries: On The Role of Economic Complexity Index and Renewable Energy Electricity”, *Journal of Environmental Management* 229, (2021): 1-9.
- Zhu, Shujin, Renyu Li, “Economic Complexity, Human Capital and Economic Growth: Empirical Research Based On Cross-Country Panel Data”, *Applied Economics* 49, no.38, (2016): 1-14.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

Makale Gelişi:
30.05.2024
Makale Kabulü:
25.06.2024

Araştırma
Makalesi

ERMENİ KAMU DİPLOMASİSİNDE TÜRK KARŞITLIĞI

Zeynep Tekinalp
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
zeyneptknlp@gmail.com
0000-0003-3370-6352

Doç. Dr. Yavuz Cankara
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
yavuz.cankara@bilecik.edu.tr
0000-0002-9553-9708

ÖZET

Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi birçok mecrada değişimler getirmiş ve bu değişimlerden biri de diplomasi alanında olmuştur. Geleneksel diplomaside hükümetten hükümete gerçekleşen görüşmeler çağa uyum sağlayamamıştır. Ülkeler imajlarını olumlu yönde ilerletmek ve çıkarlarına ulaşmak için yeni bir diplomasi türüne ihtiyaç duymuştur. Bu noktada ortaya çıkan kamu diplomasisi, ihtiyaçlara karşılık vermiş ve dünyada yaşanan gelişmelere uyum sağlamıştır. Kamu diplomasisiyle birlikte artık toplumlar da diplomasiye dâhil olmuş ve fikirleri dikkate alınmıştır. Kamu diplomasisinin çeşitli faaliyet alanlarını kullanan ülkeler, toplumları etkileyebilmekte ve kendi görüşleri çerçevesinde ikna etmeyi başarabilmektedir. İkna neticesinde ise hükümet kararlarına tesir edilmektedir. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin gücünü uzun yıllar önce fark eden Ermeniler, bu alanı oldukça aktif bir şekilde kullanmıştır. Ermeniler, faaliyetlerinin temellerini "Türk düşmanlığı" üzerine atmış, böylelikle "masum" görünümünü desteklemişlerdir. Konunun daha net anlaşılabilmesi için çalışmada ilk olarak kamu diplomasisi kavramı, aktörleri ve türleri açıklanmıştır. Daha sonra Ermenistan ve Ermeni diasporasının neden kamu diplomasisine ihtiyaç duyduğu irdelenmiştir. Ardından ise Ermenilerin din, lobcilik, eğitim, ünlü isimler, medya ve dijital alan faaliyetleri sıralanmıştır. Faaliyetlerin incelenmesiyle birlikte Ermenilerin Türkiye ve Azerbaycan için olumsuz bir imaj görünümü sunduğu görülmüş ve Türk karşıtlığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Türk, Kamu Diplomasisi.

Atf Bilgisi: Zeynep Tekinalp, Yavuz Cankara. "Ermeni Kamu Diplomasisinde Türk Karşıtlığı", *Uluslararası Siyaset Dergisi* 2, sayı 1 (2024): 17-46.

Çıkar Çatışması Beyanı:
Etik Kurul Onayı:
Finansal Destek Beyanı:
Yazar Katkı Beyanı:

Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemiştir
Yazarlar etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir
Yazarlar finansal destek almadıklarını beyan etmiştir
1. yazar % 50, 2. yazar %50

Article Received:
30.05.2024
Article Accepted:
25.06.2024

Research Article

ANTI-TURKISH SENTIMENTS IN ARMENIAN PUBLIC DIPLOMACY

ABSTRACT

The advent of globalization and the development of technology have brought changes in many channels, and one of these changes has occurred in the field of diplomacy. In traditional diplomacy, government-to-government negotiations often failed to adapt to the modern age. Countries needed a new type of diplomacy to positively enhance their image and achieve their interests. Public diplomacy emerged as a response to the evolving global landscape, involving societies and considering their viewpoints. Unlike traditional diplomacy, public diplomacy engages societies in the diplomatic process and takes their opinions into account. By utilizing various fields of activity within the context of public diplomacy, countries can influence societies and persuade them based on their perspectives. As a result of this persuasion, government decisions are influenced. Armenians, who recognized the power of public diplomacy activities many years ago, have actively employed this field. They have based their activities on the concept of "Turcophobia," thereby maintaining the perception of their innocence. To gain a deeper understanding of the subject matter, an explanation of the concept, the actors involved, and the different types of public diplomacy is necessary. Subsequently, the rationale behind the necessity of public diplomacy for Armenia and the Armenian diaspora is scrutinized. The endeavors of Armenians across various domains, including religion, lobbying, education, celebrity endorsements, media, and digital platforms, are then enumerated. Through a comprehensive examination of these activities, it becomes evident that Armenians portray a negative image of Türkiye and Azerbaijan, and anti-Turkish sentiments prevail.

Key Words: *Armenian, Turkish, Public Diplomacy.*

To Cite: Zeynep Tekinalp, Yavuz Cankara. "Ermeni Kamu Diplomasisinde Türk Karşıtlığı", *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal* 2, no.1 (2024):17-46.

Conflict of Interest Statement: Authors declared no conflict of interest
Ethics Committee Approval: Authors declared article does not require ethics committee approval
Financial Support Statement: Authors declared that there was no financial support
Author(s) contribution Statement: 1th author 50%, 2nd author 50%

Giriş

Kamu diplomasisi kavramını literatüre kazandıran Gullion, kavramın tanımını, farklı ülke hükümetlerinin kamuoyu oluşturması ve bu oluşturulan kamuoyunun ülkenin dış politikasına etki etmesi, ülkeler arası iletişim ve kültürler arası etkileşim şeklinde aktarmıştır.¹ Kamu diplomasisinin daha anlaşılır olmasını sağlayan ve kamu diplomasisiyle bağlantılı bir kavram olan yumuşak güç kavramının tanımı ise istenileni tehdit, baskı ve zor kullanarak değil, kendisini cazip gösterecek davranışlarla tercihleri şekillendirme kabiliyeti olarak ifade edilmiş, bu cazip görünüm ise ülkenin politikaları, kültürü, gelenekleri, refah düzeyi gibi olgularına dayandırılmıştır.² Devletler, kamu diplomasisinin yumuşak güç niteliğindeki uygulamalarıyla ülke profillerini pozitif yönde oluşturmaktadırlar. Burada özellikle yerel basına yansıyan haberlerin ve haberlerde kullanılan ifadelerin, uluslararası basında uyandırdığı etki düşünüldüğünde basın yayın kuruluşlarının ülke görünümünü oldukça etkilediği söylenebilir. Dolayısıyla ülkenin görünümü halkları etkilemekte ve ülke hakkındaki fikir oluşumlarına önemli katkı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla Ermeniler, kamu diplomasisinin önemini çok uzun yıllar önce idrak etmiş, Osmanlı Devleti üzerinden başlayan Türk karşıtı faaliyetler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla devam etmiştir. 1915 olayları çarpıtılarak, dünya kamuoyuna “Türkler, Ermenilere soykırım uyguladı” şeklinde yansıtılmıştır. Ermeniler, sözde soykırım iddialarını başta Türkiye olmak üzere dünya ülkelerinin tanınması için yoğun çaba sarf etmektedir. Ermeniler, Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorununu ise “tarihi Ermenistan toprakları Azerbaycan'ın işgaline uğruyor, Ermeniler yeni bir soykırımla karşı karşıya” algısıyla dünya kamuoyuna aktarmıştır. Her iki asılsız iddia üzerinden Ermeniler, kendi ülke imajını olumlu bir görünümde sunarken, iki Türk devleti için “nefret” derecesine varabilecek bir imaj görünümü çizmeye çalışmıştır. Ermenistan, Kafkasya bölgesindeki yalnızlığını gidermek, ülkedeki ekonomik ve savaş durumunu meşru kılmak, kendi toplumunun ve dünya kamuoyunun tepkisiyle karşılaşmamak gibi sebeplerle kamu diplomasisine yönelmiştir. Diaspora Ermenileri ise yaşadıkları farklı ülkelerde asimile olmamak, milli hedeflere ulaşmak, anavatanla bağlantı kurmak gibi nedenlerle kamu diplomasisini kullanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Ermenilerin, kamu diplomasisine neden ihtiyaç duyduğuna dikkat çekmek, ardından Ermenilerin kamu diplomasisinin hangi alanlarında aktif faaliyet gösterdiğini ve bu faaliyetlerin tamamında Türk karşıtlığının var olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmanın hipotezi; Ermenilerin kendi profilini “soykırıma uğramış, masum, ezilmiş Hristiyan, mücadeleci,” şeklinde kamuoyuna aktarırken, Türklerin profilini “soykırımcı, işgalci, saldırgan, zalim Müslüman” şeklinde aktarmasıdır. Buradan hareketle çalışmanın araştırma soruları şu şekilde sıralanmıştır: Ermeniler, neden kamu diplomasisine ihtiyaç duymaktadır? Ermeniler, kamu diplomasisinin hangi alanlarını kullanmaktadır? Ermeni imajı ile Türk imajı nasıl aktarılmaktadır? Türk karşıtı faaliyetlerin varlığı mevcut mudur? Çalışmada yer alan başlıklar ve içerikler sorulara cevap verecek nitelikte seçilmiştir.

1. Kamu Diplomasisi Kavramı, Aktörleri ve Türleri

Kamu diplomasisi kavramı modern anlamda ilk kez 1965 yılında Edmun Gullion tarafından kullanılmıştır. Gullion, kavramı yeni bir üretimden ziyade üretilmiş bir kavramın yeni kullanımını olarak da ifade etmektedir.³ Bunun nedenlerine bakıldığında propaganda, imaj geliştirme ve bunlarla bağlantılı faaliyetlerin geleneksel diplomaside ve öncesinde de var

¹ Elena Gurgu, Aristide Dumitru Cociuban, “The Role of Public Diplomacy in International Relations in Full Process of Globalization”, *Annals of Spiru Haret University* 2, (2016): 126.

² Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç*, (Ankara: Elips Kitap, 2005), s. 5.

³ Nicholas J. Cull, “The Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase”, içinde *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow, Nicholas J. Cull, (New York: Routledge, 2020), 13.

olmasıdır.⁴ “Kamu diplomasisi” ifadesi özellikle “propaganda” kelimesinin olumsuz çağrışımını örtecek bir kavram ihtiyacını karşılamıştır.⁵ Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu kavrama hızlıca adapte olmuş ve Soğuk Savaş döneminde halklarla güçlü iletişim kurma amaçlarını kamu diplomasisiyle gerçekleştirmiştir. Kamu diplomasisi kavramının farklı tanımları da bulunmaktadır. Örneğin Nicholas J. Cull kamu diplomasisini, uluslararası bir aktörün yabancı bir halkla ilişki kurarak uluslararası ortamı yönetme girişimi olarak ifade etmektedir.⁶ Kamu diplomasisinin kavramsal boyutunu oluşturan en temel terim yumuşak güçtür. Yumuşak güç kavramını ilk defa 1990 yılında kullanan Joseph Nye, Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde büyük güç olma yollarının askeri güç, mühimmat kapasitesi, doğal kaynaklar, nüfus ve coğrafya yerine eğitim, kültür, teknoloji ve ekonomik büyüme hızı gibi unsurlar olduğunu aktarmaktadır.⁷ Nye, kamu diplomasisini ise, hükümetlerin birbiriyle iletişim halinde olmalarının yanı sıra halklarıyla da iletişim kuran, onları kendi tarafına çekecek kaynakları kullanan araçlar bütünü şeklinde tanımlamaktadır.⁸ Kamu diplomasisinin ABD dış ilişkilerinin yürütülmesinde vazgeçilmez bir parça olduğunu savunan ve aynı zamanda bir kamu diplomasisi uygulayıcısı olan Hans N. Tuch, kamu diplomasisini, kendi ulusunun ideallerini, fikirlerini, kültürünü, geleneklerini; kendi kurumlarını, ulusal hedeflerini, ideolojilerini ve güncel politikalarını yabancı toplumlara aktarma amacı taşıyan bir iletişim süreci olarak ifade etmektedir.⁹ Bu aktarım sayesinde başka halkların sizin sorunlarınıza sizin pencerenizden bakması sağlanacak, ilgileri sizin üzerinizde yoğunlaşacaktır ve bu dikkat çekiş ile yabancı halklar sizin ülkeniz için kamu desteği sağlayabilecek ya da o ülkelerdeki şirketler sizin ülkenize yatırım yapma kararı alabileceklerdir.¹⁰ Kısaca kamu diplomasisi, yabancı toplumların tutum ve davranışlarını etkileme yoluyla yabancı hükümetlerin davranışlarını etkileme amacı taşımaktadır.¹¹

Kamu diplomasisinin oldukça geniş aktör ve türleri bulunmaktadır. Gelişen teknoloji, kamu diplomasisi bünyesine daima yeni alanlar katma potansiyeline sahiptir. Kamu diplomasisi devlet ve bağlı kuruluşlarda faaliyet gösterdiği gibi devlet dışı aktörleri de bünyesinde barındırmaktadır. Kamu diplomasisi devletten bağımsız düşünülemez, dolayısıyla kamu diplomasisi doğrudan veya dolaylı olarak devletin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu noktada başbakanlık, bakanlıklar, belediyeler, devlet eliyle oluşturulan kuruluşlar birer kamu diplomasisi aktörleridir. Bunların yanı sıra devlet, dış politikalarıyla yabancı hükümet ve toplumları etkilerken iç politikalarıyla da kendi toplumunu etkilemektedir. Yani iç hedef kitle kamu diplomasisinin aktörlerindedir. Nye, kamu diplomasisinin sadece yabancı vatandaşlara değil kendi vatandaşlarına da uygulandığını ifade etmektedir.¹² Demokratik ülkelerde seçmen konumundaki halk, iktidarı belirlemektedir. Kendi halkının eğitim düzeyi, refah seviyesi, ülkesine ve kültürüne olan bağlılığı yurttaş kimliğini oluşturmaktadır. Kamu diplomasisinin amaçlarını uzun vadede koruyacak ve kalıcılığını sağlayabilecek en kıymetli türü ise eğitim

⁴ Jan Melissen, “The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice”, içinde *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, ed. Jan Melissen, (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 3.

⁵ Cull, “The Public Diplomacy”, 13.

⁶ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons from the Past, CPD Perspectives on Public Diplomacy*, (Los Angeles: Figueroa Press, 2009), 12.

⁷ Joseph S. Nye, “Soft Power”, *Foreign Policy* 80, (1990): 154.

⁸ Joseph S. Nye, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* (2008): 95.

⁹ Hans N. Tuch, *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, (New York: St. Martin’s Press, 1990), 3-5.

¹⁰ Mark Leonard, “Diplomacy By Other Means”, *Foreign Policy* 132, (2002): 50.

¹¹ Benno H. Signitzer, “Public Relations and Public Diplomacy: Some Conceptual Explorations”, içinde *Public Relations Research*, ed. A. Zerfass, B. V. Ruler, K. Netherlands, Verlag für Sozialwissenschaften, 2008, s. 206.

¹² Nye, *Yumuşak Güç*.

diplomasisisidir. Kimi araştırmacılar eğitim diplomasisini, kültür diplomasisinin bir parçası olarak değerlendirirken, bazıları ise kültür diplomasisinden ayrı bir diplomasi türü olduğunu ifade etmektedir.¹³ Kısaca ifade edilecek olursa, eğitim diplomasisi, bir ulus devletin kendi ideallerini ve hissiyatını başka ülkelere ve dünya kamuoyuna aktarmak ve bu çizgide cezbetmeyi sağlamak amacıyla belirli stratejik hedeflere yönelik olarak, diğer politika öncelikleriyle eş güdümlü bir şekilde gerçekleştirdiği ve desteklediği eğitim alanındaki tüm faaliyetlerin toplamıdır.¹⁴

Kamu diplomasisinin önemli bir diğer türü de diaspora diplomasisisidir. Diaspora oluşumunu etkileyen çeşitli unsurlar bulunmakla birlikte diaspora, anavatan dışında yaşayan ve ortak kökene sahip bireyler olarak ifade edilebilir. Diasporalar kendilerini anavatanın bir parçası olarak görmekte, anavatandakiler de diasporaları ulus toplumunun bir parçası olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla buldukları ülkelerde anavatanla ilgili konulara katılımları söz konusu olmaktadır.¹⁵ Diasporalar milli kimliklerini koruma duygusuyla hareket etmekte ve farklı ülkelerdeki soydaşlarıyla dayanışma içerisinde olmaya özen göstermektedir.¹⁶ Diasporaların, buldukları ülkenin vatandaşlığına sahip olmaları onların ülke kararlarını yönlendirme gücünü beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda küreselleşmeyle beraber diasporalar, anavatandaki siyasi gelişmeler üzerinde de etkili olmaktadır. Bu durum devletleri, başka ülkelerde yaşayan ırklarını dikkate almaya ve onlarla iş birliğinde bulunmaya yöneltmiştir.¹⁷ Kamu diplomasisi kapsamına giren devlet dışı aktörlerden özellikle sivil toplum kuruluşları (STK) önem arz etmektedir. Gönüllülük esasına dayanan, dayanışma sağlayan, halkın talep ve ihtiyaçlarını gündeme getiren bu kuruluşlar, toplumlar tarafından daha güvenilir bulunmaktadır. STK'ların halk nezdindeki konumunun bilincinde olan devletler, halklara ulaşmak için bu alanı kullanabilmektedir. Bunun yanı sıra STK'lar da hükümetleri ve diğer aktörleri politik olarak etkileyebilme fonksiyonuna sahiptir.¹⁸ Uluslararası STK'lar faaliyetlerini genişleterek, gelişmiş ülkelerdeki iş insanlarından, vakıflardan ya da hükümetlerden fonlar sağlayarak gelişmekte olan ülkelere yardım ulaştırabilmektedir. STK'ların dış yardımları doğrudan veya dolaylı olarak iki ülke hükümeti arasında diplomasi yoluyla da anlaşma yapılarak aktarılabilmektedir.¹⁹

Kamu diplomasisi aktörlerinden biri olan ve son derece kıymetli bir güce sahip olan medya, bünyesinde barındırdığı pek çok imkanla topluma hizmet etmektedir. Yazılı basın, görsel medya, işitsel medya gibi unsurlarıyla toplumun günlük yaşamının neredeyse her alanında eğitici, eğlendirici, bilgilendirici ve yönlendirici bir işleve sahiptir.²⁰ Medya aracılığıyla halk, yerel ve uluslararası gelişmelerden haberdar edilmektedir. Medya organları kamuoyuna sunduğu siyasi haberlerle ülke yönetimi hakkında söz sahibi olabilmektedir. Yasama yürütme ve yargı organlarından sonra dördüncü güç olarak bahsedilen bu alan, toplum gündemini

¹³ Metin Kaya, "Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve", *Türkiye Eğitim Dergisi* 4, sayı 1, (2019): 4.

¹⁴ Ercan Akar, Muharrem Gürkaynak, "Ülke Markalama Bağlamında Türkiye'nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme", *İletişim ve Diplomasi (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı)* 7, (2022): 144.

¹⁵ Yossi Shain, Aharon Barth, "Diasporas and International Relations Theory", *International Organization* 57, no. 3, (2003): 452.

¹⁶ Gabriel Sheffer, *Diaspora Politics at Home Abroad*, (New York: Cambridge University Press, 2003), 26.

¹⁷ Terrence Lyons, Peter Mandaville, "Diasporas and Politics, Diasporas: Concepts" içinde *Intersections, Identities*, ed. K. Knott, S. McLoughin, Londra: Zed Books, 2010, s. 91.

¹⁸ Fatih Tuna, "Kamu Diplomasisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sayı 2, (Ekim 2021): 7.

¹⁹ Shamima Ahmed, David M. Potter, *NGOs in International Politics*, (Bloomfield: Kumarian Press Inc., 2006), 244.

²⁰ Ersoy Soydan, Nuray Alpaslan, "Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi", *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi* 7, (Mayıs 2016): 57.

oluşturmak için çok sayıda haber yayınlamaktadır.²¹ Filmler, farklı alanlardaki programlar, hazırlanan afiş ve panolar, radyo yayınları, fotoğraflar, gazeteler ve daha pek çok unsur kamu diplomasisi amaçları için kullanılmaktadır.

Gelişen teknoloji ile birlikte dijital mecra ortaya çıkmış ve medya buraya da taşınmıştır. Akla gelebilecek her alan dijitalde kendisine yer açmış, çağa uyum sağlamıştır. Özellikle sosyal medya öncü bir konuma ulaşmıştır. Etkileşim temelli bu internet siteleri, insanın fikirlerini, düşüncelerini, yaşam biçimlerini aktardığı ortak alanlardır. Özendirme, satın alma, birbirleriyle bağlantı kurma, güven oluşturma²² gibi etkileriyle sosyal yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İnsanların elinin altında olan bu dijital mecra kamu diplomasisinin en önemli türünü, yani dijital diplomasiyi, ortaya çıkarmıştır. Literatürde dijital diplomasinin, kamu diplomasisinin bir türü mü yoksa kamu diplomasisinin dönüşmüş hali mi olduğu konusu henüz netlik kazanmamıştır. Nitekim kavramın tanımında da bir netlik söz konusu değildir. Bu noktada Marcus Holmes dijital diplomasiyi, “dijital araçlar ve sanal iş birliği yoluyla değişimi yönetme stratejisi” olarak tanımlarken,²³ Fergus Hanson ise diplomatik hedeflere ulaşmaya katkı sağlamak adına internet ve yeni iletişim teknolojilerinin kullanılması şeklinde aktarmıştır.²⁴ Kamu diplomasisi dünyada yaşanan gelişmelerle bünyesine yeni alanlar katma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle dijital diplomasi, gelişen teknolojinin kamu diplomasisinde kendisine yer bulmasıdır. Dolayısıyla bu çalışmada dijital diplomasi kavramı kamu diplomasisinin bir türü olarak değerlendirilmektedir.

Kamu diplomasisi türlerinden bahsedilirken belirtilmesi gereken en elzem konulardan biri de lobiciliktir. Lobicilik, inandırma, ikna etme ve tanıtma tekniklerini kullanarak, karar verme mekanizmaları (kanun yapıcılar) üzerinde baskı uygulama, alınacak politik kararları bir ülke ya da gurubun çıkarlarına veya zararına değiştirme kabiliyetidir²⁵. Çeşitli çıkar grupları tarafından hükümet kararlarına etki etmeyi amaçlayan çalışmalardır. Lobiler, bu amaçlarını gerçekleştirirken, farklı teknikler kullanmaktadırlar. Bunlar; doğrudan temas (hedef kişi ile yüz yüze görüşme), yerel halkın katılımı (mektup yazmak, telefon etmek, yürüyüşler düzenlemek, konferanslar vermek vb.) ve ortak lobicilik (lobiden lobiye bilgi aktarımı, taktik ve strateji tartışmaları vb.) bu teknikler arasındadır²⁶. Lobicilik, istenilen kararların alınması, düzenlenmesi veya değiştirilmesini sağlamanın yanında imaj oluşumu için de kritik etkiye sahiptir.²⁷ Bu durum özellikle etnik lobi kuruluşlarının öz vatanlarının çıkarlarına ve görünümünün olumlu seyretmesine katkı sağlamaktadır.

Kamu diplomasisi türlerinden bir diğeri inanç diplomasisidir. Din, kamu diplomasisine hizmet eden unsurlar arasındadır. Bununla birlikte devletin kültürel özelliklerindedir. İnanç diplomasisi, devletler ile topluluklar arasında diyalog kurmayı, özellikle de aynı dine sahip

²¹ Sedat Şimşek, “Medya-Siyaset- İktidar Üçgeninde Medya Gerçeği”, *Selçuk İletişim* 6, sayı 1, (Kasım 2013): 125.

²² Lon Safko, *The Social Media Bible: Tactics, Tools, and Strategies for Business Success*, (New Jersey: Wiley, 2012), 41.

²³ Marcus Holmes, “Digital Diplomacy and International Change Management” içinde *Digital Diplomacy: Theory and Practice*, ed. C. Bjola, M. Holmes, (New York: Routledge, 2015), 15.

²⁴ Fergus Hanson, “Baked in and Wired: eDiplomacy @ State”, 2012. Erişim tarihi: 09.03.2024. <https://www.brookings.edu/articles/baked-in-and-wired-ediplomacy-state/>

²⁵ Meltem Sezgin, “Lobicilik Kavramı ve Yöntemleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 12, (Şubat 2012): 752-756.

²⁶ Sezgin, “Lobicilik Kavramı”, 752-756.

²⁷ Tülay Yılmaz, “Türkiye’nin Kullanamadığı Stratejik Güç”, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2009. Erişim tarihi: 10.03.2024. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1109/turkiyenin_kullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik%E2%80%A6

topluluklarda din temelli bir ilişkinin sağlanmasını ifade etmektedir.²⁸ İnanç diplomasisi, diğer adıyla dini diplomasi, yumuşak gücün dış politikadaki bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Yabancı ülke halklarının kalbini kazanmada inanç temelli bir bağlantı kurma olarak da açıklanabilir.²⁹ Bu durumu Smith, “Bir halkın kalbine giden en keskin yol inançlarından geçer” sözleriyle açıklar.³⁰ Burada özellikle din adamları devreye girebilmekte ve istenilen mesajlar bu kişiler tarafından yerli ve yabancı toplumlara aktarılabilir. Kamu diplomasisinde din ve din adamları kullanıldığı gibi ünlü isimler de kullanılmaktadır. Bu kullanıma ünlü diplomasisi denilmektedir ve kamu diplomasisinin bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ünlüler çeşitli alanlarda elde ettikleri başarılarla toplum tarafından tanınan, sevilen ve değer verilen kişilerdir. Bu ünlü kişilerin ünü sadece kendi ülke sınırlarına değil başka ülkelerin vatandaşlarına da ulaşabilmektedir. Uluslararası tanınırlığa sahip olan bu ünlüler, diplomatların ulaşamayacağı kitlelere ulaşabilme gücüne sahiptir. Üstelik halklar tarafından bu kişiler daha samimi bulunmaktadır. Verdikleri mesajlar diplomatik dilden uzak, günlük konuşma dilindedir. Mesajları verdikleri yer ise sınırlı bir diplomatik alanda değil, geniş bir imkana sahiptir. Bununla beraber resmi diplomatların çıkar izleniminden de uzaktırlar.³¹ Dolayısıyla bu kişilerin verdiği mesajlar toplum nezdinde çok daha etkili bir hale bürünmektedir. Kamu diplomasisinin sıralanan aktör ve türleri uyumlu kullanıldığında ülke prestijini arttıracak, çıkarları koruyacak, toplulukları etkilemeyi ve hükümet kararlarına tesir edebilmeyi sağlayacaktır.

2. Ermenistan’ın Kamu Diplomasisi İhtiyacı

Ermenistan’ın kamu diplomasisine olan ihtiyacı diğer ülkelerden çok daha farklı bir özelliğe sahiptir. Bu özelliklerden biri Ermenistan’ın coğrafi anlamda dezavantajlı oluşudur. Sovyetlerin yıkılmasıyla 21 Eylül 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ermenistan’ın Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve İran’a sınırı bulunmaktadır. Denize kıyısı olmayan ve dağlık bir Kafkasya ülkesi olan Ermenistan, yeraltı kaynaklarından da yoksun durumdadır.³² Tüm bu olumsuz etkilere ilaveten Ermenistan, komşularıyla da sorunlu bir ilişki içerisindedir. Ermenistan’ın batı sınır komşusu olan Türkiye ile sorunlarının temelinde sözde soykırım iddiaları yer almaktadır. Osmanlı Devleti’nde uzun yıllar refah içinde yaşayan Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Türk ordusunun savaş cephesinde oluşunu fırsat bilmiş, “büyük bağımsız Ermenistan” hayaliyle Ruslar, Fransızlar ve İngilizlerle işbirliği yapmış, Anadolu’da ayaklanma başlatmış, yolları kesmiş, Müslüman köylerini basmış ve bölge halkını katletmiştir.³³ Osmanlı Devleti ilk olarak Ermeni patriği mensuplarını ve liderlerini uyarmış fakat bu tedbir sonuçsuz kalmıştır. İsyan ve katliamların devam etmesi üzerine 24 Nisan 1915 de Ermenileri silahlandırılan ve isyanlara teşvik eden komiteleri kapatma ve elebaşılarını tutuklama kararı alınmıştır.³⁴ Bu tarih Ermeniler tarafından çarpıtılarak sözde soykırım günü ilan edilmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti’nin aldığı tüm önlemler sonuç vermemiş ve 1915 de en yumuşak yol olan ve tarihte birçok devletinde

²⁸ Mehmet Baydemir, “Türkiye’nin Sahraaltı Afrika’ya Yönelik İnanç Diplomasisi”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi* 6, sayı 1, (Mayıs 2022): 347.

²⁹ Jeffrey Haynes, *An Introduction to International Relations and Religion*, London: Pearson Longman, 2007, s. 42.

³⁰ Huston Smith, *The Illustrated World's Religions: A Guide to Our Wisdom Traditions*, (New York: Harper San Francisco, 1994), 13.

³¹ Andrew F. Cooper, Louise Frechette, *Celebrity Diplomacy*, (New York: Routledge, 2008), 2.

³² “Armenia”, *The World Factbook*. Erişim tarihi: 19.03.2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/armenia/>

³³ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlı Devleti Neden Tehcir Uyguladı? Tehcirle İlgili Gerçekler*, (Ankara: TBMM Basımevi, 2021), 5.

³⁴ Yusuf Sarımay, “24 Nisan 1915’te Ne Oldu?”. Erişim tarihi: 20.03.2024. <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/24-nisan-1915te-ne-oldu/>

başvurduğu Tehcir Kanunu çıkarılmıştır. Kanunla Ermenilerin isyan ve karışıklık çıkardıkları yerlerden alınıp, isyan çıkaramayacak şekilde Suriye ve Irak taraflarına göç ettirilmesi istenmiştir. Kanun, Ermeni nüfusunun önemli bir kısmını tehcirin dışında bırakmış, tehcirin güvenli bir şekilde gerçekleşmesi için çeşitli önlemler almış ve sevk edildikleri yerlerde ihtiyaçları karşılanmıştır. Ancak Ermeniler bunun sözde bir imha programı olduğunu, bu amaçla da Anadolu'daki Ermeni nüfusunu "ölüm yürüyüşü" için çöllere gönderildiğini ve 1,5 milyon Ermeni'nin çeşitli sebeplerle yok edildiğini iddia etmiştir.³⁵ Dönemin resmi belgeleri, kilise kayıtları ve yabancı raporlarının varlığına rağmen Ermeni nüfusunun üç katı kadar bir sayı verilerek katledildiği ileri sürülmektedir.³⁶ 1960'lı yıllarda Sovyetlerdeki Ermeni grupların liderliğinde sözde soykırım iddiaları organize bir kampanyaya dönüştürülerek uluslararası alanda gündeme taşınmıştır.³⁷ Ermeniler sözde soykırım iddialarını hukukileştirme ve siyasileştirme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Ermenilerin faaliyetleri sözde soykırım iddialarına dikkat çekmeyi başarmış ve Türkiye'yi uluslararası alandan dışlama aşamasına geçmiştir. Bu noktada siyasal, ekonomik, hukuksal, sosyal, sanatsal, bilimsel gibi farklı alanlarda etkin bir şekilde çalışmalar sürdürmüş ve sürdürmeye de devam etmektedir. Sözde soykırım iddiaları üzerinden, dünya kamuoyunu kendi tezleriyle etkilemeye çalışmaktadır. Sözde soykırımı ülkelerin parlamentolarında kabul ettirerek, Türkiye'nin karşısına bu durumu sorun olarak çıkartmaktadır. Dolayısıyla bunu yapmak için kamu diplomasisine ihtiyaç duymaktadır. Türkiye ile Ermenistan sözde soykırım iddiaları üzerinden sorunlar yaşadığı gibi Türkiye'nin Dağlık Karabağ meselesine olan hassasiyeti ve Ermeni diasporasının uluslararası platformlarda Türkiye aleyhine çalışmaları da yine ikili ilişkileri zayıflatan nedenler arasında olmuştur.³⁸

Ermenistan'ın sorun yaşadığı bir diğer komşusu Azerbaycan'dır. İki devlet arasındaki sorunun nedeni Dağlık Karabağ meselesidir. 18.000 km²'lik Karabağ bölgesinin, 4392 km²'lik kısmını oluşturan Dağlık Karabağ, daima Türk toprakları içinde yer alan, Türk ve Müslüman nüfus yoğunluğuna sahip bir bölge olmuştur.³⁹ 1800'lü yıllarda bölgeyi ele geçiren Ruslar, burada nüfus politikası yürüterek demografik yapıyı bozma yoluna gitmiştir. Anadolu'dan ve İran'dan toplanılan Ermeniler bölgeye yerleştirilmiştir.⁴⁰ Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber Ermeniler bölgeye olan göçü daha da yoğunlaştırmış, ardından dengeler değişmiş ve Ermeni nüfusu bölgede çoğunluğu elde etmiştir. 1930'da Ermenistan'da yaşayan Türkler yoğun fiziki ve psikolojik baskılara, tutuklamalara ve zulümlere maruz kalarak göç ettirilmeye zorlanmıştır.⁴¹ SSCB döneminde Dağlık Karabağ, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölgeydi.⁴² 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla, 18 Ekim 1991 yılında bağımsızlık kazanan Azerbaycan, Dağlık Karabağ'ın özerkliğini kaldırarak doğrudan

³⁵ Kemal Çiçek, "Osmanlı Ermenilerinin 1915'teki Tehciri: Bir Değerlendirme", *Gazi Akademik Bakış* 3, sayı 6, (Temmuz 2010), 4-7.

³⁶ İsmail Özçelik, *Ermeni İddiaları ve Gerçekler*, (Ankara: TÜRKAR, 2007), 50.

³⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Uyuşmazlığın Tarihi Arka Planı", 2016. Erişim tarihi: 20.03.2024.

https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2016/1915-olaylarina-dair-turk_ermenii-uyusmazliginin-tarihi-arka-plani-_turkce.pdf

³⁸ Onur Demirci, "Güney Kafkasya Bölgesi Bağlamında Türkiye-Ermenistan İlişkileri", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 5, sayı 1, (Ocak 2010): 212.

³⁹ Mustafa Gökçe, "Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies* 6, sayı 1, (2011): 1112.

⁴⁰ Beşir Mustafayev, "Azerbaycan Milli Kütüphanesinde Bulunan Dağlık Karabağ ile İlgili Eserlerin Bibliyografyası", *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, (Ekim 2013):197.

⁴¹ Duygu Ata Kuduban, Mevlüt Kaya, "Karabağ Sorununa Uluslararası Güçlerin Yaklaşımları Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 7, sayı 21, (Aralık 2018): 925.

⁴² Emin Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 7, sayı 1, (İlkbahar 2001): 250-273.

merkezi yönetime bağladığını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Dağlık Karabağ Ermenileri de 10 Aralık 1991’de bağımsızlık kararı almış ve “Artsakh Ermeni Cumhuriyeti”ni⁴³ tek taraflı olarak ilan etmiştir.⁴⁴ SSCB’nin dağılması bölgedeki anlaşmazlığı savaşa dönüştürmüştür. Bölgede Rusların desteğini alan Ermeniler, 1991–1994 döneminde Azerbaycan toprakları olan Dağlık Karabağ’ı (Hankenti, Ağdere, Şuşa, Hocalı, Hocalı) ve çevresindeki yedi rayonu (Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Zengilan, Cebraill, Fuzuli, Ağdam yerleşim bölgeleri) işgal etmiştir.⁴⁵ 25-26 Şubat 1992’de Ermeniler, Rus ordusunun desteğiyle Hocalı Katliamı’nı gerçekleştirmiş ve bu katliamda 600’den fazla Azerbaycan Türkü hayatını kaybetmiştir.⁴⁶ 1994 yılına gelindiğinde Rusya’nın arabuluculuğuyla Ermenistan ve Azerbaycan arasında ateşkes imzalanmıştır. Ateşkes sonrasında sorunun çözümü için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde Türkiye’nin de dahil olduğu 12 üyeli Minsk Grubu⁴⁷ kurulmuştur. SSCB’ye üye devletlerin bağımsızlığını kazanması ve oluşturulan Minsk Grubu, Dağlık Karabağ’a uluslararası bir sorun niteliği kazandırmıştır.⁴⁸

Bakü, Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan’ın bir parçası olduğunu ifade ederek, toprak bütünlüğü ilkesini savunmaktadır. Ermenistan ve sözde Dağlık Karabağ yönetimi ise bölgede self determinasyon hakkına vurgu yaparak ya bağımsızlık ya da Ermenistan’a bağlanması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁹ Minsk Grubunun yavaş hareket etmesi ve kalıcı çözümler getirememesi, grubun Ermenistan çıkarlarına uygun karar eğilimi, Ermenistan’ın arabuluculuğa yaklaşmaması ve barış tekliflerini reddederek ateşkesi ihlal etmesi gibi durumlar bölgedeki sorunu çıkmaza sürüklemiştir. Ancak bölgede son dönemde yaşanan gelişmeler sorunun çözümü için önemli bir eşik olmuştur. Bunlar; 2-5 Nisan’da yaşanan 4 Gün Savaşı, ardından 12-18 Temmuz Tovuz Savaşı ve 27 Eylül 2020’de başlayan İkinci Dağlık Karabağ Savaşıdır.⁵⁰ Ermenistan’ın işgal ettiği toprakları genişletme umuduyla provokatif ve saldırgan tutum sergilemesi ve Azerbaycan’ın bu saldırılara karşılık vermesiyle başlayan savaşlar, Azerbaycan tarafı için galibiyet, Ermenistan için ise yenilgi olarak kabul edilmiştir. Savaşlar sonucunda Karabağ’ın büyük bir bölümü Azerbaycan’a dahil edilmiş ancak bölgede faaliyet gösteren terör yapısı varlığını devam ettirmiştir. Dolayısıyla işgali barışçıl yollarla çözmek isteyen Azerbaycan, nihayetinde güç kullanmak zorunda kalmış ve 19 Eylül 2023’de terörle mücadele operasyonunu başlatmıştır. Bu noktada gerek İkinci Dağlık Karabağ Savaşında gerekse terörle mücadele operasyonunda tek bir sivile zarar verilmemiştir.⁵¹ Ermenistan, Karabağ bölgesindeki çıkarlarını korumak, işgali meşrulaştırmak, bölgedeki tezlerini başka hükümetlere ve dünya kamuoyuna inandırmak gibi nedenlerle kamu diplomasisine ihtiyaç duymuştur.

Türkiye, Dağlık Karabağ olaylarında daima Azerbaycan tarafında yer almıştır. 1993 yılında Ermenistan’ın Azerbaycan’a ait Kelbecer bölgesini işgal etmesi üzerine Türkiye, Ermenistan

⁴³ Ermeni kaynaklar Dağlık Karabağ’ı ifade ederken “Artsakh” kavramını kullanmaktadır.

⁴⁴ Araz Aslanlı, *Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2015), 56-58.

⁴⁵ Ahmet Sapmaz, Gökhan Sarı, “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 8, sayı 15, (Haziran 2012): 4.

⁴⁶ Gökmen Kılıçoğlu, “Türkiye Azerbaycan İlişkilerinde Karabağ”, *Journal of Academic Opinion* 1, sayı 2: (2021): 51.

⁴⁷ Minsk Grubu’nun 12 üye ülkesi: Azerbaycan, Ermenistan, Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Türkiye, İtalya, ABD, Fransa, Almanya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve İsveç.

⁴⁸ Sapmaz, Sarı, “Karabağ Sorunu ve Türkiye”, 4.

⁴⁹ Kavus Abushev, “The Nagorno Karabagh Conflict as a Part of the “New”, *Eurasian Geopolitics*”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 60, sayı 3, (2005): 6.

⁵⁰ Kılıçoğlu, “Türkiye Azerbaycan”, 54.

⁵¹ Doğan Başaran, “Azerbaycan’ın terörle mücadeledeki zaferi: Nasıl bir ateşkes?”, 2023. Erişim tarihi: 25.03.2024. <https://gdh.digital/azerbaycanin-terorle-mucadeledeki-zaferi-nasil-bir-ateskes-79764>

ile arasındaki sınır kapılarını kapatma kararı almıştır.⁵² Türkiye, Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesini Dağlık Karabağ sorununun çözümüne bağlamış ve Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukuk çerçevesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü gözetilecek şekilde görüşmelerle çözüme kavuşturulmasından yana olmuştur.⁵³

Ermenistan, diğer bir komşusu olan İran ile iyi ilişkiler içerisindedir. Sınırları içerisinde Azerbaycan ülke nüfusundan çok daha fazla Azerbaycan Türkü bulunduran İran bu konudaki endişesini, bölgede çıkarlarına uygun bulduğu Ermenistan'a destek vererek örtmeye çalışmaktadır.⁵⁴ Bununla birlikte İran'ın Türkiye ile uzun yıllar devam eden rekabet durumu Ermenistan için cazip bir konu olmuştur. Ermenistan'ın dış dünya ile bağlantılarından biri her ne kadar İran üzerinden gerçekleşiyor olsa da bu daima istikrarlı bir çıkış noktası olmamıştır. Dolayısıyla bu durum kuzeydeki komşusu olan Gürcistan'a büyük önem atfetmiştir.⁵⁵ Ermenistan'ın Gürcistan ile ilişkileri güvensiz bir atmosfere sahiptir. Gürcistan'ın Samstke-Cevahati bölgesinde yaşayan Ermeni azınlığın ayrılıkçı iddia ve eylemleri yine Gürcistan'ı tedirgin eden hususlardan olmuştur.⁵⁶

Ermenistan'ın komşularıyla yaşadığı tüm bu sorunlar ve bölgede gerçekleşen projelerden izole olması, Ermenistan'ın ekonomik gelişiminin önünü kesmektedir. Ermenistan bölgeden dışarı çıkabilmek ve dikkati bölgeye çekebilmek için başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı coğrafyalardaki ülkelere ulaşmayı hedeflemektedir. Bunu yapabilmesi için gerekli olan şeyin kamu diplomasisi olduğunun farkındadır. Dolayısıyla ülkesinin tanınırlığını arttırmak, yatırımları ve yardımları çekmek ve kültürünü yaymak için bu yola başvurmuştur. Bununla birlikte kamu diplomasisini kendi ülkesindeki halkı etkilemek için de kullanmaktadır. Ekonomik sıkıntılarla boğuşan halk, savaşlarla birlikte daha da zor durumda bırakılmıştır. Bu durum ülkede var olan göç sorununu da gittikçe arttırmıştır. Ermenistan, dünyadaki en yüksek dış göç oranlarından birine sahiptir.⁵⁷ Nüfusu 2,5 milyonun üzerinde olan Ermenistan,⁵⁸ bölgedeki en düşük nüfusa sahiptir. Kendi toplumuna ihtiyaç duyan Ermenistan, halkın göçten kaçınması, göç edenlerin geri dönmesi, savaş ekonomisinden bıkkın düşen halkın bir amaç uğruna mücadele verdiğine inandırması, milli duyguların harekete geçirilmesi gibi çeşitli nedenlerle kamu diplomasisini kullanmaktadır. Ermenistan gerek dış dünyaya gerekse kendi halkına kamu diplomasisi uygularken Türk karşıtlığı temelli bir yol seçmektedir. Bu sayede gelecek olan tepkileri Türkiye ve Azerbaycan'a yönlendirmekte ve kendisini “masum” olarak kamuoyuna sunmaktadır.

⁵² T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri”. Erişim tarihi: 25.03.2024.

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

⁵³ Bülent Aras, Pınar Akpınar, “The Relations between Turkey and the Caucasus”, *Perceptions: Journal of International Affairs* 16, is. 3, (Sonbahar 2011): 53-66.

⁵⁴ Pınar Özden Cankara, Yavuz Cankara, “İran ve Ermenistan Gölgesinde İsrail'in Azerbaycan ile Stratejik İlişkileri”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 7, sayı 13, (Ocak 2022): 11-12.

⁵⁵ Aslan Yavuz Şir, “Ermenistan'la Gürcistan Atasında Yeni Bir Dönem Mi, Yeni Gerginlikler Mi?”, 2019. Erişim tarihi: 27.03.2024. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ERMENISTAN-LA-GURCISTAN-ARASINDA-YENI-BIR-DONEM-MI-YENI-GERGINLIKLER-MI>.

⁵⁶ Şir, “Ermenistan'la Gürcistan”

⁵⁷ OECD, “Armenia needs to integrate migration into sectoral and national development strategies, says new joint OECD Development Centre – CRRC-Armenia report”. Erişim tarihi: 27.04.2024.

<https://www.oecd.org/development/migration-development/armenianeedsintegratemigrationintosectoralandnationaldevelopmentstrategiesaysnewjointoecddevelopmentcentrecrrc-armeniareport.htm>.

⁵⁸ “Dünya Nüfusu 2024: Dünyada Kaç İnsan Var? Ülkelere Göre Dünya Nüfus Sıralaması”, *Milliyet*, 05.01.2024. Erişim tarihi: 27.03.2024. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/dunya-nufusu-2024-dunyada-kac-insan-var-ulkelere-gore-dunya-nufus-siralamasi-6694352>.

3. Ermeni Diasporasının Kamu Diplomasisi İhtiyacı

Ermeni diasporası, Anavatan dışında yaşayan, dünyanın birçok bölgesine dağılmış ve bulunduğu ülkenin vatandaşlığına sahip olmuş Ermenileri ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus diaspora Ermenilerinin daha çok mevcut anavatan olan Ermenistan yenine, hayali anavatan olan Doğu Anadolu, Kilikya, Nahçıvan ve Ermenistan Cumhuriyeti topraklarını kapsadığına inandıkları “Büyük Ermenistan” ideali üzerinde kurulu “anavatan” olgusudur.⁵⁹ Ermeniler, tarih boyunca çeşitli nedenlerle buldukları yerlerden göç etmişlerdir. Bu göçler özellikle 19. yüzyılda artış göstermiştir. Bu yüzyılda yaşanan göçler öncelikle ekonomik ve ticari kaygılarla yapılmış ve başta ABD ve Fransa olmak üzere farklı bölgelere dağılmışlardır. 20. yüzyılda ise özellikle 1915 olaylarıyla beraber politik nedenli bir göç yaşanmıştır.⁶⁰ Ermeniler 1915’de yerleştirildikleri yerlerden de yine farklı bölgelere göç etmişlerdir. Kısacası Ermeniler geniş bir zaman aralığında, dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmıştır. Öyle ki dünya genelinde yaşayan toplam 10 milyonun üzerindeki Ermeni nüfusunun 8 milyondan fazlasını diaspora oluşturmaktadır.⁶¹ Ermeni diasporası farklı ülkelerde, farklı dil, mezhep ve sınıfsal ayrımlara sahip olsalar da birbirleriyle ortak hareket eden, bağları kuvveti bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlılığın temel nedeni sözde soykırım iddialarıdır. Sözde soykırım iddiaları Ermeniler için ortak nokta, ortak acı ve ortak bir kimlik oluşturmaktadır. Bu kimlik aile, okul, medya kuruluşları, dini kurumlar, resmi kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri gibi unsurlarla gelecek nesillere aktarılmaktadır.⁶² Kimlik arayışını Türk düşmanlığı üzerine kuran Ermeniler, sözde soykırımın tanınması için çalışmaktadır. Yaşadıkları yerlerde sözde soykırım “yıl dönümü” olarak 24 Nisan’da anma törenleri gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirdikleri faaliyetler sayesinde yaşadıkları yerlerde asimilasyona karşı direnç göstermektedirler. Bu noktada Ermeni diasporası, kimliğini korumak, sözde soykırım iddialarını gelecek nesillere aktarmak, buldukları ülkelerin halkına bunu benimsetmek ve ardından ise hükümet kararlarına tesir etmek için kamu diplomasisine ihtiyaç duymaktadır.

Ermeni diasporası, 1915 iddiaları konusunda çok daha radikal hareket etmektedir. Ermenistan politikalarını yakından takip eden diaspora, Türkiye ile pozitif ilişkiler kurulmasına engel olmaktadır.⁶³ Türklerle varılacak her türlü uzlaşma Ermeni toprakları için ölenlere ihanet olarak sayılmaktadır.⁶⁴ Türk karşıtlığında ortak hareket eden diaspora ve Ermenistan, 2000’li yıllarda Türkiye’yi uluslararası camiada yalnızlaştırmak için yoğun çalışmalara başlamıştır.⁶⁵ Özellikle Ermeni lobileri Türkiye’nin, Avrupa Birliği (AB) çalışmalarını sekteye uğratma ve uluslararası arenada Türkiye’ye yarar sağlayacak projeleri zayıflatma konularında rol oynamışlardır. Uluslararası örgütlerin Ermeni iddialarını tanıması içinde çalışmalar yapılmıştır. Dünya Kiliseler Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Mercosur

⁵⁹ Razmik Panossian, *The Armenians From Kings to Merchants and Commissars*, (New York: Colombia University Press, 2006): 318-320.

⁶⁰ Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri*, (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2019), 97-100.

⁶¹ “Dünyada Ermenilerin En Fazla Yaşadığı 10 Ülke”, *Stratejik Ortak*, 18.11.2019. Erişim tarihi: 30.03.2024. <https://stratejikortak.com/2019/11/dunyada-ermenilerin-en-fazla-yasadigi-10-ulke.html>.

⁶² Ebru Çoban Öztürk, “Tarih, Travma ve Kimlik: Ermeni Diasporada Kimlik ve Kimliğin Yeni Nesillere Aktarımı”, *Ermeni Araştırmaları* 52, (Aralık 2015): 152.

⁶³ Muhammet Tarhan, “Diaspora Ermenileri, 1915 iddiaları konusunda daha radikal”, 25.04.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/diaspora-ermenileri-1915-iddialari-konusunda-daha-radikal/1818063> 29.03.2024.

⁶⁴ Tolga Otabatmaz, “Ermeni Milliyetçiliğinin Karabağ Sorununa Etkisi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 7, sayı 2, (Aralık 2023): 401-402.

⁶⁵ Özer Özocak, “Ermeni Diasporası ve Ermenistan: Siyasi, Ekonomik ve Dini İlişkiler”, *Asia Minor Studies* 10, sayı 1, (Ocak 2022): 66.

Ermeni iddialarını tanıyan uluslararası örgütlerdir.⁶⁶ Ermeni diasporası aynı zamanda buldukları ülkenin parlamentolarının sözde soykırım iddialarını tanıması için son derece aktif çalışmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde 32 ülkede sözde Ermeni soykırım iddialarının tanınması sağlanmıştır.⁶⁷

Ermeni diasporanın son derece önem verdiği ve kimliğinin parçasını oluşturan bir diğer konu ise Dağlık Karabağ meselesidir. Karabağ, Ermeniler tarafından 1915 olaylarıyla ilişkilendirilerek sembolik bir zafer, kaybedilen toprakların bir kısmının geri alınması, adaletin sağlanması şeklinde algılanmaktadır.⁶⁸ Bununla birlikte Karabağ, 1915 olaylarının ardından “kaybedilmiş vatanın geri alınması” düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir.⁶⁹ Her iki olayda da “aynı düşman” yani “öteki” Türk yüzünden kaybedilmiş toprakların geri alınması için yapılan “haklı savaş” durumu söz konusudur.⁷⁰ Dolayısıyla özellikle Ermeni diasporasında, Karabağ’ı kaybetmenin kimliği kaybetmekle eş değer olduğu algısı oluşmuştur.⁷¹ Bu doğrultuda dünya kamuoyunun bölgede yaşanan olaylara Ermeni gözünden bakmasını sağlamak ve Azerbaycan imajını zedelemek için kamu diplomasisine ihtiyaç duyulmuştur.

Ermeniler göç ettikleri ülkelerde uzun yıllar var olmalarının ve vatandaşlığa sahip olmalarının etkisiyle ülkenin önemli kademelerine yerleşmiştir. Sanattan politikaya, iş dünyasından medyaya pek çok alanda saygın bir noktaya ulaşmıştır. Burada özellikle Ermeni iş insanları seçim sürecine dahil olarak nüfus ve finansal destekle Ermeni davasını savunma sözü almıştır. Meclis üyeliği, belediye başkanlığı, milletvekilliği gibi meslek gruplarında da kendisine yer açan Ermeniler, bu sayede siyasal alana daha rahat müdahale imkanı sağlamıştır. Medyaya da oldukça önem veren diaspora, genel yayın yönetmeni, haber müdürü, program yapımcısı, gazeteci gibi mesleklerde çalışarak medya yönetimine katılmıştır.⁷² Göç ettikleri yerlerde ekonomik olarak güçlenen Ermeni diasporası, kurmuş oldukları çeşitli kuruluşlarla anavatanı yardımlarda bulunmaktadır. Yardım kampanyalarını düzenleyen başlıca Ermeni kuruluşları: Ermeni Genel Yardım Birliği (Armenian General Benevolent Union (AGBU)), Amerika Ermeni Misyoner Birliği (The Armenian Missionary Association of America (AMAA)), Ermeni Yardım Topluluğu (The Armenian Relief Society (ARF)), Birleşik Ermeni Fonu'nu (United Armenian Fund (UAF)) ve Bütün Ermenistan Fonu (The All Armenia Fund)'dur. Ermenistan merkezli Bütün Ermenistan Fonu'nun 32 ülkede şubesi bulunmaktadır.⁷³ Ermenistan'ın sosyo-kültürel hizmetlerinin gelişimi, hastanelerin, okulların ve yolların bakımının sağlanması gibi çeşitli alanlarda milyon dolarlık katkı sağlamıştır. Diasporanın, ne kadar para verdiği tam olarak bilinmemekle birlikte sadece Ermenistan Fonu ile Ermenistan ve Karabağ'daki farklı projelere son on yıl yılda 100 milyon doların üstünde yatırım yapıldığı

⁶⁶ Gözde Kılıç Yaşın, “Ermeni İddiaları, Hukuk ve Siyasi Lobicilik”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, Analiz No: 2023/15. Erişim tarihi: 30.03.2024. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENI-IDDIALARI-HUKUK-VE-SIYASI-LOBICILIK>.

⁶⁷ Armenian National Institute (ANI). Erişim tarihi: 29.03.2024. <https://www.armenian-genocide.org/index.html>

⁶⁸ Dmitry Chernobrov ve Leila Wilmers, “Diaspora Identity and a New Generation: Armenian Diaspora Youth on the Genocide and the Karabakh War”, *Nationalities Papers* 48, (June 2019): 8-13.

⁶⁹ Razmik Panossian, “The Past as Nation: Three Dimensions of Armenian Identity”, *Geopolitics* 7, (January 2002): 137.

⁷⁰ Otabatmaz, “Ermeni Milliyetçiliğinin”, 401-402.

⁷¹ Philip Gamaghelyan, “Rethinking the Nagorno-Karabakh Conflict: Identity, Politics, Scholarship”, *School of Peace Studies: Faculty Scholarship* 1, (2010): 39.

⁷² Hızır Keskin, “Birinci Dünya Savaşından Bugüne Ermeni Sorunu”, (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2005), 76.

⁷³ Özocak, “Ermeni Diasporası ve”, 69.

ifade edilmektedir.⁷⁴ Ermeni diasporası, Ermenistan'ın kalkınması, savaş ekonomisine destek verilmesi ve "Artsakh" halkının korunması için çalışmakta, bölgeye yardımların yapılması için dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Ermeni diasporasının, yardım toplayabilmesi için kamu diplomasisine ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Ermeni diasporasının, doğrudan veya dolaylı olarak Ermenistan'a ekonomik yardım ulaştırmanın yanı sıra Azerbaycan'ı zayıflatarak, Ermenistan'ın sözde haklılığını dünya kamuoyuna gösterme çalışmaları da bulunmaktadır. Ermenistan ve diaspora Ermenileri farklı proje ve organizasyonlar gerçekleştirmiş ve bu bağlamda 2000'li yıllarda Ermenistan'da Diaspora Bakanlığı kurulmuştur. Bu bakanlık, diaspora haklarının savunulması, gelecek nesillere kültür, kimlik ve dil aktarımının sağlanması gibi konuları ele alan çalışmalar gerçekleştirmiştir.⁷⁵ Bir kamu diplomasisi türü olan diaspora, Ermenistan tarafından son derece aktif kullanılırken, Ermeni diasporası da kamu diplomasisi faaliyetleri uygulamaktadır. Ermeni diasporasının özellikle ABD ve Fransa'da siyasi aktifliği dikkat çekmektedir. ABD'nin Ermenilere olan ilgisi 19. yüzyılın başlarında başlamış, bu dönemde Amerikan misyonerleri Anadolu'da açtığı okullarda Ermeni gençleri eğitmiştir. Eğitimini tamamlamak için ABD'ye göç eden Ermeniler ve 1915 olaylarının ardında ABD'ye göç eden Ermeni ihtilalciler diasporanın kaynağını oluşturmuştur. Ermeni örgütleri olan Taşnak, Hınçak ve Ramgavar örgütleri burada sözde soykırım iddialarını ön plana çıkararak Türkiye ve Azerbaycan'ı zora sokmak istemişlerdir.⁷⁶ Günümüzde 1,5 milyon üzerinde Ermeni, ABD'de yaşamaktadır.⁷⁷ ABD'de 1000'in üzerinde Ermeni kuruluşu bulunmakta⁷⁸ ve bu kuruluşlar, Ermeni iddialarının savunulmasında ve Türk karşıtı faaliyetlerde öncü rol üstlenmektedir. Fransa ise 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı Ermenileri kullanmış ve Ermeni isyanlarına önemli destekte bulunmuştur.⁷⁹ Fransa'ya eğitim, ticari, siyasi ve deprem gibi nedenlerle göçler yaşanmış, bu göçler güçlü bir Ermeni diasporasını ortaya çıkarmıştır. 700 bin Ermeni'nin yaşadığı Fransa'da da⁸⁰ yoğun bir Türk nefreti oluşturulmuştur. Diaspora, Fransız parlamentosunda Türkleri sözde Ermeni soykırımıyla suçlayan kararlar çıkarmaktadır. Fransa'nın Ermenilere desteği İkinci Karabağ Savaşında da devam etmiştir. Lobi, medya, eğitim, sanat gibi neredeyse her mecrada Türkiye ve Azerbaycan karşıtı çalışmalar yapılmıştır. Bu durum ABD ve Fransa'nın Türkiye ile Azerbaycan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

4. Ermenilerin Kamu Diplomasisi Kullanımında Yoğunlaştığı Alanlar

4.1. Din Kullanımı

Ermeniler, Hristiyanlığı toptan kabul eden ilk millet oldukları savını ortaya koymaktadır. Bu sav Ermenilerin, Hristiyan milletler arasındaki itibarını arttırmıştır.⁸¹ Kendilerinin Nuh peygamberin oğlu Yafes'e bağlı bir millet olduklarını ileri sürmüş ve kutsal topluluğun tanrı tarafından ayrı bir yere sahip olduğunu iddia etmiş ve dolayısıyla bu milleti ortadan kaldırmak

⁷⁴ Vicken Cheterian, "Diaspora-Armenia Relations: Are we ready for a serious discussion?", April 2021. Erişim tarihi: 03.04.2024. <https://mirrorspectator.com/2021/04/08/diaspora-armenia-relations-are-we-ready-for-a-serious-discussion>.

⁷⁵ İsa Tosun, "Ermenistan ve Azerbaycan Diaspora Politikalarının Karşılaştırılması", *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies* 2, sayı 2, (Mayıs 2016): 217-251.

⁷⁶ Ata Kuduban Kaya, "Karabağ Sorununa", s. 935.

⁷⁷ "Dünyada Ermenilerin En Fazla Yaşadığı 10 Ülke", Stratejik Ortak.

⁷⁸ Şenol Kantarcı, "ABD ve Kanada'da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri", *Ermeni Araştırmaları* 3, 2001. Erişim tarihi: 05.04.2024. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=249>.

⁷⁹ Ömer Lütfi Taşcıoğlu, "Fransa'nın Osmanlı Dönemindeki Faaliyetleri", *SSS Journal* 4, is. 15, (2018): 714.

⁸⁰ "Dünyada Ermenilerin En Fazla Yaşadığı 10 Ülke", Stratejik Ortak.

⁸¹ Abdurrahman Küçük, "Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35, sayı 1-4, (Ağustos 1996): 117-124.

isteyenlerin lanetleneneceği inancını benimsemişlerdir. Bu inançtan yola çıkan Ermeniler, lanetlenecek toplumun Türkler olduğu düşüncesini zihinlerine yerleştirmiştir.⁸² Özellikle Osmanlı Devleti'nde yaşanan Ermeni isyanlarında kilise ve din adamlarının büyük etkisi bulunmaktadır. Emperyalist devletlerin de destek verdiği dini liderler, sözlü ve yazılı olarak kendilerine itibar eden halkı isyana teşvik etmiştir. Ermeni kilisesi, Osmanlı Devleti'nin Ermenilere sözde katliam yaptığı haberlerini yayımlama görevini de üstlenmiştir. Avrupalı ve Amerikalı misyonerlerin desteğini alan Ermeni toplumunun yöneticileri 1915 olaylarını, “din kardeşiniz Ermeniler, barbar Türkler tarafından soykırıma uğruyor” şeklinde lanse etmiştir. Bu sayede uluslararası kamuoyunun duygusal olarak etkilenmesi amaçlamıştır. Batı halkının zihninde zaten var olan “Hristiyan düşmanı ve katili Türk” algısı bu iddialarla daha da olumsuz bir Türk imajına bürünmüştür. Türkler için “Hristiyan Ermenileri katleden Türk”, Ermeniler için ise “tek suçu Hristiyan olmak olan mağdur millet” algısı oluşturulmuştur.⁸³ Buradan da anlaşılmaktadır ki Ermeniler kamu diplomasisi faaliyeti sayılacak çalışmalara çok uzun yıllar önce başlamıştır.

Göç ettikleri ülkelerde ilk olarak ibadetlerini yerine getirebilecekleri kiliseleri kuran Ermeniler,⁸⁴ böylelikle dağılmış Ermenileri bir araya getirebilmenin yolunu bulmuştur. Bu noktada Ermeni kilisesi, yok olamaya yüz tutabilecek kimliği yeniden inşa etmeyi ve sistemli yayılışı başarılı bir şekilde devam ettirmeyi sağlamıştır. Kilisenin politikalarından en kritik olanı ise her yeni doğan çocuğa sözde soykırım hikayelerinin anlatılması ve bu çocukların “Türk nefreti” ile yetiştirilmesidir.⁸⁵ Ermenilerin, etkinlik ve nüfus bakımından yoğun olduğu ABD’de hizmet veren 182 ayrı Ermeni kilisesi ve bu kiliseler bağlı toplam 1222 vakıf bulunmaktadır. Kiliseler, ABD’nin tüm eyaletlerine dağılmış olmakla birlikte California, New York ve New Jersey’de daha fazla bulunmaktadır. Kanada’da 21 Ermeni kilisesi ve bağlantılı 390 vakıf, Fransa’da 98 Ermeni kilisesi ve bağlantılı 977 vakıf, Lübnan’da ise 77 Ermeni kilisesi bulunmaktadır.⁸⁶ Ermenilerin yaşadığı diğer ülkeler de göz önünde bulundurulduğunda, kilise ve bağlı vakıf sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Ermeni kiliseleri, din adamları tarafından ziyaret edilmekte ve ziyaretler sırasında daima sözde soykırıma vurgu yapılan açıklamalarda bulunmaktadır. Örneğin 27 Eylül 2001 yılında Ermeni Kilise önderleri, Ermeni kilisesinin 1700. yılı kutlamaları kapsamında Ermeniler için kutsal bir öneme sahip olan Eçmiyazin Katoğikosluğu’nu ziyaret eden, Katolik dünyasının dini lideri Papa II. John Paul’e sözde 1 buçuk milyon Ermeni’nin katledildiğini söyleyerek, Hristiyan dünyasındaki etki alanını genişletmiştir.⁸⁷ Bununla birlikte her 24 Nisan’da kiliselerde sözde soykırım anma ayin törenleri gerçekleştirilmektedir. Bu anma törenlerinden birine katılan Katolikos I. Aram, 24 Nisan’ın Ermenileri tek vücut yapan bir konu olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur.⁸⁸ Ermeniler, Dağlık Karabağ olaylarında da Hristiyanlık olgusunu kullanmış, sorunun dinle hiçbir alakası olmamasına rağmen olayları Müslüman-Hristiyan çatışması şeklinde kamuoyuna sunmuştur. Bu sayede Hristiyan ülkelerin, grupların

⁸² Zeynep Boyacıoğlu, “Ermeni Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkileri”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006), 9.

⁸³ Davut Kılıç, “1915 Olaylarının 100. Yılına Doğru Ermeni Kilisesi ve Ermeniler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ermeni Araştırmaları* 44, (Mayıs 2013), 168-169.

⁸⁴ Özocak, “Ermeni Diasporası ve”, 71.

⁸⁵ Boyacıoğlu, “Ermeni Diasporasının Türk”, 10.

⁸⁶ Caner Övsan Çakaş, “Ermeni Diasporası ve Kültürleşme Stratejileri: Lübnan, Fransa ve ABD Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Matbuat* 2, sayı 2, (Aralık 2018): 35.

⁸⁷ Kılıç, “1915 Olaylarının”, 176.

⁸⁸ “الأرمنية الإبادة ذكرى يوم رسالة بوجه الأول أرام الكبير كيلىكيا بيت كاتوليکوس قداسة”, (al’ermeniyeti al’iibadat dhikraa biawm risalatan yuweccihu al’awal arami el’kebiri kylykia biyd kathulikusk qadaseti) Aztag Arabic, April 2020. Erişim tarihi: 07.04.2024. <https://aztagarabic.com/archives/28363>.

ve kişilerin desteği umulmuştur. “Zalim Müslüman Türklerin”, “masum Hristiyan Ermenilere” tek taraflı saldırdığı haberleri uluslararası kamuoyuna aktarılmıştır.⁸⁹ Bunlarla beraber Azerbaycan’ın sözde bölgedeki kiliseleri, Ermeni kimliğini ve varlığını yok etme maksadıyla bombaladığını iddia eden haberlere de sıklıkla yer verilmiştir.⁹⁰ Ermeni dini liderler Dağlık Karabağ konusunda da Ermeni yanlısı açıklamalarda bulunmaktadır. Dini lider Katolikos I. Aram ABD Temsilciler Meclisi oturumunda açılış duası yapmış ve Temsilciler Meclisi Başkanı Mike Johnson ve diğer kongre üyeleriyle görüşerek Azerbaycan’ın “Artsakh”ı işgal ettiğini ve Ermenilerin sözde bölgeyi terk etmek zorunda kaldığını ifade etmiş, ardından Ermenilere yardım çağrısında bulunmuştur.⁹¹

4.2. Lobicilik

Ermenilerin lobicilik çalışmaları ilk olarak Taşnak, Hinçak ve Ramgavar partileri ve bu partilerin üyeleri tarafından hayata geçirilmiştir. Ermeni diasporası, ABD, Fransa, Rusya, Kanada gibi çok sayıda ülkede güçlü lobi kuruluşlarına sahiptir. Fakat ABD’nin küresel bir aktör oluşu, dünyanın ekonomik ve siyasi hayatına yön vermesi, lobicilik faaliyetlerinde en organize ve etkili ülke olmasını beraberinde getirmiştir.⁹² Dolayısıyla burası Ermeni lobicilik faaliyetlerinin de merkezi olmuştur. Bu nedenle ABD’de bulunan önemli lobi kuruluşlarının amaç ve çalışmaları diğer ülkelerde bulunan lobiler ile aynı özelliği taşıdığından, lobicilik faaliyetleri ABD üzerinden aktarılacaktır. ABD’de lobicilik çalışmaları 1970’lerde etkinliğini, 2000’li yıllarda ise sayısını arttırmıştır.⁹³ Ermeni lobisi son derece etkin ve aktif olmasının bazı nedenleri; örgütlenme kabiliyetlerinin çok iyi olması, Hristiyan din ve kültürüne sahip olması, topluma çabuk uyum sağlaması, kamuoyu faaliyetlerine önem vermesi, seçim bölgelerinde yerleşik yaşam sürülmesi, seçim kampanyalarında aktif görev alması, Rum ve Kürt lobisinin desteğini almasıdır.⁹⁴

ABD’de çok sayıda kuruluş bulunmaktadır ancak lobicilik faaliyetleri bakımından en önemlileri; Amerika Ermeni Birliği (Armenian Assembly of America (AAA)) ve Ermeni Ulusal Komitesi’ne (Armenian National Committee (ANC)) bağlı Amerika Ermeni Ulusal Komitesi’dir (Armenian National Committee of America (ANCA)). Amerika’nın doğusunda bulunan Amerika Doğu Bölgesi Ermeni Ulusal Komitesi (Armenian National Committee, Eastern Region (ANCA-ER)) 1918 yılından beri faaliyetlerini devam ettirirken, batı bölgesinde bulunan Amerika Batı Bölgesi Ermeni Ulusal Komitesi (Armenian National Committee, Western Region (ANCA-WR)) ise 1980’den bu yana çalışmalarını sürdürmektedir.⁹⁵ ANC’nin, Ermeni Adalet ve Demokrasi Federasyonu (Armenian Federation of Justice and Democracy EAFJD)) adıyla faaliyetler gerçekleştirdiği ve Avrupa ülkelerindeki şubeleri aynı çatı altında topladığı bölgesel bir şubesi de bulunmaktadır. Aynı zamanda Orta Doğu ve Güney Amerika ülkeleri için de yine bölgesel ofisleri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra ANC’nin 30’dan fazla ülkede o ülkenin adıyla anılan komite şubeleri bulunmaktadır.⁹⁶

⁸⁹ Hüseyin Altınalan, “İkinci Karabağ Savaşında Ermeni Propagandası ve Medya”, *Türkbilig* 44, (Aralık 2022): 156-157.

⁹⁰ “Yunan-Ermeni Dostluk Derneği: Bakü'nün amacı kültürel soykırım yapmaktır”, *Armenpress*, Şubat 2022. Erişim tarihi: 10.04.2024. <https://armenpress.am/tur/news/1075048.html>

⁹¹ “Aram I instó en los Estados Unidos a apoyar a los refugiados armenios de Karabaj”, *SoyArmenio*, 2023. Erişim tarihi: 12.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-artsaj/aram-estados-unidos-refugiados-armenios-karabaj/>.

⁹² Tayyar Arı, *Amerika’da Siyasal yapı Lobiler ve Dış Politika*, (Bursa: MKM Yayınları, 2009), 156-160.

⁹³ Kantarcı, “ABD ve Kanada’da”.

⁹⁴ Arı, *Amerika’da Siyasal*, 293-294.

⁹⁵ Ömer Faruk An, “Sözde Ermeni Soykırımı Bağlamında Diaspora, Baskı Grubu ve Lobi Faaliyetlerinin Önemi”(Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2013), 80.

⁹⁶ ANC. Erişim tarihi: 13.04.2024. <https://www.ancnews.info/>

Ermeni lobi kuruluşları, uluslararası işler, hükümet işleri, hakla ilişkiler, akademik ve öğrenci işleri gibi geniş bölümlere sahiptir. Aynı zamanda buldukları ülkenin politikacıları, bürokratları, yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşları, bilimsel araştırma merkezleri, kiliseler, yurttaşlık örgütleri ve yardım kuruluşları ile yakın ilişkiler kurmaktadır.⁹⁷ Ayrıca önemli olan bir diğer nokta da farklı ülkelerde bulunan Ermeni kuruluşların birbirleriyle daima irtibatta olmalarıdır. AAA ve ANCA'nın genel amaçları:

*ABD Ermenilerini ortak miras ve kimlikleri hakkında bilinçlendirmek,
Seçmenlerle ilişkiler kurmak, Ermenilerin tarihi ve kültürel değerlerini korumak,
Ermenilerin her sürece aktif katılımını sağlamak,
Ermenilerin karşılaştıkları tüm sorunlara çözüm üretmek,
Amerikan halkının Ermeni meselesi konusunda bilgilendirilmesini ve bu meselenin devamlı konuşulmasını sağlamak,
"Birleşik ve bağımsız Ermenistan"ı desteklemek için kamu bilinci oluşturmak,
Ermeni Soykırımı'nın tanınması, kınanması ve tazminatını sağlamak,
Dağlık Karabağ'da halkın kendi kaderini tayin etme hakkını sağlamak,
"Arsakh" halkının savunuculuğunu yapmak, ve Karabağ hakkında farkındalık oluşturmak,
Ermenileri ilgilendiren yasal düzenlemeleri teşvik etmek, desteklemek ve yönlendirmek,
Adayların desteklenip desteklenmemesi hususunda karar vermek, lobi faaliyeti yürütmek için seçilen görevlileri Ermeniler konusunda eğitmek,
Uluslararası ilişkiler ve parlamenter diplomasi platformlarında Ermenistan'a yardım sağlamak,
Ermenistan'daki kurumların gelişmesine katkı sunacak projeleri hayata geçirmek,
Toplumun, bürokratların ve politikacıların, ünlü simaların Ermenistan'a ziyaretleri arttırmak,
Azerbaycan ve Türk lobi kuruluşlarının Ermeni karşıtı faaliyetlerine karşı çıkmak,
ABD-Türkiye, ABD-Azerbaycan ilişkilerini negatife çevirmek ve yaptırım uygulamak,
Kürtler ve Rumlar gibi farklı etnik unsurlarla Türk çıkarlarını engellemek,
ABD-Ermenistan-"Arsakh" ilişkilerini güçlendirmek şeklinde sıralanmaktadır.⁹⁸*

Bu amaçlarla çalışan Ermeniler başarı elde etmişlerdir. Örneğin ABD Başkanı Joe Biden, 24 Nisan 2021 yılında 1915 olaylarının sözde yıl dönümünde, yaptığı yazılı açıklamada yaşananları "soykırım" olarak tanımlamıştır.⁹⁹ Bununla birlikte ABD'nin 50 eyaletinin tamamı da sözde soykırımı tanımıştır.¹⁰⁰ Yerel düzeyde de oldukça aktif olan lobiler, Amerikan Kongresinin Türkiye'ye yaptırım kararları çıkartması için yoğun çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu noktada AAA'nın baskılarıyla Kongre Ermeni Grubu Eşbaşkan temsilcilerinin öncülüğünde, Dışişleri Bakanlığına mektup gönderilmiştir. Kongre üyelerinin imzaladığı bu mektup; Türkiye'nin F-16'ları yeni ölüm ve yıkımlar için kullanılacağı gerekçe gösterilerek satışların engellenmesini talep etmiştir.¹⁰¹ ANCA Başkanı Hamparian ise; ABD'yi, Azerbaycan'a yaptığı tüm askeri yardımları kesmeye ve Türkiye'ye askeri konularla ilgili yaptırım uygulamaya davet etmiştir. Bu kapsamda halkın da desteğine başvurulmuş ve kısa bir süre içerisinde Kongreye 100 binin üzerinde mektup gönderilmiştir.¹⁰² Ermeniler,

⁹⁷ Şenol Kantarcı, *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası*, (Ankara: Lalezar Yayınları, 2007), 107-108.

⁹⁸ AAA. Erişim tarihi: 13.04.2024. <https://www.armenian-assembly.org/>. ANCA. Erişim tarihi: 13.04.2024. <https://anca.org/>.

⁹⁹ "24 Nisan açıklaması: Biden 1915 olaylarını 'soykırım' olarak tanımladı, Türkiye sert tepki gösterdi", *BBC News Türkçe*, 24 Nisan 2021. Erişim tarihi: 14.04.2024. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56874181>.

¹⁰⁰ "Mississippi, Ermeni Soykırımı'nı tanıyan son 50. ABD eyaleti oldu", *Ermeni Haber Ajansı*, 6 Mayıs 2022. Erişim tarihi: 15.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2022/05/06/Mississippi-Ermeni-Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1-ABD/230623>.

¹⁰¹ "Members of Congress Sign Bipartisan Letter Opposing F-16 Sale to Turkey", AAA, 2022. Erişim tarihi: 14.04.2024. <https://www.armenian-assembly.org/post/members-of-congress-sign-bipartisan-letter-opposing-f-16-sale-to-turkey>.

¹⁰² "Members of Congress Blast Azerbaijan and Turkey as Attack on Artsakh Expandsto Armenia", *Armanian Weekly*, September 2020. Erişim tarihi: 14.05.2024. <https://armenianweekly.com/2020/09/29/members-of-congress-blast-azerbaijan-and-turkey-as-attack-on-artsakh-expands-to-armenia/>.

1915 olaylarını “soykırım” olarak nitelendirdiği gibi Karabağ’da yaşanan çatışmaları ve sonrasındaki gelişmeleri de “soykırım” olarak uluslararası kamuoyuna sunmaktadır. ANCA’nın desteğiyle 66 ABD temsilcisi, Kongre’deki elçilere “Artsakh Soykırım Kurbanları” için 200 milyon dolar tahsis edilmesi için çağrısında bulunmuş, Azerbaycan “saldırganlığına” ve “savaş suçlarına” karşılık, Ermenistan’a silah yardımlarının genişletilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.¹⁰³ Ermeni lobileri aynı zamanda mitingler, protesto gösterileri ve konferanslar düzenleyerek halkı ve hükümet kararlarını etkilemeye çalışmaktadır.

4.3. Eğitim

Ermeniler, eğitime oldukça önem vermektedir. Çünkü kalıcı izlerin ve davanın devamlılığının eğitimle olacağına farkındadırlar. Bu alandaki çalışmalarının merkezine de Türk karşıtlığını koymuşlardır. Nitekim bu durum Türk nefreti olan nesilleri ortaya çıkarmaktadır. Ermenistan, eğitim müfredatında oldukça ağır ifadelerle sözde soykırım iddialarını yerleştirmiştir. Ermenistan, 7., 8., 10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında Selçuklu dönemi ve Osmanlı döneminde Ermeni-Türk ilişkilerini aktarırken, Türkleri “istilacı, barbar, zalim” olarak, Ermeni ayaklanmalarını ise “bağımsızlık savaşları” olarak adlandırmış ve Birinci Dünya Savaşından sonra yaşananlar “suçsuz Ermenilere soykırım yapıldı” şeklinde anlatılmıştır. Sözde soykırımın bilinçli ve organize olarak gerçekleştirildiği, sözde Ermeni topraklarından, Ermeni aydınların, kadınların, yaşlıların ve çocukların zorla sürgün edildiği ve jön Türklerin pan-Türkizm hayaliyle 1,5 milyon Ermeni’yi öldürdüğü gibi asılsız iddialar sıralanmış, Ermenilerin tasviri ise “kahraman, dindar, masum, savaşçı” gibi imgeler kullanılarak aktarılmıştır.¹⁰⁴ Küçük yaşlarda başlatılan eğitim çalışmalarlarıyla nesiller Türk düşmanlığıyla donatılmaktadır. Ermenistan, bünyesinde barındırdığı üniversitelerinde sözde soykırım iddialarıyla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmasına ve akademik yayınlar ortaya koyulmasına son derece önem vermektedir. Ermenistan Ulusal Bilimler Akademisi, sözde Ermeni soykırımı ile ilgili bilimsel dergilerde makale yayınlama yarışması düzenlemekte ve bu yarışmalar için fonlar ayırmaktadır.¹⁰⁵ Ermenistan’da bulunan Tsitsernakaberd Ermeni Soykırım Anıtı’na öğrenciler için geziler düzenlenmektedir. Bu noktada anıtın bağlı olduğu Ermeni Soykırımı Müze-Enstitü Vakfı (ESME) uluslararası konferans, sergi, tören gibi faaliyetler düzenleyerek ziyareti daha da pekiştirmektedir.¹⁰⁶ Sadece Ermenistan’da değil, 45 ülkede 300’den fazla sözde Ermeni soykırım anıtı bulunmaktadır.¹⁰⁷ Bu anıtlar, duygusal bağ ve toplum hafızasını taze tutma görevi üstlenmiştir.

Ermeni diasporası, sözde Ermeni soykırım iddialarının başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere buldukları ülkelerin eğitim müfredatına girmesi için de faaliyetlerde bulunmaktadır. Sözde Ermeni soykırımı iddiaları Fransa’da 14-15 yaşlarındaki öğrencilerin olduğu ortaokul

¹⁰³ “Sixty-Six U.S. Representatives Urge Congressional Appropriators to Allocate \$200 Million for Artsakh Genocide Victims; Help Armenia Defend Against Azerbaijani Aggression”, ANCA, 2024. Erişim tarihi: 04.05.2024. <https://anca.org/press-release/sixty-six-u-s-representatives-urge-congressional-appropriators-to-allocate-200-million-for-artsakh-genocide-victims-help-armenia-defend-against-azerbaijani-aggression/>.

¹⁰⁴ Yıldız Devci Bozkuş, “Ermeni Tarih Ders Kitaplarında 1915 Olayları”, *TESAM Akademi Dergisi* 2, sayı 1, (Ocak 2015): 93-100.; Salih Yılmaz, “Ermenistan Cumhuriyeti’nde Okutulan 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Türkler Aleyhine İfadeler ve Sözde Ermeni Soykırımı”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 177, (Aralık 2008): 115-126.

¹⁰⁵ “Concurso para publicar artículos en revistas científicas sobre el Genocidio Armenio”, *SoyArmenio* 2022. Erişim tarihi: 23.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-armenia/concurso-para-publicar-articulos-en-revistas-cientificas-sobre-el-genocidio-armenio/>.

¹⁰⁶ ESME. Erişim tarihi: 16.04.2024. <http://www.genocide-museum.am/trk/statement.php>.

¹⁰⁷ ANI.

3. sınıf tarih ve coğrafya ders kitaplarına girmiştir.¹⁰⁸ Almanya’da ilk olarak 2002 yılında Brandenburg Eyaletinde, sözde Ermeni soykırım iddiaları ders kitaplarına yerleştirilmiş, ardından ise bazı eyaletlerin ders kitaplarına da eklenmiştir.¹⁰⁹ Ukrayna Eğitim Bakanlığı da sözde Ermeni soykırımı iddialarını okulların ders müfredatına dahil etmiştir.¹¹⁰ Sözde Ermeni soykırım iddiaları Suriye tarih ders kitaplarında da yerini almıştır.¹¹¹ ABD’nin Colorado, Kaliforniya, Connecticut, Illinois, Michigan ve Rhode Island eyaletlerinin okul müfredatlarında da sözde Ermeni soykırım iddiaları yer almaktadır.¹¹² Bu okullarda Türk tezlerini savunan gençler baskı altında kalmaktadır. Örneğin, Fransa’da derste öğretmenin 1915 olaylarına ilişkin iddialarını kabul etmediğini beyan eden Türk asıllı lise öğrencisi, öğretmeni ve okul idaresi tarafından inkarın “suç olduğu” gerekçesiyle hapis ve para cezasıyla tehdit edilmiş, ardından ise istihbarat birimleri tarafından Müslüman kimliği ve aşırıcılık sorgusuna alınmıştır.¹¹³

Diaspora ile Ermenistan, The Genocide Education Project (Soykırım Eğitim Projesi GenEd)) kapsamında ortak bir proje düzenlemiştir. Bu proje, Amerikalı eğitimcilerin Ermenistan’a giderek, sözde soykırım iddiaları ve Dağlık Karabağ meselesi hakkında bilgilendirilmesini sağlamaktadır. Karabağ’da yaşananları eğitimcilere “soykırım” olarak aktaran bu program, eğitimcilerin ülkelerine döndüğünde oradaki diğer öğretmenlere de aynı bilgileri aktarması konusunda kurs imkanı sunmaktadır. Belirli bir dönemle sınırlı kalmayan bu proje farklı öğretmenlerin katılımıyla devam etmektedir.¹¹⁴ Bunun yanı sıra AAA ve ANCA yüksek okul çağındaki Amerikalı Ermenilere staj programları düzenlemekte ve burs imkanı sağlamaktadırlar. Özel ve hükümete bağlı projeler gerçekleştirmektedirler. Konferans, panel gibi etkinlikler organize etmekte ve mali destek sağlamaktadırlar. ANCA-WR’nin Education Commite (Eğitim Komitesi) bölümü bulunmakta ve burada akademik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Resmi internet sitesinde sözde soykırım iddialarıyla ilgili öğretmen ve öğrencilere kılavuzlar, özel kitaplar, dersler, film ve belgeseller önerilmektedir.¹¹⁵

Eğitim faaliyetleri aktarılırken iki önemli kuruluşa değinmekte fayda vardır. Bunlardan biri Ermeni Ulusal Enstitüsü’dür (Armenian National Institute). Sözde soykırım iddialarının “araştırılmasına” dayanan en kapsamlı kuruluştur. İddialar hakkında bilgi edinmek isteyenler için önemli bir kaynak niteliğine sahiptir. Akademisyenler, eğitimciler, tanınmış isimler ve gazetecilerle çalışarak etkinliğini arttırmaktadır. Dokümantasyon projeleri, eğitimsel yayınları, arşiv taramaları, sözde soykırımı anlatan kitapları, anılar ve özel koleksiyonlarla geniş bir kütüphaneye sahiptir. Diğeri ise Hamazkayin’dir (Armenian Educational and

¹⁰⁸ “Fransa’da "Ermeni Soykırımı" Eğitim Müfredatına Girdi”, *Bianet*, 2012. Erişim tarihi: 16.04.2024.

<https://bianet.org/haber/fransa-da-ermeni-soykirimi-egitim-mufredatina-girdi-140518>.

¹⁰⁹ Refik Arıkan, “Almanya Siyaseti İçerisinde Ermeni Meselesinin Yeri”, içinde *Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa*, ed. H. Selvi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, 2006, s. 347.

¹¹⁰ “Soykırım Ukrayna’nın da müfredatında”, *Agos* 2012. Erişim tarihi: 16.04.2024.

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/2661/soykirim-ukraynanin-da-mufredatinda>.

¹¹¹ “Armenian genocide issue to be included in Syrian history textbooks”, *Armenpress*, April 2019. Erişim tarihi: 16.04.2024. <https://armenpress.am/eng/news/971248.html>.

¹¹² “ABD’nin Colorado eyaletinde Ermeni Soykırımı okul müfredatına alındı”, *Ermeni Haber Ajansı*, 10 Temmuz 2020. Erişim tarihi: 14.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/07/10/ABD-Colorado-Ermeni-Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1-m%C3%BCfredat/187635>.

¹¹³ Allaattin Doğru ve Esra Taşkın, “Fransa’da istihbarat, Ermeni iddialarını reddeden Türk asıllı lise öğrencisini "aşırıcılık" sorgusuna aldı”, *Anadolu Ajansı*, 16 Haziran 2021. Erişim tarihi: 26.04.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-istihbarat-ermeni-iddialarini-reddeden-turk-asilli-lise-ogrencisini-asiricilik-sorgusuna-aldi/2275522>.

¹¹⁴ GenEd , Erişim tarihi: 20.04.2024. <https://genocideeducation.org/>.

¹¹⁵ ANCA-WR, Erişim tarihi: 17.04.2024. <https://ancawr.org/>.

Cultural Society-Ermeni Eğitim ve Kültür Derneği). Ermeni aydınlar tarafından Kahire merkezli olarak 1928 yılında açılan bu kuruluş, ABD, Güney Amerika, Avrupa, Avusturalya, Ortadoğu, Gana ve Ermenistan’da faaliyetlerine devam etmektedir. Çok sayıda yazar ve siyasi kişilik kuruluşun orta ve yüksek öğretim kurumlarından mezun olmuştur. Sergiler, toplantılar ve geniş yayıncılık programları yürütülmektedir. Ermenicenin öğrenilmesi, ulusal bilincin oluşturulması, Ermeni geleneklerinin korunması ve yeni nesillerin genel eğitimi gibi hedefleri bulunmaktadır.¹¹⁶

4.4. Medya ve Dijital medya

Medya gücünün farkında olan Ermeniler bu alandaki faaliyetlerine çok uzun yıllar önce başlamıştır. Gerek 1915 olayları öncesinde ve sonrasında dünya kamuoyunu etkilemek için gerekse Karabağ olaylarında kendilerini “meşru” göstermek için medyayı daima aktif kullanmışlardır¹¹⁷. 19. yüzyıldan itibaren Ermeniler, “Ermeni sorununu” canlı tutmak amacıyla kitle iletişim araçlarının kullanımını sürdürmüştür.¹¹⁸ Özellikle haber ajansları ulusal ve uluslararası toplumu bilinçlendirme hususunda son derece büyük öneme sahiptir. Ermeni haber kuruluşları sözde soykırım iddialarına ve Karabağ’da yaşanan gelişmelere oldukça önem vermektedir. Türkiye ve Azerbaycan’ın “soykırımcı” olduğu vurgusunun yapıldığı haberlere sıklıkla rastlanılmaktadır. Üstelik Osmanlı Devleti’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin sadece Ermenilere değil, diğer Rumlara, Süryanilere ve diğer azınlıklara da sözde soykırım yapıldığını iddia eden haberler yayınlamaktadır.¹¹⁹ Türkiye’nin güvenliği için başlattığı sınır ötesi operasyonlar, Ermenistan medyasında sık sık asılsız iddialarla karalanmaya çalışılmıştır. Suriye operasyonlarında sözde sivillere, kiliselere ve kültürel miraslara zarar verildiği iddiaları basında yer almıştır. Türkiye, terör örgütlerine destek vermekle suçlanmış, Irak ve Şam İslam Devleti’nin (İŞİD) “güvenlik garantörü” olduğu ileri sürülmüştür. Bu noktada Azerbaycan’ın da “Artsakh”ta bulunan Ermeni kiliselerini bombaladığı ve kültürel mirasa zarar verdiği iddiaları da yine haber sayfalarında yerini almıştır. Haber aktarımlarında iki Türk devleti için “terörist devletler” ifadesi kullanılmaktadır.¹²⁰ Türkiye’nin komşularıyla ilişkilerinde “saldırgan” bir politika izlediği algısı oluşturulmuştur. Karabağ bölgesinde Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan gelişmeler ve sıcak çatışmalar, Ermenistan basınında asılsız iddialarla aktarılmıştır. Bölge için “Ermenistan’ın egemen toprakları” ifadeleri kullanılarak, Azerbaycan’ın ateşkesi ihlal ettiği iddialarına sıklıkla yer verilmiştir.¹²¹ Azerbaycan’ın köyleri, şehirleri ve çocukları hedef aldığı iddiaları ortaya atılmıştır.¹²² Ermenistan haber kaynağı olan Hetq haberine göre Azerbaycan askerleri yatalak yaşlı bir Ermeni’yi öldürmüş kızını ise esir alarak işkence uygulamıştır.¹²³ Bu ajans da asılsız iddiaların hikâyeleştirilerek aktarıldığı çok sayıda haber bulunmaktadır. Azerbaycan’ın “savaş

¹¹⁶ Hamazkayın. Erişim tarihi: 17.04.2024. <https://hamazkayin.com/en/>.

¹¹⁷ Din kullanımı başlığı altında yer alan Ermeni kiliseleri ve Amerikan misyonerleri arasındaki medya kullanımı hususu bu noktada da örnek verilebilir.

¹¹⁸ Kadriye Leyla Budak, “Karabağ Krizinde Ermenistan ve Azerbaycan Kamuoyunda Medyanın Etkisi”, *Karadeniz Araştırmaları* 14, sayı 14, (Nisan 2007): 137.

¹¹⁹ “Mississippi, Ermeni Soykırımını tanıyan son 50. ABD eyaleti oldu”, *Ermeni Haber Ajansı*, 6 Mayıs 2022, Erişim tarihi: 15.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2022/05/06/Mississippi-Ermeni-Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1-ABD/230623ç>

¹²⁰ “Türk ordusu Suriye’de Süryani kiliselerini bombaladı”, *Ermenistan Kamu Radyosu*, 1 Haziran 2022. Erişim tarihi: 20.04.2024. <https://tr.armradio.am/2022/06/01/turk-ordusu-suriyede-suryani-kiliselerini-bombaladi-foto/>.

¹²¹ “Azerbaycan tekrar ateşkesi ihlal etti ve Ermenistan’ın egemen topraklarına saldırı düzenledi”, *Armenpress*, 11 Ocak 2022, Erişim tarihi: 21.04.2024. <https://armenpress.am/tur/news/1072704.html>

¹²² “Azeri saldırısı sonucu Dağlık Karabağ’da en az 6 çocuk hastaneye kaldırıldı”, *Armenpress*, 19 Eylül 2023, Erişim tarihi: 24.04.2024. <https://armenpress.am/eng/news/1119881.html>.

¹²³ “The Mirzoyans of Artsakh: Azerbaijani Troops Killed Father, Took Daughter Captive”, *Hetq* 2022. Erişim tarihi: 24.04.2024. <https://hetq.am/en/article/146985#>.

suçu işleyen ve masum insanları öldüren” bir ülke olduğu imajı oluşturulmak istenmiştir. Medyada Müslüman-Hristiyan vurgusu sıklıkla yapılmış, Türkiye'nin Azerbaycan'ı destekleyen girişimleri Ermenilere yönelik yeni bir soykırım planı şeklinde aktarılmıştır. Azerbaycan'ın 19 Eylül 2023'de bölgede başlattığı terör operasyonunu, Ermeni medyası “soykırım” olarak kamuoyuna yansıtmış ve bölgede 100 binden fazla insanın “zorla” yerinden edildiğini iddia etmiştir.¹²⁴

Ermeni diasporası tıpkı Ermenistan basını gibi hareket etmiş, hatta daha uzlaşmaz bir tavır sergilemiştir. Basının gücünü erken fark eden Ermeni diasporası, 1800'lü yıllarda ABD'de Ermeni davasına yer veren gazetelere abonelik sözü vererek çok sayıdaki gazetenin Anadolu'da yaşanan olayların Ermenistan yanlısı yazılarla okuyuculara sunulmasını sağlamıştır.¹²⁵ Ermeni diasporası buldukları ülkelerde kendi medyasını kullandığı gibi yaşadıkları ülkenin yerel medyasını da kullanmaktadır. Fransa'da Le Monde, ABD'de The New York Times, İtalya'da La Stampa, Almanya'da gazetesi Die Welt, Japonya'da Asahi Shimbun Ermeni görüşlerine destek veren bazı yerel haber kaynaklarıdır.¹²⁶

Ermeniler, görsel medyanın önemli alanlarından olan film ve belgeselleri oldukça aktif kullanmıştır. Özellikle Ermeni diasporasının bu alanda çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Ortaya konulan bütün çalışmaların ortak noktası “Türk nefreti” oluşturmaktır. Ermeni filmleri destekleyen, teşvik eden ve mali destek sunan kuruluşlar mevcuttur. Armenian Film Foundation (Ermeni Film Vakfı), Ermeni Film Arşivi, Armenian International Magazine (AIM), Film International, MGN/ Paradise Inc., Don Film, Molorak Films Inc., Askarian Film, Armenian Center of Hollywood (ARC) ve Bars Media Ermeni filmlerine destek veren bazı kuruluşlardandır.¹²⁷ ARC ve Bars Media özellikle Dağlık Karabağ meselesi üzerinden Ermeni bakış açısıyla çalışmalar ortaya koymaktadır.¹²⁸ Sözde Ermeni soykırımı üzerine çekilen, Türkleri “vahşi, zalim, medeniyetten uzak, soykırımcı” olarak gösteren çok sayıda film ve belgesellerden bazıları: Ararat (Ağrı Dağı), Musa Dağı'nda Kırk Gün, Anne, Hasret, The Promise (Söz), Gelen Sesler: Gizli Bir Soykırım Hakkında, Halkım Nerede?, The Forgotten Genocide (Unutulmuş Soykırım),¹²⁹ Intent To Destroy (Yok Etme Niyeti), Aurora's Sunrise (Aurora'nın Gündoğumu) şeklindedir. Dağlık Karabağ üzerine çekilen ve Azerbaycan'ın sözde Ermeni topraklarını işgal ettiği algısı oluşturan film ve belgesellerden bazıları: Should the Wind Fall (Rüzgar Dinse), Gate to Heaven (Cennetin Kapısı), 45 Days: The Fight For a Nation (45 Gün: Bir Millet için Mücadele), We are our Mountains (Biz Dağlarımızız)¹³⁰ (Armenian Film Festival Australia 2024), Dark Forest in the Mountain (Dağdaki Karanlık Orman), Nagorny-Karabakh (Dağlık Karabağ),¹³¹ Motherland (Anavatan) şeklindedir. Ermeni sinemasının destek gördüğü ve ödüller aldığı film festivalleri de bulunmaktadır. Altın Kayısı Film Festivali, Cannes Film Festivali, Sinema Dünyası Film

¹²⁴ Witold Repetowicz, “Azeri extermination of Artsakh”, *Aravot*, October 2023. Erişim tarihi: 27.04.2024. <https://en.aravot.am/2023/10/30/336203/>.

¹²⁵ Bora İyiat, “Bir Kara Lobcılık Örneği Olarak “Ermeni Diasporası”, *Devlet Dergisi*, 5 Mayıs 2015. Erişim tarihi: 26.04.2024. http://devlet.com.tr/makaleler/y80-BIR_KARA_LOBICILIK_ORNEGI_OLARAK_ERMENI_DIASPORASI.html.

¹²⁶ Kantarcı, “ABD ve Kanada'da”, 157.

¹²⁷ Sedat Laçiner, Şenol Kantarcı, Ararat: Sanatsal Ermeni Propagandası, (Ankara: ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2002), 18-21; Taner B. Şener, “Lobicilik, ABD'de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2004), 151.

¹²⁸ Hazel Çağan Elbir, “Ermeni Kültürü ve Ermeni Propagandası”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, Analiz No: 2013/2, Erişim tarihi: 22.04.2022. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENI-KULTURU-VE-ERMENI-PROPAGANDASI>.

¹²⁹ Laçiner, Kantarcı, *Ararat: Sanatsal*, 25-38, 78-89.

¹³⁰ Armenian Film Festival Australia. Erişim tarihi: 30.04.2024. <https://armenianfilmfestival.com.au/2022-2/>.

¹³¹ Elbir, “Ermeni Kültürü ve”

Festivali, Uluslararası Rotterdam Film Festivali, New York Film Festivali, Toronto Film Festivali, Kanada Film ve Video Festivali ve Gothenburg Film Festivali bu festivallerden bazılarıdır.¹³² Bu filmler Türkiye ve Azerbaycan hakkında fikir sahibi olmayan insanların, olumsuz düşüncelerin oluşmasına veya iki Türk devleti hakkında var olan bilgilerin negatif yönde değiştirilmesine neden olmaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle dijital medya ortaya çıkmış ve neredeyse akla gelebilecek her alan buraya taşınmıştır. Ermeniler, 1990 tarihinde internetin sivil hayatta kullanımına sunulduğu ilk andan itibaren sözde soykırım iddialarının savunuculuğunu yapan siteler kurmuştur. Bu noktada 1996 yılında açılan cilia.com Ermeni internet sitesinin ilk örneklerindedir.¹³³ İnternet hayatına erken başlayan Ermeniler, sözde soykırım iddiaları hakkında toplumların daha kapsamlı bilgilendirilmesi sağlayan ANI'nın da internet sitesini kurmuş ve tüm verileri buraya da aktarmıştır. Sitede bulunan çevrimiçi müze ve dijital sergi bölümü siteyi ziyaret edenler için kalıcılık oluşturmaktadır. Aynı zamanda sitede, Türkçe, İngilizce, Arapça ve İspanyolca dil seçenekleri bulunmaktadır. Kısaca ifade edilmek gerekirse Ermenilerin gerek kültürel gerek eğitimsel gerek sanatsal gibi farklı konular üzerine kurulmuş neredeyse bütün kuruluşları internet ortamına girmiş bulunmaktadır. Tüm bunlarla beraber Ermeniler dijital alandaki çalışmalarına yeni projeler de eklemektedir. Bu noktada dünyanın pek çok ülkesinde yaşayan Ermenilere hizmet verecek ve toplumun farklı kesimlerinin de katılımını sağlayacak Pan-Ermeni dijital platformunun kurulacağı açıklanmıştır.¹³⁴ Ermeni diasporasının lobi kuruluşları, etkinliklerini dijital medya üzerinden de devam ettirmektedir. Bu noktada halkı çalışmalarına dahil edecek imkanlar daha da kolaylaşmıştır. Örneğin AAA'nın ve ANCA'nın resmi internet sitelerinde “harekete geç” ve “bağış yap” butonları bulundurulmuş anında etkileşim sağlanmaktadır. Yine lobilerin gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeyi planladığı faaliyetlerden haberdar etmek için “haberler” bölümü eklenmiştir. Özellikle önem verilen sözde soykırım iddiaları ve Dağlık Karabağ hakkında özel bilgilendirme bölümlerine ayrılmıştır.

Toplumların ülke ve dünya hakkındaki gelişmelerden haberdar olduğu haber ajansları da dijital medyaya dahil olmuştur. Ermeni haber ajanslarının ortak yanı haber sitelerindeki “sözde soykırım” ve “Dağlık Karabağ” bölümleridir. Böylelikle iki özel konu hakkındaki gelişmelerin, diğer haberlerin arasından filtrelenerek okuyucuya kolaylıkla ulaşması sağlanmıştır. Ermeni haber ajansları resmi internet sitelerindeki haberlerin daha fazla kitleye yayılması için geniş bir dil seçeneği de sunmaktadır. Dijitalleşmeye film sektörü de dahil olmuş ve birçok dijital film platformu açılmıştır. Bu platformlara milyonlarca kişi üye olmuş ve istedikleri filmlere anında erişme imkanı bulmuştur. Netflix, Disney+ Amazon prime bu dijital film platformları arasındadır. Ermeniler de bu platformlara filmlerini taşımak için çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda Ermeni sinemasının 100. yılına özel 32 filmin dijital ortama aktarılacağı açıklanmıştır.¹³⁵ Dijital alanın en önemli mecralarından biri de kuşkusuz sosyal medyadır. X (Twitter), Instagram, Facebook ve Youtube başta olmak üzere çeşitli sosyal medya platformları verilmek istenen mesajı, anında kitlelere ulaştırabilmekte ve konunun gündemde kalmasını sağlayabilmektedir. Dolayısıyla siyasiler, bürokratlar, sanatçılar, tanınmış isimler, sivil toplum kuruluşları ve kişiler buradan açıklamalar yapmakta ve

¹³² Elbir, “Ermeni Kültürü ve”.

¹³³ Şener, “Lobicilik, ABD’de Ermeni”, 307-309.

¹³⁴ “Alexis Ohanian ile Serj Tankian Pan-Ermeni dijital platformu kuracak”, *Ermeni Haber Ajansı*, 9 Ekim 2019. Erişim tarihi: 22.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2019/10/09/Alexis-Ohanian-Serj-Tankian-Ermeni/166380>.

¹³⁵ Siranush Ghazanchyan, “Ermeni sinemasının 100. yılında 32 film dijital ortama aktarılacak”, *Ermenistan Kamu Radyosu*, 17 Ağustos 2023. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://en.armradio.am/2023/08/17/32-films-to-be-digitized-on-100th-anniversary-of-armenian-cinema/#>.

karşılıklı etkileşim kurarak düşünceleri etkileyebilmektedir. Ermenilerin, lobi kuruluşlarının, haber ajanslarının, kültürel ve eğitimsel kuruluşlarının sosyal medya hesapları bulunmaktadır. Bu noktada Ermenilerin sosyal medyada da aktif olduğu ve halkları buradan da etkilemeye çalıştığı ifade edilebilir.

4.5. Ünlü İsimler

Ünlü insanların tanınırlığı, yalnızca kendi ülkesiyle sınırlı kalmamakta farklı ülkelere de ulaşabilmektedir. Ünlü kişiler, siyasilerin etkilemede yetersiz kaldığı halklara ulaşma imkanına sahiptir. Halk bu ünlü kişileri daha sempatik bulmakta ve onların düşüncelerini daha güvenilir görmektedir. Dolayısıyla bu etkileme gücünün farkında olan Ermeniler, bu camiayı da kamu diplomasisi faaliyetleri için kullanmaktadır. Müzik, sanat, spor, bilim ve televizyon dünyası gibi alanlardan tanınırlık elde etmiş kişiler, özellikle sözde Ermeni soykırım iddialarında ve Dağlık Karabağ olaylarında Ermeni tarafını destekleyen açıklamalarda bulunmaktadır. Ermenistan'a ve Ermeni davasına destek veren ünlü isimler başta Ermeni kökenli kişilerdir. Bu duruma verilecek önemli örneklerden biri dünyaca ünlü Ermeni asıllı Amerikalı televizyon yıldızı Kim Kardashian'dır. Kardashian'ın Instagram hesabında 362 milyon takipçisinin bulunması onu aynı zamanda bir sosyal medya yıldızı haline de getirmiştir. Kardashian, ABD Başkanı Joe Biden'a çağrıda bulunarak, kendisinin sözde Ermeni soykırımından kurtulanların torunu olduğunu ve şimdide Dağlık Karabağ'da "yerli Hristiyan" Ermenilerinin soykırımla karşı karşıya kaldığını ve bunun durdurulması gerektiğini ifade etmiştir.¹³⁶ Konuyla ilgili sosyal medya da paylaşımlar yapan Kardashian, X'te yaptığı bir paylaşımda Azerbaycan'ın ateşkesi ihlal ettiği, sivil alt yapıyı hedef aldığı ve Ermenistan'ı tehdit ettiği iddialarını öne sürmüştür.¹³⁷ Bir diğer isim ise dünyaca ünlü Ermeni asıllı şarkıcı Cher'dir. Cher, X hesabında Türkiye'nin 2 milyon Ermeni'yi öldürdüğünü, şimdi ise Azerbaycan'ın Ermenistan'ı yok etmek istediğini ifade etmiş ve haç sembolünün olduğu yazılı bir görsel kullanarak Hristiyan dünyasının dikkatini çekmeye çalışmıştır.¹³⁸ Türk karşıtlığıyla gündeme gelen bir diğer ünlü isim ise Ermeni asıllı System of a Down grubunun solisti Serj Tankian'dır. System Of A Down, 2005'de çıkardığı Holy Mountains (Kutsal Dağlar) adındaki şarkısının klibinde, sözde Ermeni soykırımı konusunu işlemiş, Sultan Abdülhamid, Enver Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa ve Atatürk'ü "katil ve yalancı" olarak göstermeye çalışmıştır.¹³⁹ Tankian, X'de yaptığı bir paylaşımda "Artsakh"ın hiçbir zaman Azerbaycan'ın yasal toprağı olmadığı, Bakü'nün bile sözde Ermenistan'ın tarihi toprakları olduğunu iddia eden bir açıklama yapmıştır.¹⁴⁰ Ermeni asıllı başka bir şarkıcısı Elie Berberian, New York City Times Meydanı'nda, sözde Ermeni soykırımının 107. yıldönümünde sahne almış ve Ermenilerin susturulamayacağını ifade etmiştir.¹⁴¹ Bu Ermeni

¹³⁶ Judy Kurtz, "Kim Kardashian calls on Biden to stop the next Armenian genocide", *THE HILL*, 8 Eylül 2023. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://thehill.com/blogs/in-the-know/4194610-kim-kardashian-calls-on-biden-to-stop-the-next-armenian-genocide/>.

¹³⁷ "Kardashian condenó la agresión de Azerbaiyán", *SoyArmenio*, 17 Temmuz 2020. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://soyarmenio.com/diaspora-armenia/kardashian-condeno-la-agresion-de-azerbaiyan/>.

¹³⁸ "«Día negro para los cristianos»: Cher acusó a Turquía y Azerbaiyán de Matar Armenios", *SoyArmenio*, 12 Aralık 2020. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-armenia/dia-negro-para-los-cristianos-cher-acuso-a-turquia-y-azerbaiyan-de-matar-armenios/>.

¹³⁹ "Sözde soykırıma iğrenç klip!", *Haber 3*, 7 Haziran 2006. Erişim tarihi: 01.05.2024. <https://www.haber3.com/guncel/sozde-soykirim-igrenc-klip-haberi-98073>.

¹⁴⁰ "Serj Tankian: Artsakh yasal olarak hiçbir zaman Azerbaycan'ın bir parçası olmadı", *Ermeni Haber Ajansı*, 14 Ağustos 2023, Erişim tarihi: 01.05.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2023/08/14/Serj-Tankian-Artsakh-Azerbaycan/253903>

¹⁴¹ "107th Anniversary Commemoration of the Armenian Genocide to Feature Singer Elie Berberian in Times Square, New York", *Mirror-Spectator*, 20 April 2022. Erişim tarihi: 29.04.2024.

asıllı ünlüler, STK'larla işbirliği yapmakta, Ermenistan'a yardım kampanyaları ve fon sağlama girişimlerinde bulunmaktadır. Ermenilere destek veren ancak Ermeni asıllı olmayan çok sayıda ünlü isim de bulunmaktadır. Dünyaca tanınan Rock grubu Queen'in baş gitaristi Brian May, Instagram hesabından yaptığı bir paylaşımda, Türkiye'nin Ermenilere sözde etnik temizlik yaptığını, "petrol ve doğalgazla" çevrili Azerbaycan'ın ise "Hıristiyanlık ve demokrasiyle" çevrili Ermenistan'a sözde yeni bir "yeryüzünden silme" komplosu uyguladığını iddia etmiştir.¹⁴² Ermeni yanlısı tutum sergileyen, televizyon, kültür, sanat, müzik gibi alanlardaki ünlü isimler sözde soykırım ve Dağlık Karabağ meselelerini Ermeni tarafından gündeme getirerek, halkı da bu yönde etkilemeye çalışmaktadır.

Sonuç

Kamu diplomasisi uygulamalarının toplum üzerindeki öneminin farkında olan Ermeniler, geçmişten günümüze bu alanı ustaca kullanmaktadır. Ermenistan'ın kamu diplomasisi ihtiyacı diğer devletlerden daha farklı bir şekilde gelişmiştir. Ermenistan'ın sözde soykırım iddiaları, Dağlık Karabağ meselesi ve ayrılıkçı düşünceleri, komşularıyla sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Ermenistan, bölgeden izole edilmiş durumdadır. Bölgeden çıkmak ve yalnızlığını telafi etmek isteyen Ermenistan, başta Rusya, ABD ve Avrupa devletlerinin dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Özellikle Dağlık Karabağ sorununun beraberinde getirdiği savaş ekonomisi Ermenistan halkının zor şartlar altında yaşamasına neden olmuştur. Bölgedeki işgalini "meşru" göstermeye çalışan Ermenistan hem halkından hem de diğer ülkelerden gelebilecek olan tepkileri Azerbaycan'a yönlendirmek için kamu diplomasisini kullanmıştır. Ermeni diasporası da kamu diplomasisi çalışmalarına son derece önem vermiştir. Politik, ekonomik, eğitim gibi çeşitli nedenlerle birçok bölgeye dağılan Ermeni diasporası, sözde soykırım, Karabağ meselesi ve Türk nefreti üzerinden bir kimlik bilinci oluşturmuştur. Dolayısıyla diasporayı birleştirme görevi gören bu bilincin kaybedilmemesi ve yeni nesillere aktarılması için kamu diplomasisine başvurulmuştur. Bu noktada kamu diplomasisinin her alanında faaliyetlerde bulunulmasına özen gösterilmiştir. Ermeniler, özellikle din vurgusu üzerinden Hristiyan dünyasının dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Ermeni kilisesi ve din adamları, sık sık yabancı basına "Hristiyan Ermeniler, Müslüman Türkler tarafından zulme uğruyor" algısı oluşturarak Ermenilere destek, Türklere ise tepki çağrısında bulunmuştur. Ermeni lobilerinin çalışmalarına bakıldığında ise Türkiye ve Azerbaycan'a yaptırım uygulanması için hükümetlere yoğun baskılar yapıldığı görülmektedir. Eğitime de oldukça önem veren Ermeniler, genç nesillerin zihinleri Türk kin ve nefreti ile doldurmaya özen göstermiştir. Ders kitaplarında Ermeniler "mücadeleci, masum, zulme uğrayan" olarak gösterilmiş, Türkler ise "istilacı, soykırımcı, zalim" olarak nitelendirilmiştir. Böylelikle gelecekte de Ermeni sempatisinin devam etmesi ve Türk nefretinin kalıcı olması hedeflenmiştir. Ermeniler, medyadaki faaliyetleriyle de aynı hedefler doğrultusunda ilerlemektedir. Haber ajanslarında, sözde soykırım ve Dağlık Karabağ ile ilgili gelişmeler sürekli aktararak toplumun hafızası taze tutulmaktadır. Medya da sık sık Azerbaycan'ın savaş suçu işlediği, Türkiye'nin ise terör örgütlerine yardım ettiği iddiaları yer almıştır. Özellikle Ermeni diasporasının film ve belgesel çekimlerine olan ilgisi, çok sayıda Türk karşıtı filmi ortaya çıkartmıştır. Bu filmlerin içerisinde yer alan olumsuz Türk tasvirleri ve asılsız iddialar izleyenleri etkileyebilme özelliğine sahiptir. Ermeniler, internetin sivil hayata sunulmasının hemen ardından da tüm çalışmalarını dijitale aktarmış ve dolayısıyla burada da

<https://mirrorspectator.com/2022/04/20/107th-anniversary-commemoration-of-the-armenian-genocide-to-feature-singer-elie-berberian-in-times-square-new-york/>.

¹⁴² "Concurso para publicar artículos en revistas científicas sobre el Genocidio Armenio", *SoyArmenio*, 2022. Erişim tarihi: 23.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-armenia/concurso-para-publicar-articulos-en-revistas-cientificas-sobre-el-genocidio-armenio/>.

etkin hale gelmiştir. Ermeniler ünlü isimlerin ulaşabildiği toplulukların farkında olmuştur. Ünlülerin düşüncelerinin, hayat tarzlarının ve fikir oluşumlarının kişileri etkileyebilme bilinciyle hareket eden Ermeniler ve tanınmış Ermeni isimler, Ermenistan için yardım kampanyaları düzenlemekte, Türkiye ve Azerbaycan'ın sözde Ermenilere soykırım yaptığını iddia eden açıklamalarda bulunmakta ve bunları sosyal medya hesaplarında paylaşmaktadır. Bu çalışmanın amacı Ermenilerin, kamu diplomasisine neden ihtiyaç duyduğuna dikkat çekerek, kamu diplomasisinin hangi alanlarında aktif faaliyet gösterdiğini vurgulamak ve bu faaliyetlerin tamamında Türk karşıtlığının olduğunu ortaya koymaktır. Dolayısıyla yukarıda aktarılan bilgiler ışığında Ermenilerin neden kamu diplomasisine ihtiyaç duyduğu cevaplandırılmış, ardından din, eğitim, lobicilik, ünlü isimler, medya ve dijital medya kullanımları aktararak Türk karşıtı kamu diplomasisi faaliyetlerinin varlığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- AAA. Erişim tarihi: 13.04.2024. <https://www.armenian-assembly.org/>. ANCA. Erişim tarihi: 13.04.2024. <https://anca.org/>.
- Abushev, Kavus. "The Nagorno Karabagh Conflict as a Part of the "New" Eurasian Geopolitics", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 60, sayı 3, (2005): 1-32.
- Ahmed, Shamima David M. Potter. *NGOs in International Politics*. Bloomfield: Kumarian Press Inc., 2006), 244.
- Akar, Ercan, Muharrem Gürkaynak. "Ülke Markalama Bağlamında Türkiye'nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme", *İletişim ve Diplomasi (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı)* 7, (2022): 137-164.
- Altınalan, Hüseyin. "İkinci Karabağ Savaşında Ermeni Propagandası ve Medya", *Türkbilig* 44, (Aralık 2022): 153-176.
- An, Ömer Faruk "Sözde Ermeni Soykırımı Bağlamında Diaspora, Baskı Grubu ve Lobi Faaliyetlerinin Önemi". Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2013.
- ANC. Erişim tarihi: 13.04.2024. <https://www.ancnews.info/>
- ANCA-WR. Erişim tarihi: 17.04.2024. <https://ancawr.org/>.
- Aras , Bülent, Pınar Akpınar. "The Relations between Turkey and the Caucasus", *Perceptions: Journal of International Affairs* 16, is. 3, (Sonbahar 2011): 53-68.
- Arı, Tayyar. *Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayınları, 2009.
- Arıkan, Refik. "Almanya Siyaseti İçerisinde Ermeni Meselesinin Yeri", içinde *Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa*, ed. H. Selvi, 317-357. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, 2006.
- Armenian Film Festival Australia. Erişim tarihi: 30.04.2024. <https://armenianfilmfestival.com.au/2022-2/>.
- Armenian National Institute (ANI). Erişim tarihi: 29.03.2024. <https://www.armenian-genocide.org/index.html>.
- Aslanlı, Araz. *Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2015.
- Ata Kuduban, Duygu, Mevlüt Kaya, "Karabağ Sorununa Uluslararası Güçlerin Yaklaşımları Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 7, sayı 21, (Aralık 2018): 923-949.
- Başaran, Doğan. "Azerbaycan'ın terörle mücadeledeki zaferi: Nasıl bir ateşkes?", 2023. Erişim tarihi: 25.03.2024. <https://gdh.digital/azerbaycanin-terorle-mucadeledeki-zaferi-nasil-bir-ateskes-79764>
- Baydemir, Mehmet. "Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi* 6, sayı 1, (Mayıs 2022): 344-364.

- Boyacıoğlu, Zeynep. “Ermeni Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkileri”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.
- Budak, Kadriye Leyla. “Karabağ Krizinde Ermenistan ve Azerbaycan Kamuoyunda Medyanın Etkisi”, *Karadeniz Araştırmaları* 14, sayı 14, (Nisan 2007): 131-147.
- Chernobrov, Dmitry, Leila Wilmers, “Diaspora Identity and a New Generation: Armenian Diaspora Youth on the Genocide and the Karabakh War”, *Nationalities Papers* 48, (June 2019): 1-21.
- Cheterian, Vicken. “Diaspora-Armenia Relations: Are we ready for a serious discussion?”, April 2021. Erişim tarihi: 03.04.2024. <https://mirrorspectator.com/2021/04/08/diaspora-armenia-relations-are-we-ready-for-a-serious-discussion>.
- Cooper, Andrew F., Louise Frechette, *Celebrity Diplomacy*. New York: Routledge, 2008.
- Cull, Nicholas J. “The Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase”, içinde *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow, Nicholas J. Cull, 13-17. New York: Routledge, 2020.
- Cull, Nicholas J. *Public Diplomacy: Lessons from the Past, CPD Perspectives on Public Diplomacy*. Los Angeles: Figueroa Press, 2009.
- Çakaş, Caner Övsan. “Ermeni Diasporası ve Kültürleşme Stratejileri: Lübnan, Fransa ve ABD Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Matbuat* 2, sayı 2, (Aralık 2018): 31-48.
- Çiçek, Kemal. “Osmanlı Ermenilerinin 1915’teki Tehciri: Bir Değerlendirme”, *Gazi Akademik Bakış* 3, sayı 6, (Temmuz 2010): 1-14.
- Çoban Öztürk, Ebru. “Tarih, Travma ve Kimlik: Ermeni Diasporada Kimlik ve Kimliğin Yeni Nesillere Aktarımı”, *Ermeni Araştırmaları* 52, (Aralık 2015): 141-167.
- Demirci, Onur. “Güney Kafkasya Bölgesi Bağlamında Türkiye-Ermenistan İlişkileri” *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 5, sayı 1, (Ocak 2010): 211-233.
- Doğru, Allaattin, Esra Taşkın. “Fransa’da istihbarat, Ermeni iddialarını reddeden Türk asıllı lise öğrencisini "aşırıcilik" sorgusuna aldı”, Anadolu Ajansı, 16 Haziran 2021. Erişim tarihi: 26.04.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-istihbarat-ermeni-iddialarini-reddeden-turk-asilli-lise-ogrencisini-asiricilik-sorgusuna-aldi/2275522>.
- Elbir, Hazel Çağan. “Ermeni Kültürü ve Ermeni Propagandası”, *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, Analiz No: 2013/2, Erişim tarihi: 22.04.2022. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENI-KULTURU-VE-ERMENI-PROPAGANDASI>.
- ESME. Erişim tarihi: 16.04.2024. <http://www.genocide-museum.am/trk/statement.php>.
- Gamaghelyan, Philip. “Rethinking the Nagorno-Karabakh Conflict: Identity, Politics, Scholarship”, *School of Peace Studies: Faculty Scholarship* 1, (2010): 33-56.
- GenEd. Erişim tarihi: 20.04.2024. <https://genocideeducation.org/>.
- Ghazanchyan, Siranush. “Ermeni sinemasının 100. yılında 32 film dijital ortama aktarılacak”, *Ermenistan Kamu Radyosu*, 17 Ağustos 2023. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://en.armradio.am/2023/08/17/32-films-to-be-digitized-on-100th-anniversary-of-armenian-cinema/#>.
- Gökçe, Mustafa. “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies* 6, sayı 1, (2011): 1111-1126.
- Gurgu, Elena, Aristide Dumitru Cociuban. “The Role of Public Diplomacy in International Relations in Full Process of Globalization”, *Annals of Spiru Haret University* 2, (2016): 125-141.
- Gürses, Emin. “Kafkasya’da Uluslararası Rekabet”, *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 7, sayı 1, (İlkbahar 2001): 250-273.
- Halaçoğlu, Yusuf. *Ermeni Tehciri*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2019.

- Halaçoğlu, Yusuf. *Osmanlı Devleti Neden Tehcir Uyguladı? Tehcirle İlgili Gerçekler*. Ankara: TBMM Basımevi, 2021..
- Hamazkayın. Erişim tarihi: 17.04.2024. <https://hamazkayin.com/en/>.
- Hanson, Fergus .“Baked in and Wired: eDiplomacy @ State”, 2012. Erişim tarihi: 09.03.2024. <https://www.brookings.edu/articles/baked-in-and-wired-ediplomacy-state/>.
- Haynes, Jeffrey. *An Introduction to International Relations and Religion*. London: Pearson Longman, 2007.
- Holmes, Marcus. “Digital Diplomacy and International Change Management” içinde *Digital Diplomacy: Theory and Practice*, ed. C. Bjola, M. Holmes, 13-32. New York: Routledge, 2015.
- İyiat, Bora. “Bir Kara Lobcilik Örneği Olarak “Ermeni Diasporası”, *Devlet Dergisi*, 5 Mayıs 2015. Erişim tarihi: 26.04.2024. http://devlet.com.tr/makaleler/y80-BIR_KARA_LOBICILIK_ORNEGI_OLARAK_ERMENI_DIASPORASI.html.
- Kantarıcı, Şenol. “ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları* 3, 2001. Erişim tarihi: 05.04.2024. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=249>.
- Kantarıcı, Şenol. *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası*. Ankara: Lalezar Yayınları, 2007.
- Kaya, Metin. “Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Türkiye Eğitim Dergisi* 4, sayı 1, (2019): 1-12.
- Keskin, Hızır. “Birinci Dünya Savaşından Bugüne Ermeni Sorunu”. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2005.
- Kılıç, Davut. “1915 Olaylarının 100. Yılına Doğru Ermeni Kilisesi ve Ermeniler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ermeni Araştırmaları* 44, (Mayıs 2013):165-186.
- Kılıçoğlu, Gökmen. “Türkiye Azerbaycan İlişkilerinde Karabağ”, *Journal of Academic Opinion* 1, sayı 2: (2021): 50-55.
- Kurtz, Judy. “Kim Kardashian calls on Biden to stop the next Armenian genocide”, *THE HILL*, 8 Eylül 2023.Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://thehill.com/blogs/in-the-know/4194610-kim-kardashian-calls-on-biden-to-stop-the-next-armenian-genocide/>.
- Küçük, Abdurrahman, “Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararlan Karşısındaki Tutumu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35, sayı 1-4, (Ağustos 1996): 117-154.
- Laçiner, Sedat, Şenol Kantarıcı. *Ararat: Sanatsal Ermeni Propagandası*. Ankara: ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2002.
- Leonard, Mark. “Diplomacy By Other Means”, *Foreign Policy* 132, (2002): 48-56.
- Lyons, Terrence, Peter Mandaville. “Diasporas and Politics, Diasporas: Concepts” içinde *Intersections, Identities*, ed. K. Knott, S. McLoughin, 91-96. Londra: Zed Books, 2010.
- Melissen, Jan. “The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice”, içinde *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, ed. Jan Melissen, 3-27. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Mustafayev, Beşir. “Azerbaycan Milli Kütüphanesinde Bulunan Dağlık Karabağ ile İlgili Eserlerin Bibliyografyası”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, (Ekim 2013): 195-217.
- Nye, Joseph S. “Public Diplomacy and Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (2008): 94-106.
- Nye, Joseph S. “Soft Power”, *Foreign Policy* 80, (1990): 153-171.
- Nye, Joseph S. *Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Kitap, 2005.

- OECD. “Armenia needs to integrate migration into sectoral and national development strategies, says new joint OECD Development Centre – CRRC-Armenia report”. Erişim tarihi: 27.04.2024. <https://www.oecd.org/development/migration-development/armenianeedstointegratemigrationintosectoralandnationaldevelopmentstrategiessaysnewjointoecddevelopmentcentrecrrc-armeniareport.htm>.
- Otabatmaz, Tolga. “Ermeni Milliyetçiliğinin Karabağ Sorununa Etkisi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 7, sayı 2, (Aralık 2023): 391-422.
- Özçelik, İsmail. *Ermeni İddiaları ve Gerçekler*. Ankara: TÜRKAR, 2007.
- Özden Cankara, Pınar, Yavuz Cankara. “İran ve Ermenistan Gölgesinde İsrail’in Azerbaycan ile Stratejik İlişkileri”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 7, sayı 13, (Ocak 2022): 1-21.
- Özocak, Özer. “Ermeni Diasporası ve Ermenistan: Siyasi, Ekonomik ve Dini İlişkiler”, *Asia Minor Studies* 10, sayı 1, (Ocak 2022): 63-74.
- Panossian, Razmik “The Past as Nation: Three Dimensions of Armenian Identity”, *Geopolitics* 7, (January 2002): 121-146.
- Panossian, Razmik. *The Armenians From Kings to Merchants and Commissars*. New York: Columbia University Press, 2006.
- Repetowicz, Witold. “Azeri extermination of Artsakh”, *Aravot*, October 2023. Erişim tarihi: 27.04.2024. <https://en.aravot.am/2023/10/30/336203/>.
- Safko, Lon. *The Social Media Bible: Tactics, Tools, and Strategies for Business Success*. New Jersey: Wiley, 2012.
- Sapmaz, Ahmet, Gökhan Sarı. “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 8, sayı 15, (Haziran 2012): 1-32.
- Sarınay, Yusuf. “24 Nisan 1915’te Ne Oldu?”. Erişim tarihi: 20.03.2024. <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/24-nisan-1915te-ne-oldu/>
- Sezgin, Meltem. “Lobicilik Kavramı ve Yöntemleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 12, (Şubat 2012):751-771.
- Shain, Yossi Aharon Barth. “Diasporas and International Relations Theory”, *International Organization* 57, no. 3, (2003): 449-479.
- Sheffer, Gabriel. *Diaspora Politics at Home Abroad*. New York: Cambridge University Press, 2003.
- Signitzer, Benno H. “Public Relations and Public Diplomacy: Some Conceptual Explorations”, içinde *Public Relations Research*, ed. A. Zerfass, B. V. Ruler, K. Netherlands, 2015-218. Verlag für Sozialwissenschaften, 2008.
- Smith, Huston. *The Illustrated World’s Religions: A Guide to Our Wisdom Traditions*. New York: Harper San Francisco, 1994.
- Soydan, Ersoy, Nuray Alpaslan. “Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi”, *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi* 7, (Mayıs 2016): 53-64.
- Şener, Taner B. “Lobicilik, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2004.
- Şimşek, Sedat. “Medya-Siyaset- İktidar Üçgeninde Medya Gerçeği”, *Selçuk İletişim* 6, sayı 1, (Kasım 2013): 124-143.
- Şir, Aslan Yavuz. “Ermenistan’la Gürcistan Atasında Yeni Bir Dönem Mi, Yeni Gerginlikler Mi?”, 2019. Erişim tarihi: 27.03.2024. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ERMENISTAN-LA-GURCISTAN-ARASINDA-YENI-BIR-DONEM-MI-YENI-GERGINLIKLER-MI>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri”. Erişim tarihi: 25.03.2024. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Uyuşmazlığın Tarihi Arka Planı”, 2016. Erişim tarihi: 20.03.2024. https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2016/1915-olaylarina-dair-turk_ermeniu-yusmazliginin-tarihi-arka-plan-_turkce.pdf.
- Tarhan, Muhammet. “Diaspora Ermenileri, 1915 iddiaları konusunda daha radikal”, 25.04.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/diaspora-ermenileri-1915-iddialari-konusunda-daha-radikal/1818063> 29.03.2024.
- Taşcıoğlu, Ömer Lütfi. “Fransa’nın Osmanlı Dönemindeki Faaliyetleri”, *SSS Journal* 4, is. 15, (2018): 713-719.
- Tosun, İsa. “Ermenistan ve Azerbaycan Diaspora Politikalarının Karşılaştırılması”, *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies* 2, sayı 2, (Mayıs 2016): 217-251.
- Tuch, Hans N. *Communicating with the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*. New York: St. Martin’s Press, 1990.
- Tuna, Fatih. “Kamu Diplomasisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sayı 2, (Ekim 2021): 1-12
- Yaşın, Gözde Kılıç. “Ermeni İddiaları, Hukuk ve Siyasi Lobicilik”, *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, Analiz No: 2023/15. Erişim tarihi: 30.03.2024. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENI-IDDIALARI-HUKUK-VE-SIYASI-LOBICILIK>.
- Yıldız Deveci Bozkuş. “Ermeni Tarih Ders Kitaplarında 1915 Olayları”, *TESAM Akademi Dergisi* 2, sayı 1, (Ocak 2015): 93-100. Yılmaz, Tülay “Türkiye’nin Kullanamadığı Stratejik Güç”, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2009. Erişim tarihi: 10.03.2024. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1109/turkiyenin_kullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik%E2%80%A6.
- Yılmaz, Salih. “Ermenistan Cumhuriyeti’nde Okutulan 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Türkler Aleyhine İfadeler ve Sözde Ermeni Soykırımı”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 177, (Aralık 2008): 115-126.
- “«Día negro para los cristianos»: Cher acusó a Turquía y Azerbaiyán de Matar Armenios”, *SoyArmenio*, 12 Aralık 2020. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-armenia/dia-negro-para-los-cristianos-cher-acuso-a-turquia-y-azerbaiyan-de-matar-armenios/>.
- “107th Anniversary Commemoration of the Armenian Genocide to Feature Singer Elie Berberian in Times Square, New York”, *Mirror-Spectator*, 20 April 2022. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://mirrorspectator.com/2022/04/20/107th-anniversary-commemoration-of-the-armenian-genocide-to-feature-singer-elie-berberian-in-times-square-new-york/>.
- “24 Nisan açıklaması: Biden 1915 olaylarını ‘soykırım’ olarak tanımladı, Türkiye sert tepki gösterdi”, *BBC News Türkçe*, 24 Nisan 2021. Erişim tarihi: 14.04.2024. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56874181>.
- “ABD’nin Colorado eyaletinde Ermeni Soykırımı okul müfredatına alındı”, *Ermeni Haber Ajansı*, 10 Temmuz 2020. Erişim tarihi: 14.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/07/10/ABD-Colorado-Ermeni-Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1-m%C3%BCfredat/187635>.
- “Alexis Ohanian ile Serj Tankian Pan-Ermeni dijital platformu kuracak”, *Ermeni Haber Ajansı*, 9 Ekim 2019. Erişim tarihi: 22.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2019/10/09/Alexis-Ohanian-Serj-Tankian-Ermeni/166380>.

- “Aram I instó en los Estados Unidos a apoyar a los refugiados armenios de Karabaj”, SoyArmenio, 2023. Erişim tarihi: 12.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-artsaj/aram-estados-unidos-refugiados-armenios-karabaj/>.
- “Armenia”, The World Factbook. Erişim tarihi: 19.03.2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/armenia/>
- “Armenian genocide issue to be included in Syrian history textbooks”, *Armenpress*, April 2019. Erişim tarihi: 16.04.2024. <https://armenpress.am/eng/news/971248.html>.
- “Azerbaycan tekrar ateşkesi ihlal etti ve Ermenistan’ın egemen topraklarına saldırı düzenledi”, *Armenpress*, 11 Ocak 2022, Erişim tarihi: 21.04.2024. <https://armenpress.am/tur/news/1072704.html>
- “Azeri saldırısı sonucu Dağlık Karabağ’da en az 6 çocuk hastaneye kaldırıldı”, *Armenpress*, 19 Eylül 2023, Erişim tarihi: 24.04.2024. <https://armenpress.am/eng/news/1119881.html>.
- “Concurso para publicar artículos en revistas científicas sobre el Genocidio Armenio”, *SoyArmenio* 2022. Erişim tarihi: 23.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-armenia/concurso-para-publicar-articulos-en-revistas-cientificas-sobre-el-genocidio-armenio/>.
- “Concurso para publicar artículos en revistas científicas sobre el Genocidio Armenio”, *SoyArmenio*, 2022. Erişim tarihi: 23.04.2024. <https://soyarmenio.com/noticias-de-armenia/concurso-para-publicar-articulos-en-revistas-cientificas-sobre-el-genocidio-armenio/>.
- “Dünya Nüfusu 2024: Dünyada Kaç İnsan Var? Ülkelere Göre Dünya Nüfus Sıralaması”, *Milliyet*, 05.01.2024. Erişim tarihi: 27.03.2024. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/dunya-nufusu-2024-dunyada-kac-insan-var-ulkelere-gore-dunya-nufus-siralamasi-6694352>.
- “Dünyada Ermenilerin En Fazla Yaşadığı 10 Ülke”, *Stratejik Ortak*, 18.11.2019. Erişim tarihi: 30.03.2024. <https://stratejikortak.com/2019/11/dunyada-ermenilerin-en-fazla-yasadigi-10-ulke.html>.
- “Fransa’da "Ermeni Soykırımı" Eğitim Müfredatına Girdi”, *Bianet*, 2012. Erişim tarihi: 16.04.2024. <https://bianet.org/haber/fransa-da-ermeni-soykirimi-egitim-mufredatina-girdi-140518>.
- “Kardashian condenó la agresión de Azerbaiyán”, *SoyArmenio*, 17 Temmuz 2020. Erişim tarihi: 29.04.2024. <https://soyarmenio.com/diaspora-armenia/kardashian-condeno-la-agresion-de-azerbaiyan/>.
- “Members of Congress Blast Azerbaijan and Turkey as Attack on Artsakh Expands to Armenia”, *Armenian Weekly*, September 2020. Erişim tarihi: 14.05.2024. <https://armenianweekly.com/2020/09/29/members-of-congress-blast-azerbaijan-and-turkey-as-attack-on-artsakh-expands-to-armenia/>.
- “Members of Congress Sign Bipartisan Letter Opposing F-16 Sale to Turkey”, *AAA*, 2022. Erişim tarihi: 14.04.2024. <https://www.armenian-assembly.org/post/members-of-congress-sign-bipartisan-letter-opposing-f-16-sale-to-turkey>.
- “Mississippi, Ermeni Soykırımı’nı tanıyan son 50. ABD eyaleti oldu”, *Ermeni Haber Ajansı*, 6 Mayıs 2022, Erişim tarihi: 15.04.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2022/05/06/Mississippi-Ermeni-Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1-ABD/230623>.
- “Serj Tankian: Artsakh yasal olarak hiçbir zaman Azerbaycan’ın bir parçası olmadı”, *Ermeni Haber Ajansı*, 14 Ağustos 2023, Erişim tarihi: 01.05.2024. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2023/08/14/Serj-Tankian-Artsakh-Azerbaycan/253903>

- “Sixty-Six U.S. Representatives Urge Congressional Appropriators to Allocate \$200 Million for Artsakh Genocide Victims; Help Armenia Defend Against Azerbaijani Aggression”, ANCA, 2024. Erişim tarihi: 04.05.2024. <https://anca.org/press-release/sixty-six-u-s-representatives-urge-congressional-appropriators-to-allocate-200-million-for-artsakh-genocide-victims-help-armenia-defend-against-azerbaijani-aggression/>.
- “Soykırım Ukrayna’nın da müfredatında”, *Agos*, 2012. Erişim tarihi: 16.04.2024. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/2661/soykirim-ukraynanin-da-mufredatinda>.
- “Sözde soykırıma iğrenç klip!”, *Haber 3*, 7 Haziran 2006. Erişim tarihi: 01.05.2024. <https://www.haber3.com/guncel/sozde-soykirima-igrenc-klip-haberi-98073>.
- “The Mirzoyans of Artsakh: Azerbaijani Troops Killed Father, Took Daughter Captive”, *Hetq*, 2022. Erişim tarihi: 24.04.2024. <https://hetq.am/en/article/146985#>.
- “Türk ordusu Suriye’de Süryani kiliselerini bombaladı”, *Ermenistan Kamu Radyosu*, 1 Haziran 2022. Erişim tarihi: 20.04.2024. <https://tr.armradio.am/2022/06/01/turk-ordusu-suriyede-suryani-kiliselerini-bombaladi-foto/>.
- “Yunan-Ermeni Dostluk Derneği: Bakü’nün amacı kültürel soykırım yapmaktır”, *Armenpress*, Şubat 2022. Erişim tarihi: 10.04.2024. <https://armenpress.am/tur/news/1075048.html>
- “الأرمنية الإبادة ذكرى بيوم رسالة يوجه الأول آرام الكبير كيليكيا بيت كاتوليکوس قداسة”, (al’ermeniyeti al’iibadat dhikraa biawm risalatan yuweccihu al’awal arami el’keberi kylykia biyd kathulikus qadaseti) *Aztag Arabic*, April 2020. Erişim tarihi: 07.04.2024. <https://aztagarabic.com/archives/28363>.

Article Received:
03.06.2024
Article Accepted:
23.06.2024

Research
Article

ANKARA TREATY AND MIGRATION OF CILICIAN ARMENIANS

Doç. Dr. Cengiz Mutlu
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Karasu Meslek Yüksekokulu
Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı
cengizmutlu@subu.edu.tr
 0000-0003-1192-8528

ABSTRACT

During World War I, Armenians carried out raids and acts of intimidation against the Ottoman Empire on the side of the Allied Powers. With the signing of the Armistice of Mudros, Armenian attacks against Muslims in Adana, Urfa, Aintab, and Marash increased. After the Battle of Sakarya; France, realizing it could not hold onto Adana and the region, began seeking reconciliation with the Ankara Government. An agreement was signed in Ankara on October 20, 1921, with Franklin Bouillon representing the French. According to the sixth article of this treaty, the Ankara Government expected to adhere to the minority rights outlined in the Misak-ı Milli. With the signing of the Ankara Treaty, the French started evacuating the region. Due to the severe attacks against Turks during the Armistice years, Armenians became concerned about their situation. The French, wanting local Armenians to remain in their homes, included a general amnesty provision in the Ankara Treaty. Franklin Bouillon assured the Armenians that the Ankara Government had forgiven the atrocities committed before the treaty. However, despite these assurances, Armenians, fearing retaliation for their actions, began migrating from Adana and its surroundings. The number of Armenians leaving Türkiye reached tens of thousands, some departing by ferries from Mersin and others by trains to Aleppo. This study evaluates the migration of Armenians from Cilicia based on official documents.

Key Words: Ankara Treaty, Ankara Government, France, Cilicia, Armenians.

To Cite: Cengiz Mutlu. "Ankara Treaty and Migration of Cilician Armenians", *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal* 2, no.1 (2024): 47-60.

Conflict of Interest Statement: Author declared no conflict of interest
Ethics Committee Approval: Author declared article does not require ethics committee approval
Financial Support Statement: Author declared that no financial support was received
Author(s) contribution Statement: 1st author 100%.

Makale Gelişi:
03.06.2024
Makale Kabulü:
23.06.2024

Araştırma
Makalesi

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

ANKARA ANTLAŞMASI VE KİLİKYA ERMENİLERİNİN GÖÇÜ

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeniler İtilaf Devletleri yanında Osmanlı Devleti'ne karşı içeride çetecilik ve tedhiş hareketlerinde bulunmuştur. Hatta bazı Ermeniler İtilaf Devletleri ordularında savaşmıştır Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Adana, Urfa, Antep, Maraş'ta Ermenilerin yöredeki Müslümanlara dönük saldırıları artmıştır. Sakarya Zaferi'nin ardından Adana ve havalisinde tutunamayacağını anlayan Fransa, Ankara Hükümeti ile uzlaşma yollarını aramaya başlamıştır. Fransızları temsilen Ankara'ya gelen Franklin Bouillon ile 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara'da bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın altıncı maddesine göre, Ankara Hükümeti Misak-ı Milli'de belirlenen azınlık haklarına bağlı kalması öngörülmüştü. Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla Fransızlar yöreyi boşaltmaya başlamıştı. Mütareke yıllarında bölgedeki Türklere yönelik ağır saldırılar nedeniyle Ermeniler bu sefer de kendi durumlarından endişeye düşmüştür. Yöre Ermenilerinin yerlerinden ayrılmamalarını isteyen Fransızlar, Ermenileri kendileri için bölgede dayanak, Türklere karşı ise kargaşa kaynağı olarak tutmak istiyorlardı. Bu yüzden Ankara Antlaşması'na genel af ilanını bir madde olarak koydurtmuşlardı. Franklin Bouillon Ermenilere dönük, Ankara Hükümeti'nin antlaşma öncesinde yapılan fenalıkları affettiğini ve bu konuda kendilerine güvence verildiğini söylemişti. Fakat verilen tüm garantilere rağmen yaptıkları zulümlere karşılık verileceğinden korkan Ermeniler Adana ve civarından göç etmeye başlamıştı. Bir kısmı Mersin'den vapurlarla diğerleri de Halep'e giden trenlere binerek Türkiye'den ayrılan başlayan sayısı on binlere ulaşmıştır. Bu çalışmada Ermenilerin Kilikya bölgesinden göçleri resmi belgeler ışığında değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Ankara Antlaşması, Ankara Hükümeti, Fransa, Kilikya, Ermeniler.

Atıf Bilgisi: Cengiz Mutlu, "Ankara Treaty and Migration of Cilician Armenians", *Uluslararası Siyaset Dergisi* 2, no.1 (2024): 47-60.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Etik Kurul Onayı:

Finansal Destek Beyanı:

Yazar Katkı Beyanı:

Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Yazar etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Yazar finansal destek almadığını beyan etmiştir.

1. yazar %100.

Introduction

Based on the 7th and 24th articles of the Mudros Armistice, after the British occupation of the Çukurova region, Adana, Aintab, Marash, and Urfa were left to the French with the Anglo-French agreement. There were 10.000 Armenian soldiers among the French soldiers. Armed local Armenians welcomed the French who entered Adana like an army of liberation. On the other hand, Armenian immigrants brought from America, Egypt, Syria, and France by French ships began to settle in Turkish villages.¹ On 8 December 1919, Mustafa Kemal Pasha, in a telegram he sent to the mufti of Urfa, ordered the Turks not to engage in armed attacks unless the Armenians and the French caused them.² However, the French occupation forces were arming the Armenians to intimidate the Muslim villagers.³ The Muslims in Adana and its surroundings began to be massacred due to the Armenian attacks. While this situation caused the Muslims to take up arms to oppose the French and the Armenians under the French uniform, the activities of the Armenian gangs completely disrupted the security in the region.⁴ The occupation of Cilicia by the French required the capture of the Taurus passes, which constituted the strategic and historical defense of Syria. The French Government claimed to organize the administration of Cilicia in a way that would largely secure the rights of the Armenian minority as well as the Turkish majority. French Prime Minister Briand believed that leaving Cilicia would endanger the lives of thousands of Armenians who were deprived of the French flag. According to Briand, if the Turkish nation were exposed to the “Scottish Shower”, patriotic feelings would rise and this would manifest itself in gangs.⁵ On the other hand, an operation started against the French and British occupation in Syria and Iraq. According to Mustafa Kemal Pasha, a tactician, the Kuva-yi Milliye (Turkish Irregular National Forces) in Cilicia would be relieved with the help to be given to the resistance fighters in Syria. With the French army stuck in Syria, the French government began to seek ways to agree with the Ankara Government.⁶ As a result, a temporary armistice was signed with the French in May 1920. However, the truce was broken and the conflicts continued when the French dismissed the Muslims in their civil duties, made the Armenians attack the Muslims, and landed soldiers in Zonguldak Ereğli to force the Ankara Government to open a new front.⁷ In this article, the Armenian migration that started with the signing of the Ankara Agreement by France will be examined. The study designed as a “descriptive research design”, “content analysis method” was used. In addition, by applying “document analysis”, one of the qualitative research methods, the topics related to the period of Peyam-ı Sabah, Tevhid-i Efkar, İkdam, İleri, Vakit, The New York Times, The Times, newspapers were analyzed. In addition to newspapers, archival documents and various copyrighted and research works are among the sources consulted.

¹ Süleyman Beyoğlu, “Türk Kurtuluş Savaşı”, içinde *Modern Türkiye Tarihi*, ed. Süleyman Beyoğlu, Ali Satan (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2014), 109.

² *Atatürk'ün Tamim ve Telgraf ve Beyannameleri*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006), 143.

³ Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu*, (İstanbul: İz Yayınları, 1996), 266.

⁴ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar- II*, (Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, 1973), 207-208.

⁵ Gotthard Jaesche, *British Documents Related to the War of Independenc* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986), 212.

⁶ *Atatürk'ün Tamim ve Telgraf ve Beyannameleri*, 228.

⁷ Kemal Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*, (PhD Thesis, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), 337. The interim agreement in 1920 found voice in the United Kingdom. As a matter of fact, in British documents, this temporary agreement in Cilicia was considered as taking the French troops to the Mersin-Adana line and leaving the Armenians in the hands of "tyrants". Upon this, the Amanus Armenians declared their independence and claimed that they were a part of Armenia. See, Bilal Şimşir, *Atatürk in British Documents II*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975), 177.

1. Negotiations during the London Conference

In the negotiations in London in 1921, Armenians were represented by Bogos Nubar Pasha and Avetis Aharonian. Times magazine saw the Treaty of Sèvres as the only base of Armenian independence. Times described the current situation in Armenia as fateful. In the 1920s, Bolshevism was established in the northern part of Armenia. In some parts of the south, there were the troops of Mustafa Kemal Pasha. According to the Times, the first prerequisite for the establishment of an Armenian state was an Armenian stronghold in the southern parts of Anatolia. However, the Western states did not guarantee the security of the Armenian lands. According to the Times, for Armenia under Turkish rule in the western part of Cilicia, a Christian administration could be established under French auspices. The Times suggested to Armenia that eastern and western Cilicia should be united if France evacuated Cilicia. Thus, an autonomous administration could be established under Ottoman rule and with the administrative and economic assistance of France.⁸ At the session of the London Conference, chaired by Lord Curzon on February 26, 1921, Bogos Nubar made a statement on behalf of the Armenians of Türkiye and Aharonyan on behalf of the Armenians of Yerevan. Bogos Nubar, who wanted the Treaty of Sevres to be preserved, requested guarantees from the Ankara Government for the Armenians of Cilicia. On the other hand, French Prime Minister Briand declared her intention to obtain guarantees to protect the interests of the Cilician Armenians.⁹ Bogos Nubar said at the conference that Armenians make up the majority in the region with 150,000 people. He wanted Cilicia not to be ruled by Türkiye because Armenians made up the majority. At the Paris and Spa Conferences, Turkish delegates were told that Turks could not manage foreign nations. Foreign delegates said this was clear in Cilicia. The debt to Armenians who sided with the Allies and suffered during the World War I also had to be paid.¹⁰

2. Signing of Ankara Agreement and Reactions

As of October 1921, the French public began to see the Turks as a persecuted nation that defended their homeland against Constantine's invasion. According to the French, the Turks wanted their independence and were determined to protect it.¹¹ The French public opinion, who did not want French blood to be shed in Cilicia anymore, thought that the power of Bolshevism was increasing in Ankara. Especially the signing of the Moscow Treaty increased this uneasiness considerably. Additionally, there were reactions in France's Muslim colonies against the war in Anatolia.¹² With the victory of the Battle of Sakarya, the French had no choice but to make peace.

⁸ *The Times*, 21 February 1921, .2. Cilicia is claimed by both Armenians and Syrians, in each case by a minority which didn't exceed 25 per cent in 1914. Reason are stated above for not giving it to the former. It is unimportant to Syria as an outlet, since that area has many ports. But it's very valuable to the areas both at the northeast and the north. The region between Cilicia and Armenia, containing Albistan, Malatia and Kharput is claimed by the Armenians, but should also be left with Anatolia. It contained in 1914 a mixture of Turks, Kizilbash, Armenians, Sunnite Kurds and others, proportioned apparently in the order named. Strong mandatory control would be difficult because of the distance from the coast across rough, mountainous country. The region become a hunting ground for Turkish, Kurdish Armenian bands, each anxious to acquire the territory for its people. See. *The New York Times*, 4 December 1922, 3.

⁹ *Peyam-ı Sabah*, 5 March 1921, .2.

¹⁰ Bilal Şimşir, *Atatürk in British Documents III*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975), 191; Prime Minister's Ottoman Archive of Republic of Turkey (BOA), Political Department of the Foreign Ministry (HR. SYS), 2310/11.

¹¹ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 263-64.

¹² Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 263-264.

The Turkish-French war ended with the signing of the Ankara Treaty. The signatory states had undertaken to declare a general amnesty in the lands to be evacuated. In the agreement, the Turkish Grand National Assembly Government accepted the recognition of minority rights clearly defined in the National Pact. In this regard, the Ankara Government would act under the principles in international agreements.¹³ Prime Minister Briand made a statement to the press about the Ankara Agreement. Briand said that France had 90,000 soldiers in Cilicia, most of whom were French, and pointed out that the expense of this army was a great burden for a state that emerged from World War I. According to Briand, the French had carried out a brief pacification mission in Anatolia. Briand touched upon the difficulties in meeting the necessary food needs of the French troops. Briand emphasized that it was not possible to face a victorious Turkish Army of 300-400,000 men. Moreover, no criticism was made against the Italians who had previously made peace with the Turks. According to Briand, there was no other option for France other than withdrawing its troops and negotiating with the Turks. Controversial situations could be resolved by discussion¹⁴. With the signing of the Ankara Treaty, movement was observed among the Cilician Armenians. It was stated in the Turkish press that Armenians had the right to live in Türkiye as much as Turks. According to the Turkish press, if there was a common goal for the destiny of the country, this excitement should have ended. Christian citizens were advised to prudently rely on assurances from the authorities. Meanwhile, Muslim citizens should also pay attention to certain issues. From this point of view, words that would offend non-muslims should be avoided and the past should not be mentioned.¹⁵

After the Ankara Treaty, the evacuation of French-occupied Cilicia began, to be completed in two months. Muhiddin Pasha, Ankara Government's Ministry of Internal Affairs Undersecretary Mr. Hamit, and the commission accompanying them were tasked with the evacuation by the Ankara Government. On the French side, Franklin Bouillon, Colonel Mougin, and their delegation were authorized. After the peace treaty, an amnesty was to be declared for all the people of Adana and Cilicia, and Christians would not be drafted into the military. The population of Cilicia in those years; consisted of 546,000 Muslims, 130,000 Armenians, 36,000 Greeks, and 18,000 others¹⁶.

3. Hamit Bey Franklin Bouillon Meeting and Statement Regarding the Cilician People

On 22 November 1921, Franklin Bouillon and Mr. Hamit held a meeting in Yenice. Representatives of various Christian residents of Adana, Mersin, and Tarsus also attended the meeting. The purpose of the meeting was to provide all kinds of guarantees to Christian minorities by France and to officially confirm Mr. Hamit's verbal statement in his interview dated November 19, which included giving assurances to Christians. At the meeting, Franklin Bouillon stated that when France left Cilicia, the Turkish Government had received the same guarantees for the Christian minorities that various minorities in Europe had received. Bouillon also spoke to Mustafa Kemal Pasha about the confidence he had gained from four months of negotiations. According to Mr. Hamit's assurances, a law would be promulgated that the inhabitants of the occupied cities would not be conscripted for three months. The

¹³ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları -I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983), 50-51.

¹⁴ *Tevhid-i Efkâr*, 27 December 1921, 2.

¹⁵ *İkdam*, 28 November 1921, p.1. In his report to Paris, Labonne, a French major in Adana, criticized the French government for its excessively pro-Armenian policy and expressed the complaints of Muslims against Armenians. Labonne also added that the Armenians, who were sure that they would not be punished, tried to take revenge on Turks under the wings of the French occupation army and their excesses cost France dearly. See, Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1994), 60-61.

¹⁶ *İkdam*, November 1921, 1.

implementation of this law for Cilicia would begin on January 4, 1922, the end of the evacuation. The promised general amnesty would be complied with from the moment the Turks took over the administration. The 40 % law of national offers would be abolished and a special commission would be established to protect the property and residences of people who migrated. All local and immigrant Christians would be allowed to stay in Cilicia or return to their original hometowns. Those who had left Cilicia would be given full freedom to return to Cilicia. According to Bouillon, Cilicia would be governed by peace, equality, and justice. Additionally, Bouillon emphasized that those who would disrupt the public order and the peace of their citizens would be brought to justice, regardless of their position. In the meantime, when the community leaders expressed their doubts, Hamid Bey gave them the assurances they requested. Bouillon instilled reassuring words about the future of the country and the welfare and happiness of its citizens.¹⁷

After the meeting, a statement was declared by Muhiddin Pasha, Mr. Hamit, and Franklin Bouillon, addressed to the people of Cilicia in Adana. It is reminded that according to the agreement made to ensure peace in the east, France, which respected the law of the majority, returned Cilicia to Türkiye. In the declaration, it was emphasized that the French and Ankara Governments, who equally wish to comply with minority law, agreed on all the guarantees contained in the Ankara Agreement. Before these assurances were given, those who were against peace started a tremendous propaganda to force the Christian population to leave Cilicia. That's why thousands of families left their homes and started to migrate, prompting both governments to take action. After this, the French and Ankara Governments decided to make efforts to put an end to the propaganda. Propaganda claims that the general amnesty would have no effect and that people could not travel freely were frightening the public. In the declaration, it was pointed out that there was no cause for concern and that what was done in the past was forgotten. The Ankara Agreement ensured that both the personal freedoms and property of minorities would be protected. All Cilician Armenians had already received travel permits from the French administration. In the declaration, which emphasizes not to believe the propaganda that the Ankara Government will confiscate 40% of the properties of the minorities under the name of tax, it is reminded that the law in point was implemented and abolished during the Sakarya War. The Turkish administration's military recruitment process was postponed for three months. The declaration provided all guarantees to prevent Armenians from leaving their homeland. A mixed Turkish-French commission, including representatives of the Christian community, was appointed to protect the abandoned properties. According to the declaration, any plunder would be severely punished and all Muslims and Christians were to respect the law.¹⁸

4. Activities of Armenian Delegations in Western States

Despite the guarantees of both the French and Turkish governments, with the news of the withdrawal of the French troops, the Cilician Armenians, fearing that the Turks might take revenge and feeling that they had been abandoned, began to migrate from the region. The inhabitants of the region did not feel secure prior to the French occupation and the activities of the Armenian Legion. Armenian immigrants were going to Syria, Palestine, and Lebanon on the ships of the Allied Powers. According to Armenian leaders in the West, Turkish nationalist agents were also encouraging emigration. Avetis Ahorian and Gabriel Noradounghian visited French Prime Minister Aristide Briand to reproach him for the evacuation of Cilicia.¹⁹ Briand, on the other hand, attributed the reason for the Armenians

¹⁷ *Tevhid-i Efkar*, 16 December 1921, 1.

¹⁸ *Tevhid-i Efkar*, 16 December 1921, 1.

¹⁹ *Tevhid-i Efkar*, 9 December 1921, 2.

leaving Cilicia to the propaganda of committees and some unauthorized persons. In Briand's view, this would place France in a position of being perceived as having failed to protect the Armenians by the international community. This would undoubtedly damage France's reputation. Briand also highlighted that France was the only state that had protected the Armenians and taken care of their needs. According to him, the Armenians' decision to emigrate was futile despite the Turks' fulfillment of their promises and lack of aggression towards the Armenians. Noradounghian asserted that the Armenians' flight was not a result of propaganda but rather a consequence of Turkish domination and the pervasive fear it instilled. Aharonian explicitly stated that the Armenians' departure from Cilicia was motivated by the fear of retribution from the Turks.²⁰

Noradounghian informed French Prime Minister Aristide Briand that the Kemalists were responsible for the murder of Armenians and that the Armenians would not trust them and would not live under their rule. Noradounghian expressed his dismay at the French government's decision to enter into an agreement with the Turkish government. He further stated that he had spent twenty-five years in the Turkish government, where he had gained considerable insight into the minds of many of its officials. He claimed that, with a few exceptions, these individuals were Pan-Islamist, Pan-Turanist, and xenophobic in their outlook. In Noradounghian's view, the assurances proffered by the Ankara government lacked credibility, and the Turks had not been held to account for their misdeeds. Noradounghian expressed bewilderment at the decision to extend an invitation to the Ankara Government representative, who had traveled to London, to partake in a tea ceremony with Lloyd George. This gesture, he asserted, was perceived as an affront by the Armenian population. He posited that the instigators of the nationalist movements in Anatolia were imbued with the mentality of Abdul Hamid II, and that the belief in the words of the Ankara government would inevitably result in the extermination of Armenians. Indeed, Abdul Hamid II's style of administration was widely recognized throughout Europe. Briand stated that he empathized with Noradounghian's sentiments but asserted that France could not persist in concealing its resources and casualties due to its defeat in Cilicia. France was compelled to enter into this treaty due to the inadequacy of its resources to sustain an expensive military apparatus. It is unlikely that any state on the scale of France would be willing to accept such an expense. The anticipated Greek invasion did not materialize, and the Greeks were even expelled from Smyrna. Naturally, in the event of a Greek defeat, the Turks would then direct their military forces against the French. He asserted that the French lacked both the motivation and the resources to engage in conflict with the Turks. It was unlikely that the French public would endorse such a war. In light of these circumstances, the only viable option for France was to withdraw its military forces from Cilicia. Furthermore, the Treaty of Sevres stipulated that France was obliged to cede Cilicia to the Turks. Briand underscored that all necessary precautions had been taken to ensure the safety of the Armenians and that officers would be present to implement the requisite measures. Primarily, Christians would be exempt from the obligation to perform military service. Briand asserted that the Turks were astute enough to realize that taking action against Christians would have the unintended consequence of alienating European public opinion. In accordance with the terms of the Ankara Treaty, the Ankara Government proclaimed a general amnesty for the entire region of Anatolia, including Cilicia, on December 5, 1921.²¹ Despite the numerous assurances provided, Avetis Aharonian

²⁰ Stanford Shaw, "Ermeni Lejyonu ve Kilikya'daki Ermeni Topluluğunun Tahribatı", içinde *Osmanlı'nın Son Döneminde Ermeniler*, ed. Türkkaya Ataöv (Ankara: TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, 2002), 180.

²¹ Shaw, "Ermeni Lejyonu ve Kilikya'daki", 185-188. An appeal was made to the Archbishop of Canterbury, the British spiritual directorate, by the Armenian representatives of Egypt and Smyrna for the Armenians migrating from Cilicia. Lord Curzon, who was informed about the appeal, wrote in his reply to the bishop that the

and Gabriel Noradounghian proceeded to London with the intention of persuading the British to exert pressure on France to abandon the Ankara Treaty.²² On November 19, Noradounghian met with Lord Curzon and reiterated that the Cilician people had fought on the same side as the Allies in order to secure their victory. Furthermore, he emphasized that 150,000 Armenians had returned and settled in Cilicia based on the assurances provided by the Allies. Noradounghian asserted that the transfer of the Armenians to Turkish custody would inevitably result in their massacre. The Turkish-French Treaty would diminish the prestige of the Allies and encourage the Turks. If France encountered financial difficulties, 150,000 Armenians could be saved by providing some aid to France. Noradounghian asserted that the nationalists in Anatolia, whom he described as bandits, were Bolshevik allies, Pan-Islamists, and Pan-Turanists. Noradounghian characterized the unilateral settlement of the Cilicia issue as a calamitous outcome for the Armenians. He advocated for the Treaty of Sevres and envisioned a unified Armenian state encompassing Caucasian Armenia on Turkish territories, as initially promised to the Armenians. The primary concern of the Supreme Council was not the well-being of the Armenian populace but the assurance of the Armenian state's stability. Armenians anticipated that France would restore the territories it had seized from them.²³ A letter containing 116 signatures was delivered to Prime Minister Poincaré by the French-Armenian League, requesting the establishment of a national homeland in the areas inhabited by Armenians in Asia Minor. In the letter, the sufferings of the Armenian nation and the service rendered by Armenians to the Allies during the war were mentioned. Furthermore, the letter emphasized that the establishment of an independent national homeland in accordance with national aspirations was a sacred duty of humanity.²⁴ The Armenian delegation, which continued its activities in Western capitals, demanded that the Armenian state be judged based on the terms of the Treaty of Sèvres, taking into account that the Western states had previously recognized Armenia as an independent state. Moreover, the Armenian state was to be constituted within the borders delineated by Wilson, and its territory was to be evacuated from Turkish troops. Additionally, the Armenian delegation requested financial assistance for the Armenian government in the form of a loan at its establishment and a special form of administration for Cilicia under Allied control.²⁵ Despite the efforts of the Armenian delegation, which engaged in negotiations during the Lausanne Conference, they were unable to achieve any results.

5. Guarantees Given by the Ankara Government to the Armenians

Mustafa Kemal Pasha published a declaration for the local population in light of the transfer of Adana and its surrounding territories to the Turkish Grand National Assembly Government. In the declaration, it was first emphasized that various nations have historically coexisted in harmony within Turkish lands. Mustafa Kemal Pasha further posited that the strongest social ties are those based on shared interests and collective memories. Mustafa Kemal Pasha asserted that, despite the existence of numerous common ties, some individuals were engaged in activities that were detrimental to the peace of the country. These individuals were influenced by external forces and had resorted to actions that were not in accordance

Armenian refugees would be transferred to a safe neighbourhood by the UK and that all their needs would be met and that there was no need to worry. Curzon stated that he believed that Turkish nationalists would keep their promises and that Turks would not engage in illegal activities at the expense of alienating Turkey from civilization. Curzon also advised against paying attention to contrary propaganda. See, *Tevhid-i Efkar*, 30 December 1921, 2.

²² BOA, HR. SYS, 2310/11.

²³ Shaw, "Ermeni Lejyonu ve Kilikya'daki", 188.

²⁴ *Vakit*, 10 February 1922, 2.

²⁵ *İleri*, 5 March 1922, 2.

with the interests of the nation. In response, Mustafa Kemal Pasha declared a general amnesty to eliminate such temporary situations that could occur between families. Mustafa Kemal Pasha underscored that the general amnesty was intended to eliminate circumstances that might give rise to misunderstandings between the sons of the homeland. In the declaration, it was emphasized that the Grand National Assembly was a government of the people, regardless of gender or sect. In his appeal to the people, Mustafa Kemal Pasha underscored the necessity for full cooperation between the members of the nation and the government in matters of national interest. The country's need for peace was of paramount importance. It was therefore necessary to refute the ideas of the enemy who sought to sow discord. Mustafa Kemal Pasha requested that the general amnesty be made known to the international community so that it would be clear that all members of the same nation were included. Additionally, Mustafa Kemal Pasha emphasized that it is the primary responsibility of the citizen to defend the country's interests at all times and in all circumstances.²⁶ Mr. Hamit issued a statement to journalists in Adana. He posited that the general amnesty, explicitly delineated in the accord with France, would impede the recollection of specific eras in the past. Mr. Hamit emphasized that past incidents would never be allowed to resurface. He further stated that those who acted in contravention of the treaty would be subject to severe penalties. The Ankara government plans to establish composite commissions with the objective of resolving such cases. The objective of these commissions is to resolve the issues in a manner that is satisfactory to all parties involved. Furthermore, the Ankara government had also abolished war taxes. Mr. Hamit reminded the audience that non-Muslims were exempted from military service by the Ankara Government for a certain fee. Those who could not pay the price were employed in light work in the nearest military detachment. In addition, Mr. Hamit gave assurance that military service would be postponed for a certain time. He also added that there would be no intervention against those who decided to leave the country despite all the assurances given by Turkish and French officials.²⁷ Despite the meticulousness of the Ankara Government in the selection of civil servants, the precautions it took, and the compassion it showed in protecting the Christian element, the local Christians were determined to leave Cilicia. Furthermore, the counsel provided by Franklin Bouillon and his delegation was similarly ineffectual. The Christian minorities were adamant in their decision to leave their homeland, citing external provocations as the primary reason for their departure. A commission was established by Turkish and French officials with the objective of safeguarding the real estate and property of Christians who had migrated from Cilicia. Furthermore, the Ankara Government's exemption of Christians from military service for a period of six months served as tangible evidence of its benevolent intentions.²⁸ A telegram was sent by the Vatican to Mustafa Kemal Pasha regarding the security of eastern Christians. In his reply, Mustafa Kemal Pasha provided a comprehensive account of the assurances extended by the Ankara government to the Eastern Christians. Additionally, the Vatican received similar assurances from the French government.²⁹

6. Guarantees Given by France to Armenians and Precautions Taken

Franklin Bouillon published a declaration addressed to the people of Cilicia, in which he delineated the scope of the guarantee extended by France to Christian minorities. In the aforementioned declaration, while referencing the security environment that emerged with the implementation of the agreement, Christian elements were advised to maintain composure

²⁶ İkdam, 8 December 1921, pp.1

²⁷ İkdam 12 December 1921, pp.2.

²⁸ İkdam, 29 December 1921, pp.1.

²⁹ Şimşir, *Atatürk in British Documents* III, 592-593.

and avoid undue alarm. Bouillon underscored the necessity of a general amnesty to facilitate the forgetting of the past, emphasizing that personal liberty, property, and assets would remain inviolate. Bouillon asserted that passports issued by French officials would be recognized unconditionally by the Ankara Government and that the law allocating 40% of real estate revenues implemented during the Sakarya War was annulled. Bouillon also took the opportunity to remind the Ankara Government of its commitment to exempt Christian minorities from military conscription. Bouillon stated that general peace would be established in the near future. The Ankara agreement was more favorable than the agreements granted to minorities in Europe. Bouillon cautioned Christians against succumbing to the propaganda that urged them to leave the region. Bouillon elucidated the measures implemented to safeguard the abandoned goods and properties of the immigrants. Furthermore, he guaranteed that the Turkish-French commission would supervise this matter. Furthermore, the declaration asserted that those who attempted to plunder would be severely punished and called for the Christian population to remain calm and return to their hometowns.³⁰

Despite the guarantees of safety provided by the Ankara Agreement and the presence of French officials, Christian minorities were prepared for migration. Consequently, French officials initiated a series of measures. The most significant of these measures was the transportation of immigrants to Syria by ferries that had been rented by the French government. Secondly, it was determined that the refugees would be separated, gathered in suitable locations, and distributed to various cities in Syria according to their professions. Those who were wealthy were permitted to select their place of residence at their discretion. Furthermore, immigrants who were unable to support themselves would be settled in vacant buildings and barracks provided by the military.³¹

As reported in the press, an Armenian journalist inquired of Franklin Bouillon regarding the status of Armenians remaining in Cilicia. Bouillon reassured the journalist that the situation of Armenians was favorable and that France was providing comprehensive assistance to both those who emigrated and those who remained. Bouillon additionally noted that while Cyprus, Egypt, and Greece had closed their borders to immigrants, France had accepted them and hosted them in Syria. He added that French soldiers had evacuated Cilicia without encountering any significant difficulties. The reporter inquired about the number of Armenians who remained in Cilicia and whether there had been any incidents in Dörtyol, a district of Hatay. Bouillon replied that approximately 35,000 Armenians had been safely transferred to Syria, and that those who remained in Cilicia had been given full guarantees. Bouillon was then asked whether the assurances provided by the Ankara government were deemed sufficient. In response, he asserted that the Armenians were treated fairly by the Ankara government and that there was no doubt about this. The reporter then inquired about the Paris newspapers' assertion that the migration commenced due to external provocations. In this regard, Bouillon stated that the prevailing circumstances served as evidence to support this claim.³²

7. Appeals of Armenian Religious Leaders to the Western Public

On November 29, 1921, the Catholicos of Sis (Kozan) wrote a letter from İskenderun (Alexandretta) to the National Armenian delegation in Paris. The Catholicos indicated that a resolution could not be achieved in the negotiations conducted with the representatives of all the cities in the occupied zone following the onset of panic among the Armenians in response

³⁰ *İkdam*, 8 December 1921, 1.

³¹ *Tevhid-i Efkar*, 18 December 1921, 1.

³² *Vakit*, 29 December 1921, 2.

to the Ankara Agreement. This was due to apprehensions about the potential for a massacre with the arrival of the Kemalists. The Catholicos indicated that Armenians were engaged in internal deliberations regarding their future course of action and potential strategies, while the Kemalists were not inclined to encourage a mass exodus of Armenians. The Catholicos of Sis stated that he had met with Kemalist agents and that they had provided guarantees to the Armenian community. According to the Catholicos, the Ankara Treaty did not include a specific article that guaranteed the lives of Christians. Moreover, although the Turkish delegation was sincere in its intentions, this did not constitute a guarantee since it did not have an official status. In the letter, it was stated that while the Armenian population was fleeing the city at an accelerated pace, schools were closed and only civil servants and patients remained in Adana. Additionally, the Catholicos met with the French consul, Laporte. Laporte informed the Catholicos that every guarantee had been given for them to remain in Adana, and that Armenian immigration would be perceived as disloyalty to France. During the meeting, the consul stated that France had sustained 5,000 casualties among its military forces in the Armenian conflict. In response, the Catholicos stated that 30,000 Armenians had perished for France since the armistice.³³ In a telegram to President Harding, the Armenian Bishop of Smyrna drew attention to the circumstances of the 150,000 Armenians who lived in misery. The bishop asserted that, following the departure of the French, Armenians were concerned about the possibility of massacres at the hands of Turkish forces.³⁴ The Armenian National Union in America requested international protection for the Armenians in Cilicia in its telegram to the League of Nations. The telegram emphasized that the Armenians would be exposed to impending disaster due to the French evacuation of Cilicia.³⁵ The Armenian National Union of America mobilized all available resources to influence American public opinion. In a telegram to President Harding on December 22, 1921, the Armenian National Union asserted that the Turks would construct a mosque in Cilicia on the remains of Armenians as soon as the French withdrew on January 4. Consequently, the Armenian National Union requested the President's intervention to halt the French evacuation. The telegram asserted that, following the French withdrawal, the Armenian population would be subjected to a massacre of unspeakable proportions and that Armenian girls would be forcibly conscripted into the Turkish harem. It warned that, in the absence of presidential intervention, the catastrophe facing the Armenians, who had endured immense suffering for decades and fought courageously alongside the Allies, would be "averted with difficulty."³⁶

8. Acceleration of Emigration from Cilicia

Following the French evacuation of Cilicia within a two-month period, Turkish officials assumed the role of administrators. There were no incidents during the handover. The treaty between the Ankara Government and France caused fear among the Armenians living in the region. However, according to the Turkish press, 49,884 Christians had emigrated. The number of those who remained in the hometown was confirmed as 3,828 people. The total population of Cilicia was 300,000, while the Christian population was 53,712.³⁷ The French consul in Mersin made a statement to the Armenians gathered in Mersin for migration, indicating that those who wished to proceed to Syria were at liberty to do so. The Armenians of Dörtyol were also permitted to emigrate to Syria. Zaven Der Yeghiayan, the Apostolic Armenian Patriarch in the Ottoman Empire, issued a statement on behalf of the Armenian immigrants who had arrived in Istanbul from Cilicia. Armenian Patriarch Zaven Effendi

³³ Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 248.

³⁴ *New York Times*, 14 November 1921, 2.

³⁵ *New York Times*, 8 December 1921, 2.

³⁶ *New York Times*, 23 December 1921, 2.

³⁷ *İkdam*, 11 January 1922, 1.

extended an invitation to affluent Armenians to provide assistance to the refugees, despite the fact that a considerable number of refugees did not ultimately arrive in Istanbul. Effendi had previously reported that some immigrants had been accepted into Greek territory on the condition that their sustenance was not charged to Greece. According to Effendi, it was inequitable to anticipate that the Greeks would bear the full burden. Additionally, Effendi observed that there were indications of efforts underway in Western countries to provide assistance to the refugees.³⁸ One of the places where Cilician Armenians migrated was Istanbul. As a matter of fact, on December 14, 1921, approximately 200 Armenian refugees from Cilicia came to Istanbul with their families on an Italian-flagged ferry.³⁹ Accommodation problems of the refugees were tried to be solved in various ways. Some Armenian refugees had built shacks on the land belonging to the Armenian church in the Ortaköy Mecidiye neighborhood. Churches and schools were also used as temporary settlements.⁴⁰

Prior to his departure for Paris, Franklin Bouillon had issued a statement to journalists in Istanbul. Bouillon highlighted that the Armenian population in Cilicia was experiencing a favorable situation, with France offering comprehensive support to both those who had emigrated and those who remained in their homeland. During this period, the governments of Egypt, Cyprus, and Greece accepted Armenian refugees. According to Bouillon, at that time, France opened its doors to the Armenians, welcomed them into Syria, and met all their needs. Bouillon refuted reports that some unfortunate incidents had occurred in Dörtyol, asserting that the transfer of refugees to Syria was proceeding in an orderly manner. Bouillon stated that he was unable to estimate the number of Armenians who remained in Cilicia. He did, however, indicate that the number of refugees was close to 35,000 individuals. Bouillon asserted that robust guarantees had been made for the remaining Christians, that their military service had been postponed until April, and that the property and possessions of those who had emigrated were being protected. Bouillon also noted that French officials would remain in Cilicia for six months to monitor the terms of the treaty. Finally, Bouillon stated that the Ankara Government had a favorable attitude towards the refugees and that he had no doubts about this.⁴¹

In his statement to journalists, General Gouraud served from 1919 to 1922 as representative of the French Government in the Middle East and guaranteed that all the needs of the Cilician Armenians would be met. Thereupon, a thank you message addressed to General Gouraud was published by the Cilician Orthodox Patriarch. The patriarch thanked France for taking care of the refugees from Cilicia and advised them not to rely on false news on this issue.⁴² Half of the Armenians of Aintab, about 5,000, remained in their homes due to bad roads and bad weather. The Armenians of Kilis remained in their homes for the same reasons, while all the Armenians of Dörtyol emigrated.⁴³ The deadline for the French to evacuate Cilicia, as previously stipulated, expired on January 10, 1922. As both governments adhered to their commitments, there were no fatalities or injuries. Some press organs had disseminated propaganda asserting that the evacuation of French troops from Cilicia would result in massacres. The Armenians were influenced by the writings that Cilicia was a country entirely inhabited by Christians and that France had acted in a manner that was perceived as being detrimental by returning this country to an Islamic government. A total of 49,884 Armenians

³⁸ *İkdam*, 24 December 1921, 2.

³⁹ *BOA*, Navigation Office of the Ministry of Internal Affairs (DH.EUM.SSM), 47/48.

⁴⁰ *BOA*, Ministry of Internal Affairs, Local Affairs and Provincial Directorate Documents (DH.UMVM), 165/57.

⁴¹ *İkdam*, 29 December 1921, 1.

⁴² *İkdam*, 6 January 1922, 2.

⁴³ *Vakit*, 9 January 1922, 2.

had begun to emigrate as a result of distressing propaganda or for other reasons. A total of 3,828 Armenians who had migrated temporarily subsequently remained in their hometowns. The population of Christians in Cilicia, where an estimated 300,000 individuals resided, constituted 53,712 individuals.⁴⁴ In Syria, the French general Dufieux welcomed the Armenian refugees. The US, Britain, and Greece had sent ships for refugees. Due to the bad political situation in Egypt, the refugees were not taken there. On the other hand, Malta and Palestine opened their doors to refugees.⁴⁵ French sources indicate that between December 1, 1921, and January 4, 1922, approximately 60,000 Christians emigrated from the areas evacuated by the French.⁴⁶ In a report dated 31 May 1924 prepared by Fridtjof Nansen of the League of Nations Refugee Aid Commission, it was stated that 100,000 Armenians from Cilicia had crossed into Syrian and Lebanese lands by the spring of 1922⁴⁷.

Conclusion

The signing of the Ankara Agreement and the start of the evacuation of Cilicia by the French was enough to worry the local Armenians. Because the persecution of Cilician Muslims during the First World War and the Armistice of Mudros was one of the biggest reasons for the migration of Armenians. Despite both the assurance that Turkish laws would be applied equally to Muslims and Christians and the general amnesty, the Armenian migration could not be stopped. The French government, with the confidence and honor of being a great state, was concerned that abandoning the Cilician Armenians would turn world public opinion against France. Therefore, it made every effort to prevent the emigration of Cilician Armenians. Despite the assurances given, some Armenians who participated in or were instrumentalised by the gangs were afraid of retaliation for their actions. Therefore, fearing that the Kemalists would take revenge on them, they decided to emigrate. The Ankara Government had set up a joint commission with the French to safeguard the property left behind by the Armenian refugees. This situation showed that the Ankara Government respected the rights and laws of its citizens. Of course, propagandists also had an effect on Armenians' emigration by provoking them. It was a disappointment for the Armenian immigrants to encounter misery wherever they went.

References

Archive documents

Prime Minister's Ottoman Archive of Republic of Türkiye (BOA)

Political Department of the Foreign Ministry (HR.SYS)

Navigation Office of the Ministry of Internal Affairs (DH.EUM.SSM)

Ministry of Internal Affairs, Local Affairs and Provincial Directorate Documents (DH.UMVM)

Newspapers

İkdam

İleri

Peyam-ı Sabah

The New York Times

Tevhid-i Efkâr

⁴⁴ *Vakit*, 11 January 1922, 2.

⁴⁵ Paul Du Veou, *La Passion De La Cilicie*, (Paris: Librairie Orientaliste, 1937), 285.

⁴⁶ Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, 157.

⁴⁷ Halil Özşavlı, "Türkiye'den Son Toplu Ermeni Göçü Sancak Ermenilerinin Lübnan'a Taşınması 1938-1939", *Belleten* 81, no. 290, (April 2017): 248. Brought to Aleppo with great promises, these Armenians were only given a piece of black wheat bread three times a day. See Özşavlı, 245.

The Times
Vakit

Books and Articles

- Akyüz, Yahya. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Atatürk, *Nutuk-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Atatürk'ün Tamim ve Telgraf ve Beyannameleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.
- Beyoğlu, Süleyman, "Türk Kurtuluş Savaşı". içinde *Modern Türkiye Tarihi*, ed. Süleyman Beyoğlu, Ali Satan. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Çelik, Kemal. *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1993.
- Ener, Kasım. *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Jaesche, Gotthard. *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, II. Basım, 1986.
- Öke, Mim Kemal, *Ermeni Sorunu*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Özşavlı, Halil. "Türkiye'den Son Toplu Ermeni Göçü Sancak Ermenilerinin Lübnan'a Taşınması 1938-1939", *Belleten* 81, no. 290, (2017): 243-276.
- Shaw, Stanford. "Ermeni Lejyonu ve Kilikya'daki Ermeni Topluluğunun Tahribatı" içinde *Osmanlı'nın Son Döneminde Ermeniler*, ed. Türkkaya Ataöv, 149-194. Ankara: TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, 2002.
- Soysal, İsmail. *Siyasal Antlaşmaları*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983
- Şimşir, Bilal. *İngiliz Belgelerinde Atatürk-II*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1975.
- Şimşir, Bilal. *İngiliz Belgelerinde Atatürk-III*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1975.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar.-II*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, 1973.
- Veou, Paul Du. *La Passion De La Cilicie*. Paris: Librairie Orientaliste, 1937.
- Yavuz, Bige. *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

Article Received:
07.06.2024
Article Accepted:
23.06.2024

Research
Article

YEMEN CIVIL WAR IN THE SHADOW OF PROXY WARS: THE IRAN-SAUDI NEXUS

Muhammet Enes Sevinç
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
muhammetenessvc@gmail.com
 0009-0002-4769-4532

Doç. Dr. Pınar Özden-Cankara
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
pinar.cankara@bilecik.edu.tr
 0000-0003-3739-4771

ABSTRACT

The Arab Spring uprisings that began in Tunisia quickly spread to many countries in the region with social problems. One of these countries was Yemen. After 2009, Yemen, which had been unable to solve its problems since the 1962 coup d'état, was once again plunged into civil war. People were tired of the country's problems for a long time and supported the uprising, thinking it would be a way out to resolve the conflicts as soon as possible. However, the civil war in Yemen was not limited to the Yemeni people. Saudi Arabia and Iran, the two strategic rival powers in the geography of the Middle East, took the political power struggle between them to Yemen and intervened indirectly in the internal politics of the country. This intervention put the concept of "proxy wars" on the agenda. Yemen is strategically located. The success of the Houthis, who control the Gulf of Aden, in controlling international trade has focused all eyes on the country. The hypothesis of this study is that Saudi Arabia and Iran are waging a proxy war in the Yemeni civil war by supporting some groups in the country. In order to test the hypothesis, the study sought to answer the following research questions: What is the concept of proxy war? Why did Yemen become involved in a civil war? From which countries did the warring parties in the country receive external support? How did Iran and Saudi Arabia interpret developments in Yemen and which groups did they support? The study concludes that Saudi Arabia, which does not want Shia communities in the Middle East to gain position and strength, is supporting the government wing in Yemen for this purpose, while Iran wants to consolidate its regional position by supporting the Shia Houthis. In fact, Iran and Saudi Arabia intervened in the civil war in Yemen, which is an independent sovereign state, and intervened in the internal problem of the country through various groups.

Key Words: Yemen, Iran, Saudi Arabia, Houthis, Proxy war.

To Cite: Muhammet Enes Sevinç, Pınar Özden Cankara. "Yemen Civil War in the Shadow of Proxy Wars: The Iran-Saudi Nexus", *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal* 2, no.1 (2024): 61-74.

Conflict of Interest Statement: Authors declared no conflict of interest
Ethics Committee Approval: Authors declared article does not require ethics committee approval
Financial Support Statement: Authors declared that there was no financial support
Author(s) contribution Statement: 1th author 50%, 2nd author 50%

Makale Gelişi:
07.06.2024
Makale Kabulü:
23.06.2023

Araştırma
Makalesi

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

VEKÂLET SAVAŞLARI GÖLGESİNDE YEMEN İÇ SAVAŞI: İRAN-SUUDİ ARABİSTAN BAĞLANTISI

ÖZET

Tunus'ta başlayan Arap Baharı ayaklanmaları toplumsal sorunlar yaşayan birçok bölge ülkesine hızla sıçramıştır. Bu alanlardan birisi de Yemen olmuştur. 1962 Darbesinden beri sorunlarını çözümleyemeyen Yemen 2009'dan sonra bir kez daha iç savaşa sürüklenmiştir. Halk uzun süredir ülkede yaşanan sorunlardan yorulmuş ve anlaşmazlıkları bir an önce çözümleyebilmek için sürecin bir çıkış yolu olacağını düşünerek ayaklanmaya destek vermiştir. Ancak Yemen'de yaşanan iç savaş sadece Yemen halkı ile sınırlı kalmamıştır. Ortadoğu coğrafyasındaki iki stratejik karşıt güç olan Suudi Arabistan ile İran aralarındaki siyasi güç mücadelesini Yemen'e taşımış ve ülkenin iç siyasetine dolaylı olarak müdahale etmiştir. Bu müdahale beraberinde "vekalet savaşları" kavramını gündeme getirmiştir. Yemen coğrafi olarak stratejik bir konumdadır. Aden Körfezi'ni kontrol eden Husilerin uluslararası ticareti kontrol etme başarısı kazanması tüm gözlerin bu ülkeye çevrilmesine sebep olmuştur. Bu çalışmanın hipotezi Yemen iç savaşında Suudi Arabistan ve İran'ın ülkede bulunan bazı grupları destekleyerek vekalet savaşı yürüttükleridir. Hipotezi sınamak için çalışmada şu araştırma sorularına cevap aranmıştır: Vekâlet Savaşı kavramı nedir? Yemen neden iç savaşa sürüklenmiştir? Ülkede çatışan taraflar hangi ülkelerden dış destek almıştır? İran ve Suudi Arabistan Yemen'de yaşanan gelişmeleri nasıl yorumlamış ve ülkede hangi grupları desteklemiştir? Çalışmada Orta Doğu'da Şii toplulukların mevzi kazanmasını ve güçlenmesini istemeyen Suudi Arabistan'ın bu amaçla Yemen'de hükümet kanadını desteklediği, İran'ın ise Şii Husilere yardım ederek bölgesel konumlarını pekiştirmek istediği sonucuna ulaşılmıştır. Aslında İran ve Suudi Arabistan bağımsız egemen bir devlet olan Yemen'in geçirdiği iç savaşa müdahale ederek, ülkenin iç sorununa çeşitli gruplar üzerinden müdahil olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yemen, İran, Suudi Arabistan, Husiler, Vekâlet savaşı.

Atıf Bilgisi: Muhammet Enes Sevinç, Pınar Özden Cankara. "Yemen Civil War in the Shadow of Proxy Wars: The Iran-Saudi Nexus", *Uluslararası Siyaset Dergisi* 2, no.1 (2024): 61-74.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Etik Kurul Onayı:

Finansal Destek Beyanı:

Yazar Katkı Beyanı:

Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemiştir

Yazarlar etik kurul onayı gerektirmediğini beyan etmiştir

Yazarlar finansal destek almadıklarını beyan etmiştir

1. yazar %50. 2. yazar %50

Introduction

The proxy war defines a military situation that has been used by mankind for many years. The concept means the intervention of a third state or power in the conflict during the war between two states or groups. Although proxy war is seen as a military strategic move, in fact, resorting to it can have both advantages and disadvantages. One of the advantages of proxy wars is that states or groups use their military power to gain superiority over their opponents with the support they receive. One of the disadvantages is that the states or groups involved in the war do not see it as their national war, and therefore the support they provide is not permanent. If there is the slightest danger of defeat, these states or groups may break their agreements and withdraw from the war in order to avoid suffering too much damage from the conflict. This situation means that the side already showing signs of defeat in the middle of the war is suddenly isolated and can accelerate the defeat of that side by falling into a deficient situation in terms of military personnel and armaments.¹ Proxy war is not only used to support military units during wartime. States can sometimes direct the war by making agreements with certain groups or organizations in the country in question to realize their national interests on the territory of another country without using their military forces at all.² Another purpose of proxy war is to prevent a state from increasing the presence and power of a rival state in a country far away from its geography. To achieve this, agreements are made with groups or organizations that know the geopolitical situation in the region, the situation of the country, and the hot conflict, if any.³

When states cannot persuade their own public opinion to engage in costly land wars that would also endanger their people, they look to other groups to fulfill their national interests. Therefore, one of the reasons why states engage in proxy wars is their domestic politics. Proxy wars relieve states of the obligation to send both military ammunition and their soldiers to the region in which they want to intervene. As a result, in a possible land war, continuous logistical support will be needed for the accommodation and daily basic needs of the soldiers. Since this situation will cause high budgetary costs, they can achieve the same dominance in the region by contacting some groups already existing in the region and minimizing the costs. This is why proxy wars are advantageous. However, these groups, which are contracted to minimize costs, can sometimes create more costs for the state, contrary to what is calculated. The results can be different due to the wrong actions of these groups using remote warfare techniques or incomplete work to be done. These groups may know the region and geography well, but they may not fight as well militarily as a state's soldiers, or they may cause an international problem by ignoring certain rules. In this case, the country that agrees will have to spend more to cover these damages and may even have to send its military forces by directly intervening in the region, despite having agreed with some groups. As a result, agreements made to spend less in terms of costs may cause more damage to themselves.⁴

If we look at the development of the concept of proxy war in the historical process, this method was initially used as an option, mainly during the Cold War period. During the Cold War, the two dominant powers preferred to use proxy wars instead of fighting directly. However, seeing the positive results of this method, especially the USA, Russia, and even

¹ Levent Özdemir ve Çağdaş Akif Kahraman, "Modern-Day Proxy Warfare: From Agency Theory Perspective", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 78, (2023): 175.

² Özdemir ve Kahraman, "Modern-Day Proxy", 176.

³ Stephen Watts vd., "Proxy Warfare in Strategic Competition", *California: RAND Corporation*, (2023), 14-18.

⁴ Watts vd., "Proxy Warfare", 19-23.

Iran continued to resort to proxy wars after the end of the Cold War and tried to realize their national interests in various regions through this concept.⁵

In the post-Cold War era, states have not only contracted with other states to wage proxy wars but have also begun to involve non-state actors to a greater extent. This situation has led to a proliferation of non-state actors over time and increased security threats in some parts of the world.⁶ In particular, countries that possess weapons of mass destruction have used the method of proxy warfare, avoiding direct confrontation, because if they confront each other in the event of war, the scope of the war may increase and problems such as the outbreak of nuclear war may arise. Thanks to this method, the big countries have not only avoided getting involved in a major war but have also been able to easily get rid of the events themselves.⁷

One of the most recent examples of proxy war in the Middle East is Iran's behavior during the US invasion of Iraq in 2003. Iran created resistance to the US by using local power elements in Iraq. Iran did not use its own military power, thus avoiding any harm to its soldiers, and took a position by activating the Shiite forces close to it in the region. If Iran had not used the method of proxy war in this process and had intervened directly against the USA by using its military power, the war could have spread and grown to a larger area and could have had worse military and financial consequences for both countries.⁸ For this reason, Iran's model of waging proxy war through Shia groups, which began after the 2003 invasion of Iraq, accelerated with the Arab Spring process and Iran adopted a similar attitude in other countries. The aim of this study is to draw attention to the fact that the process of change and transformation began in the countries of North Africa and the Middle East with the Arab Spring, and to reveal how Yemen has carried out this process, the conditions and parties of the civil war, and the reasons for Iran and Saudi Arabia's intervention in Yemen through proxy war. The study began by mentioning Yemen's social problems and its importance as a country, then analyzed the civil war and revealed Saudi Arabia's and Iran's Yemen policy.

1. Structural Features of Yemen

In order to analyze the situation in Yemen, especially in the aftermath of the Arab Spring, it is necessary to look at the country's geopolitical position, social structure and economic situation. In this way, the social problems can be identified and the reasons for the country's descent into civil war can be understood.

a) *Social Structure and Geostrategic Importance of Yemen*: According to 2022 data, Yemen has a population of 33 million, also has a high birth rate.⁹ Islam is the official religion of the country. In Yemen, 65 percent of the population is Sunni and 35 percent Shia.¹⁰ The Shiite population of the country belongs to the Zaydi branch. Yemeni Shiites do not recognize all twelve Imams in the Shiite faith. They believe that after the fourth Imam, the Imamate passed to Zayd, the grandson of Hazrat Ali. For this reason, Yemeni Shiites differ in some respects from Shiites in other countries like Iran and Lebanon. Yemeni Shiites are more similar to Sunnis in their forms of worship, and for this reason, there is a closeness between Shiite

⁵ Tarık Solmaz, "Vekâlet Savaşlarında Yükselen Trend: Devlet Sponsorluğunda Olmayan Vekâlet Savaşı", *Diplomasi ve Strateji Dergisi* 4, sayı 2, (2023): 151-152.

⁶ Solmaz, "Vekâlet Savaşlarında", 153.

⁷ Veysel Kurt, "Arap İsyânları Sonrasında Ortadoğu'da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği", *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi* 7, sayı 1, (2019): 309-310.

⁸ Kurt, "Arap İsyânları". 312.

⁹ "Yemen People Stats", *Nation Master*. Erişim Tarihi: 14.04.2024. <https://www.nationmaster.com/country-info/profiles/Yemen/People> "l "2011" \.

¹⁰ CIA The World Factbook, "Yemen". Erişim Tarihi: 04.02.2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/yemen/>.

groups and Sunnis in the country.¹¹ Apart from these two groups, there are also Ismailis in the country, but they number around 15,000. On the other hand, the people of Yemen are ethnically Arab, but there are also Afro-Arabs in the country. The black minority makes up about 2-5 per cent of the population. Apart from these groups, there are also small Jewish minorities in the country¹². When Yemen is categorized according to class, the country is home to Hashemites, Tribesmen, Bedouins, Mazaina, and the Muhamasheen (Akhdam). The Muhamasheen are the most marginalized group in Yemeni society and, historically, the most discriminated against. At times, they were not even recognized as citizens in Yemen. Therefore, while other religious groups in Yemen develop a political identity by arguing that they are subject to sectarian discrimination, the Muhamasheen are discriminated against on the basis of their skin color and ethnic origin. Although they have lived in Yemen for centuries, they are not recognized as Yemenis.¹³

Yemen is a desert country. Although other countries in the region have large-scale nonrenewable energy resources like coal, natural gas or oil, Yemen has very few natural resources. The country's local resources are petrol, rock salt, and marble. There are large areas of agricultural land, particularly in the west of the country.¹⁴ However, the country is unable to fully exploit this vast agricultural land due to tribal and sectarian conflicts and, above all, water shortages.¹⁵ Yemen also has a geostrategic location. The geographical importance of Yemen is evident when companies involved in international trade and energy transport come from the Indian Ocean, pass through the Gulf of Aden, and head towards the Suez Canal through the Bab al-Mandeb Strait. The country is very influential in energy and maritime transport on the route from the Indian Ocean to the Mediterranean. Another factor that makes Yemen so effective is that it also has missiles in this transport area. For this reason, Yemen uses its geographical position as an element of power. Other powerful states in the region do not want a state like Yemen to have missile power here.¹⁶

b) Yemen's Economic Situation: Although Yemen has been trying to develop economically since the 1970s, it has not achieved the desired development and has taken its place among the economically underdeveloped countries compared to other countries in the region. It is even one of the poorest countries in the world. Yemen's natural resources are both small in quantity and very low in quality compared to other countries in the region. As a result, the country's economy is based on agriculture. The country meets its food needs through agricultural production. In fact, 5% of the country's gross domestic product comes from agriculture. Another area of production in the country is the industrial sector. 35.6% of the economy belongs to the industrial sector. However, the country's involvement in a civil war has worsened an already poor economic situation, causing the economy to shrink by 28%. The country's per capita income will be around \$891 in 2022. Inflation rates are on the rise. Inflation will rise from 23.1% in 2020 to 63.8% in 2021.¹⁷ After 2015, Yemen began to experience a significant decline in exports, infrastructure, and public services. All these

¹¹ The UN Refugee Agency (UNHCR), "World Directory of Minorities and Indigenous Peoples-Yemen: Zaydi Shias", 2018. Erişim Tarihi: 30.04.2024. <https://www.refworld.org/reference/countryrep/mrgi/2018/en/64960>.

¹² Minority Rights Group, (2019). "Yemen", (Çevrimiçi) <https://minorityrights.org/country/yemen/>, Erişim Tarihi: 05.01.2024.

¹³ Mohammed Al-Mahfali, Minorities in Yemen: Reality and Challenges, *INSAF Center for Defending Freedoms and Minorities Publications*, no.1, (2019), 9.

¹⁴ Samea Calawy, "The Proxy War in Yemen", *College of Law and Political Science* 1, no, 7, (2020), 538-539.

¹⁵ Murat Tinas, "Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekalet İlişkisinin Karmaşık Yapısı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21, sayı 1, (2020): 119-120.

¹⁶ Magdalena El Ghamari, "Jemen-the Proxy War", *Securitologia* 22, sayı 2, (2015): 48-50.

¹⁷ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Yemen Bilgi Notu", 2022. Erişim tarihi: 19.04.2024. https://www.deik.org.tr/uploads/yemen_bilgi-notu_-eylul-22.pdf,

negative indicators were compounded by rumors of corruption in the country, which led to the collapse of the economy. The instability and civil war in the country led to a decline in food production and water resources, further impoverishing the country. Although Yemen has entered a period of recovery with the help of other countries, the economy has contracted again due to the global COVID-19 pandemic. Moreover, it remains unclear what the country's economic situation will be and where it will go.¹⁸

2. The Arab Spring experience in Yemen: From protests to civil war

The apparent reason for the start of the Arab Spring was the outbreak of social demonstrations in Tunisia after a university student, a street vendor, set himself on fire after being beaten by the police and having his stall confiscated. As a result, street protests in Tunisia became increasingly violent, and political change took place in the country. The impact of events in Tunisia spread to other Arab countries experiencing similar economic and political processes. In particular, Egypt, Libya, Yemen, and Syria have seen protests turn into civil wars and internal crises. The new type of social event that started in Tunisia and spread to other Arab countries, demanding political and economic transformation, was called the "Arab Spring".¹⁹ The process was characterized by the positive word "spring" because of the expectation that societies would have a more democratic political life. After the overthrow of the government in Tunisia, it was hoped that the authoritarian regimes that had been in power for years in other Arab countries would also change.²⁰ Another reason why the events are called the "Arab Spring", especially by the Western media, is that they believe that only a country with a Western form of government can experience a spring. Western states have historically experienced a lot of political turmoil until they found their ideal state governments, so when North African and Middle Eastern countries were plunged into civil war; they likened it to their own political power struggles. But the use of the term 'spring' is an act of public diplomacy. By giving it such a name, the Western states ensured that the people of the region would continue their struggles and that the turmoil would continue. Twelve years on, there is no environment in the countries of the region that could be called spring. After the outbreak of civil war in the Arab countries, there has been political instability, hunger, extreme economic deterioration, unemployment, and the loss of many lives in the region, and now the Western press has accepted this and is commenting that the Arab Spring has turned into the Arab Winter.²¹

There are many reasons why the Arab Spring spread so quickly to other countries in the region, but the main reason is the way the countries are governed. There is a long history of political marginalization in the countries of the region. Economic problems, sectarian divisions, and governance issues have also contributed to the countries' inability to overcome the political crisis. Most of the current leaders in the region came to power through coups and have developed authoritarian forms of governance. By leaving people without a choice and keeping them under constant repression, a spark like the Arab Spring turned into a fire. Economic problems are the second factor that contributed to the immediate spread of events. These communities, oppressed under oppressive rule, have become more aggressive as they live under difficult economic conditions. Knowing that there are hydrocarbon energy resources in their countries, people saw the Arab Spring as an opportunity when they realized

¹⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Yemen Bilgi Notu".

¹⁹ Mehmet Çelenk ve Bayram Keklik, "Arap Baharı Dönemi Yemen Siyasetinde Mezhep Unsuru", *İLSAM Akademi Dergisi* 3, sayı:1, (2023): 7-8.

²⁰ Taşkın Deniz, "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi ve Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi* 18, sayı 29, (2014): 68.

²¹ Çelenk, Keklik, "Arap Baharı Dönemi", 8.

that there was inequality in income distribution and that the wealthy class was getting richer while the middle class was eroding and the narrow income groups were growing. From a sectarian perspective, the Arab Spring was also seen as an opportunity by those who felt that they did not benefit enough from the political system and the economic pie in their country and that they were discriminated against. This is mainly due to the excessive favoring of one sect (usually the sect of the group in power) over the others by the political authorities. Therefore, those who felt sectarian discrimination supported the Arab Spring in the hope of finding a place in the political system.²²

If we look at how Yemen was drawn into the Arab Spring process, the first thing we see is that the conditions in which the country has been living for a long time have created a favorable ground for these new social events to spread here. Political repression, unstable governments, economic problems, income inequality, and sectarian divisions in the country led to the outbreak of events in Yemen. Already unstable and troubled, the country was quickly plunged into a new civil war. To understand the background of this situation, it is necessary to analyze Yemen's historical-social burden before the Arab Spring. The Kingdom of Yemen lost its territorial integrity after the Ottoman Empire lost its sovereignty in the aftermath of World War I. While the Zaidis and Idrisis gained territory for themselves under British rule, an area covering the Gulf of Aden was created under the auspices of Britain itself. After the British withdrew from the region, the country was divided into North Yemen and South Yemen. North and South Yemen have often clashed throughout history. The United Republic of Yemen was established in 1990.²³ The founder of this new country was Ali Abdullah Saleh, the leader of North Yemen. While the unification of the two states was expected to lead to a process of integration, events did not unfold as expected. Instead of pursuing a conciliatory policy and reconciling the two communities, President Ali Abdullah Saleh oppressed the people with a dictatorial rule. During this period, a southern Yemeni rebellion developed, and civil war broke out. When Saleh crushed this rebellion, he became even more authoritarian. The problem is not just the integration of the two countries. The Houthis in the north of the country took no steps towards harmonization, and even rebelled in 2004, claiming that Saleh was discriminating against them. This uprising grew quickly and a battle was launched to catch the perpetrators. Although Qatar tried to mediate several times, no result was achieved and hundreds of people lost their lives and suffered in the process.²⁴ The Houthis are not the only organized structure causing problems in Yemen. Al-Qaeda, which fled Saudi Arabia and set up a new organization in the region, has managed to increase its influence in Yemen in a short period, taking advantage of the instability in Yemen and the government's inability to rule everywhere. Not only politically, but also the poor economic indicators have allowed the organization to find new members and grow rapidly in the country²⁵.

Economic problems, political divisions and the activities of radical organizations paved the way for Yemen's involvement in the Arab Spring process. In January 2011, protests began at Sanaa University and soon spread to cities such as Aden and Taiz. Even President Saleh's announcement that he would not run in the next elections in 2013, but would remain in power until then, was not enough to calm the situation. Incidents gradually escalated, leading to a heavy-handed response by the security forces. On 21 February 2012, President Ali Abdullah Saleh stepped down. His departure was the result of political pressure from Yemen's

²² Çelenk, Keklik, "Arap Baharı Dönemi", 9-11.

²³ CIA The World Factbook, "Yemen"

²⁴ Mehmet Salih Gün, "Yemen'de Arap Baharı", *Yasama Dergisi* 22, (2012): 122-125.

²⁵ Gün, "Yemen'de Arap Baharı", 125.

neighbors and the United States. In this way, the 33-year era of Saleh in Yemen has finally come to an end. In a deal initiated by the Gulf Cooperation Council, President Saleh handed over power to Vice President Abdrubbuh Mansur Hadi.²⁶ But Yemen's politics did not allow for a smooth transition, and the Houthis and those who wanted South Yemen to be independent again plunged the country into a new crisis.

a) *Houthis' demands*: To understand the Houthis' demands in the Arab Spring process, it is necessary to look at the group's recent history. When the north and south of Yemen united, Bedrettin Bin Amireddin al-Houthi broke away from the Shia Zaidi Haq Party and founded the Organisation of the Believing Youth in 1991. This formal organization was initially set up to provide cultural services. By 2004, the Organisation of the Believing Youth had transformed into an armed organization. The leader of the Organisation of the Brotherhood of the Faithful, who announced in June that it was an armed militia, was killed in the war with the government in September. He was replaced by his brother, Abdulmalik al-Houthi.²⁷

There are two reasons for the transformation of the Young Believers Organisation from a cultural organization to an armed organization. The first is that Iran is constantly sending military equipment to the Gulf of Aden to create a force against Saudi Arabia. Iran does not want Saudi Arabia to be the only power in the region. The second reason is that there are two military forces in Yemen at the moment. One is in the hands of the government, the Republican Guard, which is led by the son of Yemeni President Saleh. The other military organization is the army under Ali Mohsen al-Ahmar. Throughout this period, President Saleh continued to provide armed support to the Young Believers organization and ensured that the Young Believers clashed with Ali Mohsen al-Ahmar.²⁸ When President Saleh was forced to step down during the Arab Spring, he worked with the Houthis. However, the relationship did not work out as expected and President Saleh was assassinated by the Houthis. After that, the war between the Houthis and the government continued. The Houthis brought out Saleh Sammad as the ruler of Yemen. But Sammad was killed by the Arab coalition, including Saudi Arabia.²⁹

If we look at the economic situation of the Houthis, we see that this ethnic group is in a good economic situation. Because the region they live in is fertile land, the Houthis receive one-fifth of their wealth as zakat from the local population. In addition to this income, the Houthis also receive new income from the land they have seized in their conflicts with the government. The Houthis are also supported by Iran. The Houthis receive support from Iran, mainly in the form of arms and other expenditures.³⁰

The Houthis have recently made their most significant move against Israel. On 7 October 2023, as Israel's occupation of the Gaza Strip intensified following the operation launched by Hamas, the Houthis stopped the ships passing through the Gulf of Aden to Israel, creating constant difficulties for the passage of the ships. This situation applies not only to ships bound for Israel, but also to those passing through China and the Suez Canal, and extends the time of the ship's voyages. Due to the Houthi blockade, ships lose more than 10 days of time by staying at sea for more than 10 days if they pass through the Cape of Good Hope instead of

²⁶ Adep Al-Tamimi Uddagatti Venkatesha, "Arab Spring in Yemen: Causes and Consequences", *Shodh Sarita An International Bilingual Peer Reviewed Refereed Research Journal* 7, sayı 28, (2020): 59-60.

²⁷ Ali Semin, "Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi", *Bilge Strateji Dergisi* 9, sayı 17, (2017): 88.

²⁸ Semin, "Yemen Krizinde", 88-89.

²⁹ Emirhan Tambağ, Belal Mansoor Ali Alfakih, "Husiler: Grup Kimliği, Teşkilatları ve Sosyo-Kültürel Tutumları", *Journal of Islamic Civilization* 8, sayı 49, (2022): 41-42.

³⁰ Tambağ, Alfakih, "Husiler: Grup Kimliği", 49-50.

the Suez Canal. This situation adversely affects global maritime trade. Houthis are able to prevent ships from passing thanks to missiles in Yemen.³¹ The Houthis have also said that they have hypersonic missiles with high destructive power and that they are testing these military forces. According to Sputnik from Russia, The Houthis have announced that these missiles can reach a speed of 10,000 kilometers per hour and that they will test them on Israel and even mass-produce them.³² While the Houthis were threatening Israel with such statements, the Israel Defence Forces (IDF) issued a statement saying that a cruise missile of unknown origin, but known to have come from the Red Sea, had penetrated the Israeli air defense system in the northern part of the city of Eilat. Although the IDF did not mention the Houthis, the Iranian-backed group in Yemen is ultimately the Houthis.³³ This situation has led the Houthis to increase their political influence in their region.

3. Saudi Arabia's Approach to The Civil War in Yemen

Saudi Arabia and Yemen share a border and the borders were defined by the Jeddah Treaty of June 2000.³⁴ Due to this geographical location, any problem or negativity in Yemen has the potential to spill over into Saudi Arabia. Saudi Arabia closely follows the developments in Yemen for its national security and even intervenes in the country's internal problems from time to time. The economic, social, political, and security problems in Yemen also affect Saudi Arabia. For this reason, Yemen is a priority state in Saudi Arabia's foreign policy. However, the relationship between Saudi Arabia and Yemen is constantly changing. As bureaucrats with different political views come to power in Yemen, the relationship between Saudi Arabia and Yemen, which is sometimes good, sometimes goes through ups and downs. In general, because Saudi Arabia has a higher level of economic development, it projects the image of a state that protects Yemen, which is in a more difficult economic situation than itself.³⁵ If there is political instability in Yemen, Saudi Arabia is concerned about its security. For this reason, Saudi Arabia wants the government in Yemen to be legitimate and in power. There is a risk that the organizations that emerge and gain power in Yemen will pose a direct threat to Saudi Arabia. Saudi Arabia also believes that the Houthis in Yemen are under Iranian influence and want to prevent this. According to Saudi Arabia, Iran is using the Houthis in Yemen to fight a proxy war. If the Houthis become more powerful in Yemen in the future, the country could move closer to Iran, which would mean the presence of an Iran-allied state on Saudi Arabia's border. The Saudis feel surrounded by Iran. Moreover, the rise of the Shi'ites in a country right on its border makes Saudi Arabia fear that the Shi'ites within Saudi Arabia could be mobilized. Since Saudi Arabia does not want this to happen, it is supporting Yemen, especially economically.³⁶

³¹ Kaan Devocioğlu, "Küresel Ticareti Tehdit Eden Husiler Kim? Ne İstiyorlar?", *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, 2024. Erişim Tarihi: 20.03.2024. <https://www.orsam.org.tr/tr/kuresel-ticareti-tehdit-eden-husiler-kim-ne-istiyorlar>.

³² Tom O'Conner, "US Forces Say Houthi Attacks Threaten World Amid Hypersonic Missile Reports", *Newsweek*, 2024. Erişim tarihi: 01.05.2024. <https://www.newsweek.com/us-forces-say-houthi-attacks-threaten-world-amid-hypersonic-missile-reports-1880605>, Mepa News, "Rusya: Husiler Hipersonik Füzeye Sahip", 2024. Erişim tarihi: 02.05.2024. <https://www.mepanews.com/rusya-husiler-hipersonik-fuzeye-sahip-65520h.htm>.

³³ Yonah Jeremy Bob, "IDF admits Houthis Penetrated Eilat Missile Defense for the First Time", *The Jerusalem Post*, 2024. Erişim tarihi: 01.05.2024 <https://www.jpost.com/israel-hamas-war/article-792788>,

³⁴ U.S. Department of State Office of the Geographer Department of State, "Saudi Arabia-Yemen Boundary", 2001. Erişim Tarihi: 16.05.2024. https://hiu.state.gov/cartographic_guidance_bulletins/21-Saudi-Arabia-Yemen-2001.pdf.

³⁵ İrem Aşkar Karakır, "Ongoing Conflict in Yemen: A Proxy War?", *TESAM Akademi Dergisi* 5, sayı 2, (2018): 129.

³⁶ William A. Rugh, "Problems in Yemen, Domestic and Foreign", *Middle East Policy Council* 22, sayı: 4, (2015): 147-148.

The Houthis' seizure of the capital Sana'a in 2014, Prime Minister Hadi's resignation in January 2015, his decision to go to Aden and declare it the new capital, and this time the Houthis' control of Aden upset all the balances in Yemen. The Hadi government called for outside humanitarian intervention.³⁷ Following these developments, Saudi Arabia felt the need to take action. In March 2015, Saudi Arabia intervened in Yemen by launching 'Operation Decisive Storm', stating that it aimed to restore the ousted government. Backed by the US, France, and the UK, the Saudis joined an international military coalition led by the UAE, Bahrain, Sudan, Kuwait, Egypt, Jordan, Morocco, and Qatar. Although various regional countries participated in the operation, Saudi Arabia was the leading power.³⁸

Saudi Arabia, supported by the United States, initially decided to conduct an air campaign in Yemen due to the unfavorable geographical conditions in the region, but when it realized that this was not effective, it also launched a ground operation. However, Saudi Arabia was not only fighting terrorism in this operation but also harming civilians and some infrastructure in Yemen with the violence of the operation. Many organizations and institutions criticized Saudi Arabia's operation in Yemen, but no results were achieved. While the criticism continued, when a missile fired at Saudi Arabia by the Houthis turned out to be of Iranian origin, Saudi Arabia, believing that it had proved its legitimacy to the international community, took control of Yemen's ports. This exacerbated Yemen's economic crisis, poverty, and security problems. Saudi Arabia has started to take a tougher stance on foreign policy, especially after Prince Salman became crown prince in 2017 and prime minister in 2022. Saudi Arabia began to respond more harshly to missiles fired by the Houthis on the country's border. The reason for this was to stabilize the region and to pursue a more effective counter-terrorism policy. The United States was the main supporter of Saudi Arabia's policy. The United States supported Saudi Arabia's fight against the Houthis both to rid the region of terrorism and to prevent Iran from increasing its influence in the region.³⁹

4. Iran's Approach to the Civil War in Yemen

While Iran had close relations with the Western alliance under the conditions of the Cold War until the Islamic Revolution, and was even one of the two pillars, along with Saudi Arabia, that the US trusted in the region, it took a different direction with the 1979 revolution led by Khomeini. After the revolution, Iran emerged as an anti-Western state. It redefined itself through its Shia identity and developed a discourse of spreading the Islamic revolution to other countries. These discourses of Iran were seen as an expansionist policy and other Gulf countries were disturbed by these discourses. Even though Iran did not base its foreign policy directly on Shia identity, emphasizing the Islamic revolution of 1979 and putting the Shia faith in the background, this situation created fear in the neighboring countries. Iran's neighbors were afraid that their own Shiites would be influenced by the discourse of 'exporting the revolution'. Moreover, when Iran began to encircle the Sunni states in the region by establishing contacts with Shiite groups in different countries and signaling its intention to create a 'Shiite crescent' in the Middle East, the countries in the region began to experience security concerns.⁴⁰ These developments on the Iranian side have been met with concern by Saudi Arabia, a state that emphasizes its Sunni identity. Iran is not only using the discourse of revolution but is also using Shiism as a tool to improve its relations with the

³⁷ May Darwich, "The Saudi Intervention in Yemen: Struggling for Status", *Insight Turkey*, Cilt: 20, Sayı: 2, (2018): 128.

³⁸ Pamela Urrutia Arestizábal, Ainhoa Ruiz Benedicto, Jordi Calvo Rufanges ve Karlos Castilla, "War in Yemen: Saudi Responsibility, European Complicity", the Escola de Cultura de Pau, 2020. Erişim tarihi: 12.05.2024. https://www.idhc.org/arxius/recerca/1590570887-Informe_GuerraYemenIN.pdf.

³⁹ Karakır, "Ongoing Conflict", 132-133.

⁴⁰ Sümeyra Avcı, "İran Dış Politikasında Şii Hilali", *İslam Medeniyeti Dergisi* 8, sayı 50, (2022): 109.

peoples and countries of the region. The regional rivalry between Iran and Saudi Arabia came to the fore, especially when countries in North Africa and the Middle East entered the Arab Spring process after 2011. As Iran increased its contacts with Shia groups in Yemen and Iraq, Saudi Arabia felt encircled.⁴¹ After these two countries, Iran's positioning directly on the side of Assad in Syria has raised concerns about Iran's growing regional power.

Relations between Yemen and Iran have not been close in the past. One of the main reasons for this is the sectarian factor. Although both states belong to the same sect, the Shiites in Yemen do not believe in the Twelve Imam Shiism adopted by Iran. For this reason, even though the two states are Shiite, they have not been able to develop a rapprochement due to sectarian differences. However, the Houthi leaders were educated in Iran. For this reason, they saw Shiism in Iran and abandoned their previous opposition to Iranian Shiism. In the following years, the Houthi leader frequently mentioned Hezbollah and the perpetrators of the Islamic revolution in Iran in his speeches.⁴² In fact, according to the US State Department, Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps has been in close contact with the Houthis for almost a decade, providing them with both military munitions and financial support⁴³.

As Yemeni-Iranian relations developed, Saudi Arabia became uncomfortable with the situation and accused Iran of being too supportive of Yemen. Iran, on the other hand, does not accept this. If one compares the level of relations that Iran has developed with both Yemen and Syria after the Arab Spring and the proxy war that it has waged through various organizations, one can see that Iran's support for Yemen is actually less than for Syria. However, in recent times, as Saudi Arabia has criticized Iran, it has started to show more closeness to Yemen and made statements about increasing aid.⁴⁴ One of the reasons why Iran's relations with Yemen remain at a certain level is the distance between the two countries. The fact that the two countries are relatively far from each other means that aid cannot be provided immediately or closely monitored. If it were not for the distance between the two countries, Iran would be able to develop more military and political policies in Yemen with Hezbollah. Indeed, Iran does not want to lose a strategically important country like Yemen to its rival Saudi Arabia. However, the Houthis are also reluctant to listen to Iran. Although the Houthis and Iran appear to be closer than Saudi Arabia due to their sectarian affinity, it can also be seen that the Houthis are using Iran to promote themselves to the international community and to increase their recognition. Indeed, Iranian television channels give live coverage to the Houthis when they make a statement or when there is an event related to them. This makes the Houthis more visible. In addition, Iran supports the Houthis both financially and directly with weapons. The groups in Yemen have benefited greatly from the power struggle between Saudi Arabia and Iran, two rival powers in the region.⁴⁵ Russia and China are also providing indirect, if not visible, support to the Houthis and are opposing proposals such as an arms embargo on Yemen at the United Nations.⁴⁶

⁴¹ Ramazan İzol, Murat Cingöz, "Iran-Saudi Arabia Rivalry and Yemen Crisis", *Gazi Akademik Bakış* 16, sayı: 31, (2022): 351.

⁴² Tınas, "Yemen İç Savaşı'nda", 127-128.

⁴³ The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia, "Saudi Arabia and the Yemen Conflict: Humanitarian Aid to the People of Yemen". Erişim Tarihi: 15.05.2024.

https://www.saudiembassy.net/sites/default/files/FactSheet_Humanitarian%20Aid%20Yemen%20Fact_April2017.pdf.

⁴⁴ Karakır, "Ongoing Conflict", s. 135-136.

⁴⁵ Tınas, "Yemen İç Savaşı'nda", 130.

⁴⁶ Devecioğlu, "Küresel Ticareti Tehdit"

Conclusion

Proxy war is one of the oldest war strategies. In this way, states try to achieve their national interests by using other local or regional organizations. Through this method, they avoid land operations whose duration is uncertain, budgets are high, and which require accountability to public opinion in the event of military defeat. With financial support and military ammunition, groups that know the region well are armed and a double victory is achieved. However, this does not always work. Local groups that are armed and supported may change their stance at the most critical points and make some interventions that should not be made. In this case, the state that makes an agreement and provides financial support is in a difficult situation and may even have to solve these problems at a higher cost. However, states still take this risk and resort to the method of proxy war. This allows them to deny when things go wrong and to make statements that they are not a party to the events. The use of the proxy war method also prevents the outbreak of total war. If the great powers were to fight each other directly over a country or territory, this situation would pose the danger of nuclear war, given the advanced level of today's technologies and defense industries. In recent years, the method of proxy wars has become a strategy frequently used by global and regional powers when the Middle East and North African countries entered the Arab Spring process. For example, Yemen has been one of the areas where Iran and Saudi Arabia have waged a proxy war, especially after the Arab Spring.

Yemen is one of the unstable countries where the Arab Spring process took the form of a civil war. The country is densely populated and has not been able to develop, despite its manpower. The country's natural resources are not as great as other countries in the region, but Yemen is a country with potential due to its large agricultural areas and geopolitical position. However, fundamental problems such as high-income inequality and sectarian divisions have prevented the country from developing. This is why the street movements in Tunisia spread to Yemen. In Yemen, people took to the streets in the hope of finding a solution to systemic problems and found themselves in the middle of a civil war. As in other countries, Yemen's oppressive authoritarian government and economic problems were effective in fuelling events. As the country has already experienced popular mobility in the historical process, the integration of separatist groups into events has been easy. The Houthis are at the forefront of these groups. The Houthis, a Shia organization based in the north of Yemen, opposed this process even when North and South Yemen were united. The country has already failed to achieve full national unity. The Houthis have attracted the attention of regional powers that want to play politics in Yemen. In this sense, Iran is the most important state supporting the Houthis. Iran, which continues to support the Houthis financially and with weapons, considers this situation necessary for its regional dominance. Saudi Arabia has responded to Iran's strategy by supporting the Yemeni government.

In the latest regional power struggle between Saudi Arabia and Iran, the Houthis are on the winning side. With Iranian help, the Houthis have become very powerful in the country. In particular, since Israel's operation against Gaza in October 2012, the Houthis have refused to allow Israeli ships to pass through the Gulf of Aden. Due to the disruption of these passage permits, not only Israeli ships but also ships traveling to Europe via China are slowed down, and this situation negatively affects global trade. Moreover, the Houthis have begun to test supersonic missiles, which are at the cutting edge of technology, and one of their missiles has even managed to penetrate the Israeli defense system. As a result, the Houthis not only threaten ships passing through the Gulf of Aden but also the ones who are using the Cape of Good Hope in a difficult situation. The rise of the Houthis, who can threaten the flow of global trade by disrupting it, is seen as worrying in terms of regional security. The fact that

Iran and Saudi Arabia are waging a proxy war in Yemen and that states such as the US, Russia, and China are likely to be involved, makes it difficult to bring peace to Yemen.

Resources

- Al-Mahfali, Mohammed .“Minorities in Yemen: Reality and Challenges”, *INSAF Center for Defending Freedoms and Minorities Publications*, no.1, (2019): 9.
- Al-Tamimi Adep, Uddagatti Venkatesha. “Arab Spring in Yemen: Causes and Consequences”, *Shodh Sarita An International Bilingual Peer Reviewed Refereed Research Journal* 7, sayı 28, (2020): 59-63.
- Arestizábal Pamela Urrutia, Ainhoa Ruiz Benedicto, Jordi Calvo Rufanges, and Karlos Castilla, “War in Yemen: Saudi Responsibility, European Complicity”, *the Escola de Cultura de Pau*, 2020. Erişim tarihi: 12.05.2024. https://www.idhc.org/arxiu/recerca/1590570887-Informe_GuerraYemenIN.pdf.
- Avcı, Sümeyra. “İran Dış Politikasında Şii Hilali”, *İslam Medeniyeti Dergisi* 8, sayı 50, (2022): 107-132.
- Bob, Yonah Jeremy.“IDF admits Houthis Penetrated Eilat Missile Defense for the First Time”, *The Jerusalem Post*, 2024. Erişim tarihi: 01.05.2024 <https://www.jpost.com/israel-hamas-war/article-792788>,
- Calawy, Samea. “The Proxy War in Yemen”, *College of Law and Political Science* 1, no, 7, (2020): 529-562.
- CIA The World Factbook, “Yemen”. Erişim Tarihi: 04.02.2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/yemen/>.
- Çelenk, Mehmet, Bayram Keklik. “Arap Baharı Dönemi Yemen Siyasetinde Mezhep Unsuru”, *İLSAM Akademi Dergisi* 3, sayı:1, (2023): 1-27.
- Darwich, May. “The Saudi Intervention in Yemen: Struggling for Status”, *Insight Turkey* 20, sayı: 2, (2018): 125-141.
- Deniz, Taşkın. “Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi ve Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme”, *Doğu Coğrafya Dergisi* 18, sayı 29, (2014): 65-78.
- Devecioğlu, Kaan. “Küresel Ticareti Tehdit Eden Husiler Kim? Ne İstiyorlar?”, *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, 2024. Erişim Tarihi: 20.03.2024. <https://www.orsam.org.tr/tr/kuresel-ticareti-tehdit-eden-husiler-kim-ne-istiyorlar>.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), “Yemen Bilgi Notu”, 2022. Erişim tarihi: 19.04.2024. https://www.deik.org.tr/uploads/yemen_bilgi-notu_-eylul-22.pdf.
- Gün, Mehmet Salih. “Yemen’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi* 22, (2012): 121-140.
- İzol, Ramazan, Murat Cingöz. “Iran-Saudi Arabia Rivalry and Yemen Crisis”, *Gazi Akademik Bakış* 16, sayı: 31, (2022): 345-360.
- Karakır Aşkar, İrem. “Ongoing Conflict in Yemen: A Proxy War?”, *TESAM Akademi Dergisi* 5, sayı 2, (2018): 129.
- Kurt, Veysel. “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi* 7, sayı 1, (2019): 307-326.
- El Ghamari, Magdalena.“Jemen-the Proxy War”, *Securitologia* 22, sayı 2, (2015): 48-50.
- Minority Rights Group, “Yemen”, 2019. Erişim Tarihi: 05.01.2024. <https://minorityrights.org/country/yemen/>.
- O’Conner, Tom. “US Forces Say Houthi Attacks Threaten World Amid Hypersonic Missile Reports”, *Newsweek*, 2024. Erişim tarihi: 01.05.2024. <https://www.newsweek.com/us-forces-say-houthi-attacks-threaten-world-amid-hypersonic-missile-reports-1880605>.
- Özdemir, Levent, Çağdaş Akif Kahraman, “Modern-Day Proxy Warfare: From Agency Theory Perspective”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 78, (2023): 173-187.

- Rugh, William A. "Problems in Yemen, Domestic and Foreign", *Middle East Policy Council* 22, sayı: 4, (2015): 147-148.
- Semin, Ali, "Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi", *Bilge Strateji Dergisi* 9, sayı 17, (2017): 85-104.
- Solmaz, Tarık. "Vekâlet Savaşlarında Yükselen Trend: Devlet Sponsorluğunda Olmayan Vekâlet Savaşı", *Diplomasi ve Strateji Dergisi* 4, sayı 2, (2023): 147-189.
- Tambağ, Emirhan, Belal Mansoor Ali Alfakih. "Husiler: Grup Kimliği, Teşkilatları ve Sosyo-Kültürel Tutumları", *Journal of Islamic Civilization* 8, sayı 49, (2022): 39-54.
- The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia, "Saudi Arabia and the Yemen Conflict: Humanitarian Aid to the People of Yemen". Erişim Tarihi: 15.05.2024. https://www.saudiembassy.net/sites/default/files/FactSheet_Humanitarian%20Aid%20Yemen%20Fact_April2017.pdf.
- The UN Refugee Agency (UNHCR), "World Directory of Minorities and Indigenous Peoples-Yemen: Zaydi Shias", 2018. Erişim Tarihi: 30.04.2024. <https://www.refworld.org/reference/countryrep/mrgi/2018/en/64960>.
- Tınas, Murat. "Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekalet İlişkisinin Karmaşık Yapısı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21, sayı 1, (2020): 117-136.
- U.S. Department of State Office of the Geographer Department of State, "Saudi Arabia-Yemen Boundary", 2001. Erişim Tarihi: 16.05.2024. https://hiu.state.gov/cartographic_guidance_bulletins/21-Saudi-Arabia-Yemen-2001.pdf.
- Watts, Stephen, Bryan Frederick, Nathan Chandler, Mark Toukan, Christian Curriden, Erik E. Mueller, Edward Geist, Ariane M. Tabatabai, Sara Plana, Brandon Corbin, and Jeffrey Martini. *Proxy Warfare in Strategic Competition: State Motivations and Future Trends*. California: RAND Corporation, 2023.
- "Rusya: Husiler Hipersonik Füzeye Sahip", *Mepa News*, 2024. Erişim tarihi: 02.05.2024. <https://www.mepanews.com/rusya-husiler-hipersonik-fuzeye-sahip-65520h.htm>.
- "Yemen People Stats", *Naiton Master*. Erişim Tarihi: 14.04.2024. <https://www.nationmaster.com/country-info/profiles/Yemen/People> \l "2011" \.

Makale Gelişi:
08.05.2024
Makale Kabulü:
30.06.2024

Araştırma
Makalesi

İNSANI DİPLOMASİYE BİR ÖRNEK: TÜRKİYE’NİN COVID-19 İLE MÜCADELE KAPSAMINDA YABANCI ÜLKELERE YAPTIĞI TIBBİ YARDIMLAR

Uzman, Mustafa Büyük
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
mustafa_buyuk_55@hotmail.com
ID 0000-0002-9163-3211

ÖZET

11 Mart 2020 tarihinde COVID-19 salgının küresel pandemi ilan edilmesiyle beraber birçok ülkede yaşanan panik ve içe kapanma refleksi ülkeleri ulusal çıkar temelinde bencil bir hal almaya itmiştir. Bu dönem içerisinde genel uygulamanın dışına çıkan Türkiye ise birçok ülkeye tıbbi yardımlara başlamış Mart, Nisan ve Mayıs ayları içerisinde yaklaşık 60 ülkeye tıbbi yardımda bulunmuştur. Şüphesiz ki Türkiye 2000’li yıllarda insani diplomasiye ağırlık vermiştir. Bu doğrultuda özellikle belirttiğimiz dönemde Türkiye’nin COVID-19 yardımlarının öncelikli amacının insani olduğu ve çıkar odaklı olmadığı düşünülmektedir. Dahası bu yardımların ahlaki, dini ve ilkesel bir sorumluluk bilinci ile herhangi bir karşı beklentiye girilmeden yapıldığı değerlendirilmektedir. Bu yönüyle genelde insani diplomaside oksimoron anlayışı, özelde ise insani yardımlar konusunda dünyaya ciddi bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, insani diplomasi, insani yardımlar, pandemi.

Atıf Bilgisi: Mustafa Büyük. “İnsani Diplomasiye Bir Örnek: Türkiye’nin COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Yabancı Ülkelere Yaptığı Tıbbi Yardımlar”, *Uluslararası Siyaset Dergisi*, sayı 1, (2024): 75-87.

Çıkar Çatışması Beyanı:
Etik Kurul Onayı:
Finansal Destek Beyanı:
Yazar Katkı Beyanı:

Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir
Yazar etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir
Yazar finansal destek almadığını beyan etmiştir
1. yazar %100

Article Received:
08.05.2024
Article Accepted:
30.06.2024

Research Article

AN EXAMPLE OF HUMANITARIAN DIPLOMACY: TURKEY'S MEDICAL ASSISTANCE TO FOREIGN COUNTRIES IN THE FIGHT AGAINST COVID-19

ABSTRACT

On March 11, 2020, with the declaration of the COVID-19 outbreak as a global pandemic, panic and inward-focused reactions in many countries led them to act selfishly based on national interest. Turkey, going beyond the norm during this period, began providing medical aid to numerous countries, extending assistance to approximately 60 nations in March, April, and May. Undoubtedly, Turkey emphasized humanitarian diplomacy throughout the 2000s. It is believed that the primary purpose of Turkey's COVID-19 aid, particularly during the mentioned period, was humanitarian rather than interest-driven. Furthermore, these aids were offered with a sense of moral, religious, and conscientious responsibility, without expecting anything in return. In this regard, Turkey sets a significant example for the world, highlighting the paradoxical nature of humanitarian diplomacy and aid.

Key Words: *Türkiye, humanitarian diplomacy, humanitarian aid, Pandemic.*

To Cite: Mustafa Büyük. "İnsani Diplomasiye Bir Örnek: Türkiye'nin COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Yabancı Ülkelere Yaptığı Tıbbi Yardımlar", *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal*, sayı 1, (2024): 75-87.

Conflict of Interest Statement: Author declared no conflict of interest
Ethics Committee Approval: Author declared article does not require ethics committee approval
Financial Support Statement: Author declared that there was no financial support
Author(s) contribution Statement: 1th author 100%

Giriş

Devletlerin varoluş tarihi ile eş zamanlı olan diplomasi, günümüz dünyasında da devletler arasındaki ilişkinin temel vasıtasıdır. Ancak diplomasi de zamanın dinamizmi içerisindeki seyri ile farklı tanımlama ve yöntemler kazanmıştır. Özellikle geçmiş dönemlerde devletlerin tek aktör olarak ele alındığı diplomasi, günümüzde birçok sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil bireyler tarafından da kullanılmaktadır. Esasen bu durum dünyanın her yerinde ve her anında aktörler arasındaki ilişkinin süreklilik ilkesi kazanmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda konunun etraflıca anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla çalışmamızda öncelikle diplomasi için kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda diplomasi tarihi gelişimi, amacı ve türleri hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Bir sonraki bölümde ise “Geleneksel Diplomasi” ile zaman içerisinde gelişerek kendisine önemli bir yer edinmiş olan “İnsani Diplomasi” ele alınmıştır. Bu iki diplomasi arasındaki farklılıklar, uygulayıcılar ve yumuşak güç kavramı içerisinde ‘İnsani Diplomasi’ incelenmiştir. İnsani Diplomasi; Türk Dış politikasında daima önemli bir yeri olan, Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası ortamda Türkiye’nin dış politikasının mihenk taşlarından biri olmuştur. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde Türk dış politikasının temel izleği haline gelmiştir. Bu meyanda Türkiye’nin insani diplomasi etrafında şekillenen kurumsallaşması ele alınarak genel bilgilerden bahsedilmiştir. Bu kurumsallaşma etrafında revize edilen veya yeni kurulan kurumlar ile ilgili özet bilgiler verilmiştir. Sonrasında ise son 100 yılın en büyük felaketlerinden biri olan COVID-19 salgını ile mücadele bağlamında Türk dış politikasında insani diplomasi, insani yardımları öncelikle bahsedilmiştir. Bu noktada kamu kurumları içerisinde Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı ve Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı tarafından gönderilen tıbbi yardımlar temel alınmıştır. Özellikle salgın hastalığın özelliği gereği ilerlemesi ve buna bağlı olarak engellenmesi için en kritik alanların başında gelen tıbbi ekipman yardımları ve kıtalar bazında söz konusu kurumlarca yapılan hibe ve yardımlar belirtilmeye çalışılmıştır. Böylece Türk dış politikasının, COVID-19 özelinde klasik insani diplomasi algısı ve uygulama biçimi ile benzerlikleri ve farklılıkları izah edilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Diplomasi ve diplomatik ilişkilerin varlığı neredeyse devletlerin ortaya çıktığı zamanlara denk gelmektedir. Bu duruma bağlı olarak diplomasi; başta devletler olmak üzere, genel manada aktörler arasında birçok konuda yardımlaşma, uyum, iş birliği, antlaşma, uzlaşma gibi hususların gerçekleştirilmesi ve çatışma ihtimalini minimum seviyeye indirerek, sorunlu alanları diyalog ile çözme yöntemi olarak nitelendirilebilir.¹ Elbette diplomasi, ilk kullanım zamanından bu yana farklı kullanım alanları ve yöntemleriyle dinamik bir yapı halindedir. Bu bağlamda ilk diplomasi faaliyetlerine ilişkin özellikle devletler arasında savaş, barış, askeri yardım vb. unsurların en temel etkileşim alanı olduğu söylenebilir. Modern dönem öncesinde daha kısıtlı bir zeminde yürütülen diplomasi, küreselleşme olgusunun olmadığı, devlet ilişkilerinin genellikle sınır komşuları etrafında şekillendiği ve genişlemedeki tek yöntemin savaş olduğu bir düzen içerisinde diplomasi faaliyetlerinin de kısıtlı kalabileceğini değerlendirmek zor değildir. Ayrıca devletlerin genellikle din kavramı üzerinden yönetimi, ikili ilişkilerin bu alanda sıkışmasını ve dar kapsamlı kalmasına neden olmuştur. Özellikle Avrupa’da modern teritoryal devletlerin ortaya çıkması, devlet yönetimleri üzerinde dini otoritenin gücünün azalması ile dünyevi iktidar olan kralların yetkisinin artmasına binaen diplomasi alanı giderek

¹ Jonathan Whittal, “It’s like talking to a brick wall’: Humanitarian diplomacy in the occupied Palestinian territory”, *Progress in Development Studies*, sayı 9 (Ocak 2009):38.

genişlemeye başlamıştır.² Vestfalya Antlaşması sonrasında Avrupa’da ortaya çıkan bu durum, zaman içerisinde ilerleme ve yeniliklerle bir uluslararası kongre oluşturabilecek kapsama kadar gelişebilmiş özellikle Napolyon savaşları sonrasında Avrupa’da uluslararası düzenin yeniden tesisi amacıyla tertip edilen 1815 Viyana Kongresi gibi uluslararası bir diplomatik etkileşim halini almıştır. I. Dünya Savaşı ve ardından kurulan Milletler Cemiyeti ilk örgütlenmiş bir yapı içinde parlamenter diplomasinin yolunu açmıştır. II. Dünya Savaşı’nın peşine tesis edilen Birleşmiş Milletler sistemi geçmişten günümüze en kapsamlı diplomasi faaliyetlerinin yaşandığı alanlar olarak gözükmektedir.³

Özellikle iki dünya savaşı arasında ve II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler, insani trajediler ve toplu katliamlar vb. uluslararası alanda dikkatlerin bu yöne doğru çevrilmesine neden olmuştur. Ancak Soğuk Savaş döneminin katı kutupluluk hali özellikle bölgesel sorunları daha çok kapalı halde tutmuş ve bu durum insani trajedilerin artmasına ve devletler eliyle bir müdahalede yahut çözümünde yetersiz kalınmasına yol açmıştır. Bu noktada daha çok ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkması ve hızlı bir şekilde kurumsallaşma sağlamaları, devlet çıkarlarından daha çok insani odak noktasına alan insani diplomasi tanımlamasını ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme süreci ise, diplomasinin insani boyutunu da aşarak diplomasinin birçok farklı alan üzerinden yürütülmesine fırsat sağlamıştır.

2. Geleneksel Diplomasi ve İnsani Diplomasi

Geleneksel ve İnsani diplomasinin gelişim süreçlerine yukarıda ele alınmıştır. Her ne kadar geleneksel ve insani diplomasi üzerinde mutabakata varılmış bir tanım olmasa da genel özellikleri ile ayırım yapılabilmesi zor olmamaktadır. Ancak geleneksel ve insani diplomasi arasındaki farklara değinmeden önce diplomasi türlerinden kısaca bahsetmekte yarar görülmektedir. Bahsedeceğimiz türler farklı şekilde nitelendirilebilirken sayıları da çoğaltılabilmektedir. Ancak çalışmanın temel alanı insani diplomasi olduğu için bu nitelendirmelere kısaca değinilecektir.⁴ Geleneksel diplomasi türlerine göre; a- Arabuluculuk diplomasisi, b- Çok taraflı diplomasi, c- İkili diplomasi, d- Kamu diplomasisi, e- Sivil diplomasi, f- Zirve diplomasisi, olarak sınıflandırılmaktadır. Geleneksel olarak ifade edilen bu türlerin yanı sıra özellikle son dönemlerde önemi artarak artan ve faaliyet alanlarına göre de nitelendirilebilen ekonomi diplomasisi, insani diplomasi, dijital diplomasi, çevre diplomasisi ve enerji diplomasisi gibi diplomasi türleri de ön kullanılmaktadır. Geleneksel diplomasi daha çok devlet aktörünün ön planda olduğu ve resmi devlet görevlilerince yani diplomatlar vasıtasıyla yürütülen diplomasi alanıdır. Bu bağlamda diplomatik dokunulmazlık ve devlet politikasını uygulama ve bunun dışına çıkmama gibi hususları kendi içerisinde barındırmaktadır. Burada temel konular askeri, ekonomik ve siyasi temeller üzerinden şekillenir ve devletin çıkarları her zaman ön planda tutulur. Tüm müzakere süreci belirlenen kırmızı çizgi etrafında şekillenerek en yüksek fayda elde edilmeye çalışılır.

İnsani diplomasi ise anılan sınırlılıklara sahip değildir. Uygulayıcıları genelde diplomatlar değil daha çok sivil toplum örgütlerinin çalışanları veya gönüllüleridir. Bunun yanı sıra saha olarak kullanılan yer, genelde büyük doğal afetler, savaşlar ve insani trajedilerin yaşandığı bölgelerdir. Bu konuda temel saik mağduriyet yerlerine ulaşarak insani yardımlarda

² Kenan Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, *International Journal of Political Studies*, sayı 2 (Ağustos 2017): 2.

³ Dülger, “İnsani Diplomasi”, 2.

⁴ Neşe Polat, “Diplomasi Nedir? Diplomasi Türleri Nelerdir?”, Erişim tarihi: 12 Kasım, 2023, <https://www.iienstitu.com/blog/diplomasi-nedir>.

bulunmaktadır.⁵ Ancak bu durum insani diplomasi içerisinde devletin resmi anlamda var olmadığı anlamına gelmemelidir. Devletler de özellikle kurumları vasıtasıyla zaman zaman insani diplomasi yürütmektedirler. Diplomasi doğası gereği ister geleneksel anlamda isterse insani boyutuyla ele alınsın her zaman için ya olumlu geri dönüşü olan ya da en azından muhatap tarafından takdir edilmesi beklenen bir anlayışa sahiptir. Bu durum devletleri çıkarlarının peşine düşmüş bir yapı olarak görmeyi gerektirmez. Ancak hâkim olan anlayışla, hiçbir getirisi olmayan, sadece değerlerin korunduğu bir alan olarak algılanması da aynı şekilde yanlış bir değerlendirme olacaktır. Bu ayrımın daha net ortaya konması amacıyla yumuşak güç kavramını kısaca irdelemek gerekmektedir. Yumuşak güç; özellikle devletlerin askeri güç unsurları (hard power) ile bir siyasi otorite veyahut çıkar sağlamak yerine aynı neticeleri çok daha az maliyetle elde edebileceği kültürel, ekonomik, ya da ahlaki politikalar (soft power) ile ilişkilendirilmiş dış politika aracıdır.⁶ Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere yumuşak güç uygulamasında da temel amaç, çıkar sağlama üzerine kuruludur. Ancak sert güçten yöntem olarak ayrışmaktadır. Bu noktada ele alındığında insani diplomasi tam olarak yumuşak güç özelliklerini içerisinde barındırmaktadır. Bu özellik devletler eliyle uygulanan insani diplomasi ile uluslararası ya da ulusal sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülen insani diplomasi arasında ince bir farklılık oluşturmaktadır. Ancak insani diplomasi bir yumuşak güç unsuru olarak kullanılsa dahi siviller için kazanç olabilmektedir. Bu açıdan ele alındığında gerçekleştirilen diplomasinin arka planında farklı amaçlar olma ihtimaline rağmen sivil halkın mağduriyetlerini kısmen giderilme ihtimali de olumlu bir durum olarak belirtilebilir.

İnsani diplomasi bağlamında genelde tercih edilen üç temel anlayış; “oksimoron”, “sağduyu” ve “zorunlu hal”dir.⁷

a- Oksimoron (oxymoron) anlayış: Oksimoron kelimesi Türk Dil Kurumu güncel sözlükte: “Zıt anlamlı iki kelimenin bir arada kullanılması.” şeklinde açıklanmıştır. Bu anlayışta temel düşünce uluslararası hukuk ve değerlerin bir sorumluluk hissiyatı ile benimsendiği ve hedef noktası insan hayatına yararlı olmak ve problemlerini çözmeye çalışmak olan anlayıştır.⁸ Bu durumda oksimoron anlayışta diplomasi için temel ve birincil amaç insanların hayatlarını kurtarmak ve insanın insan olmaktan kaynaklı en temel haklarını sağlamaktır. Dolayısıyla diplomasi ve insani yardım sanki birbirine iki zıt kavram olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle de oksimoron ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

b- Sağduyu (common-sense) anlayışı: İnsani faaliyetlerde başarıya ulaşmak için politik zeminin de hassasiyetlerini gözetmek olarak ifade edilebilir.⁹ Bunun temel yolu ise operasyon alanı olan ev sahibi ülke ile birlikte diplomasi uygulanarak başarı elde etme gayreti olarak değerlendirilebilir.

c- Zorunlu hal (necessary evil): “İnsani aktörler, öncelikle, insani alanı sınırlandırmak ve korumak endişesini paylaşmaktadır. İnsani müzakereler doğaldır ki çatışma alanlarında yürütülmektedir ve müzakereleri yürütecek kişiler iyi hazırlanmalıdır.”¹⁰ Bu zorunlu müzakere süreci de bu anlayış çerçevesinde şekillenmektedir. Zorunlu denmesinin en temeli

⁵ Safae Sekkat, “Humanitarian Diplomacy: A Challenge to Humanitarian Actors in Conflict Areas” (Yüksek lisans tezi, Aalborg Üniversitesi, 2020), 9-10.

⁶ Cengiz Özel, “Yumuşak Güce Bütünsel Bakış”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, sayı 7 (Mayıs 2018): 7.

⁷ Jan Egeland, “Humanitarian Diplomacy”, in *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, ed. Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur (Oxford: Oxford University Press, 2013), 352-367.

⁸ Elif Yıldırım ve Övgü Kalkan, “Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 37 (Bahar 2020): 595.

⁹ Yıldırım ve Kalkan, “Türk Dış Politikasında”, 596.

¹⁰ Dülger, “İnsani Diplomasi”, 8.

sebebi ise insani yardımların diplomasi için kullanılma riskine atfendir. Ayrıca insani diplomasi faaliyetleri müdahale ve işlerlik bakımında belirli önceliklere dayanmaktadır. Bu öncelikler; ilk olarak çatışma, savaş ve doğal afetler vb. sonucu hayati tehlikesi olan insanların yaşamlarını garanti altına alma gayreti olarak birincil faaliyetler, birinci evrede kurtarılan kişiler için destek ve iyileştirme sağlama durumunu izah eden ikincil faaliyetler ve öncesinde gelinen durumun kalıcı olarak daha ileri düzeye taşınması amacıyla iş birliği ve müzakere çalışmalarını kapsayan üçüncü seviye faaliyetlerdir.¹¹

AK Parti'nin Kasım 2002'de düzenlenen genel seçimleri kazanarak tek başına iktidar olmasının ardından karar alıcılar Türkiye'nin dış politika ve diplomasi uygulamalarında önemli yer tutan insani diplomasinin ağırlığını arttırmayı amaçlamıştır. Aynı zaman zarfında da bu diplomasinin kalıcı ve etkin bir hal alması amacıyla kurumsal yapılanma da başlatılmıştır.

3. Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Bağlamında Kurumsallaşma

Türk siyasetinde ciddi değişimlerin yaşandığı 2000'li yılların başı itibari ile dış politikada da benzer bir dönüşüm yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bölgesel alt sistemlerin ön plana çıktığı, uluslararası politikada yeni alan ve sorunların meydana geldiği bu dönemde, Türkiye'nin yakın çevresi söz ettiğimiz değişim ve dönüşümün ana havzalarından olmuştur. Bu çerçevede Türkiye dış politikasında daha aktif davranmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardaki bu dönüşüm 2000'li yıllarda küreselleşme olgusunun da kuvvetlenmesi ile aktif dış politik tutumu Türk dış politikasının ana saiki haline getirmiştir. Bu meyanda 2000'li yıllarda karar alıcılar aktif ve çok yönlü dış politik anlayışına evrilen bir dış politika oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle 'muhafazakâr demokrat' olarak kendi dünya görüşünü tanımlayan AK Parti iktidarı bu doğrultuda İslamcı anlayışa da uzak değildi. Bu husus dış politikaya da yansımış ve zaman zaman dış ilişkilerde kendine yer bulmuştur. İkili ve bölgesel ilişkilerde çoğu zaman başvurulan İslami referanslar da bu anlayışı ortaya koyuyordu. Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin ivme kazanması ve Müslüman ülkelerde artan Türkiye popülaritesi de bu anlayışın bir sonucuydu.

Türkiye'nin aktif ve çok yönlü dış politika anlayışı zamanla birçok alanda sonuç vermeye başlamıştır. Özellikle bölgesel bir güç olarak ortaya çıkma, arabuluculuk faaliyetleri üstlenme, uluslararası alanda görünürlüğü artırma ve büyükelçilik sayısının neredeyse iki katına çıkarma faaliyetleri bu anlayış temelinde oluşturulmuştur. Bölgesel oluşumlarla öncelik verme, uluslararası sorunlarda arabuluculuk girişimleri, entegrasyon faaliyetlerine katkı sunma Türkiye'nin bu dönemde dış politika gündeminin ön sıralarına çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda yakın çevresi ile doğal olarak tarihi, sosyal bağları olan Türkiye insani sorunlarla da yakından ilgilenmeyi diplomasi faaliyetlerinin ana mecrası olarak tanımlamıştır. Örneğin Suriye iç savaşı esnasında ülkelerindeki savaştan kaçan Suriyeli mültecilere kapılarını kendi sonuna kadar açmıştır. Dış politikada insani diplomasi için çok büyük bir yere sahip olan Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısı, Nisan 2024 verilerine göre 3,6 milyon iken¹² diğer milletlerden gelenlerle beraber Türkiye'de toplam mülteci ve sığınmacı sayısı 4 milyondur. Bunun yanı sıra Türk dış politikasında insani diplomasi bağlamında dünyanın birçok bölgesinde faaliyetlerde bulunan Türkiye, özellikle Afrika başta olmak üzere birçok yerde yerleşim alanları, eğitim kurumları, hastaneler ve alt yapı tesisleri yaparak yerel halkın hizmetine sunmuştur. Bu bağlamda özellikle acil ve insani yardımlar konusunda da ciddi bir mesafe kat edilmiştir. Özellikle 2015 ve 2016 yıllarında tutar bazında ikinci, yardımların

¹¹ Elif Yıldırım, "İnsani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, sayı 13 (Eylül 2019): 2567-2568.

¹² "Türkiye'de Mülteciler ve Sığınmacılar", UNHCR BM Mülteci Örgütü, Erişim tarihi: 15 Nisan 2024, <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>.

Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla oranına göre dünyada birinci donör ülke olmuştur. 2017 yılında ise iki alanda da birinci ülke konumuna yükselmiştir.¹³ Ancak bu denli yoğun geçen bir politika sürecinde diplomasi bağlamında insani unsurların ön plana çıkarılıp uygulanabilmesi kurumsallaşmış bir yapı ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle insani diplomasinin gereklerini yerine getirecek kurumsal yapılanmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarını ihtiva eden ve bununla beraber insani diplomasi uygulamalarının ana parçası olan temel kurumları alt başlıklarda sırasıyla incelenmiştir.

3.1. Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajanlığı Başkanlığı (TİKA)

SSCB'nin dağılmasıyla beraber bölge ülkeleri ile iletişimi güçlendirmek ve yapıcı bir iş birliği üretmek amacıyla 1992 yılında kurulmuştur. Zamanla faaliyet alanının çok üzerinde çalışmalar yürütmüş ve 2011 yılında kurumsal yapısı tekrar gözden geçirilerek güçlendirilmiştir. Özellikle ülkelerin teknik alt yapı vb. alanlarındaki yardım faaliyetleri ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda günümüzde 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 150 ülkede faaliyet gösteren bir kuruluş halini almıştır.¹⁴ Türk dış politikasında insani diplomasi bağlamında en önemli kuruluşlar arasında gelmektedir.

3.2. Türk Kızılayı

Kuruluşu 1868 tarihine dayanan ve temel amacını insanların sağlığına yöneltmiş olan kuruluş, bugün dünyanın birçok yerinde faaliyetlerde bulunmaktadır. Çalışma yöntemi temelde gönüllük esasına dayanan ve mağdur insanlara ekipman ve sağlık malzemeleri ulaşımı şeklinde olan Kızılay, insani yardımlar bağlamında insani diplomasi alanında Türkiye'nin en ileri gelen kurumlardan biridir. Sözgelimi 2019 yılında 71 ülkede 7,2 milyon insana yardım ulaşmasını sağlamıştır. Bugün 14 ülkede kalıcı insani ofisi bulunmaktadır. Faaliyet alanlarından bazıları özellikle ciddi yokluk ve savaş alanları olan Filistin, Yemen, Suriye, Irak, Afganistan, Myanmar, Somali ve Bangladeş gibi yerlerdir.¹⁵

3.3. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

Önceleri sivil savunma, afet yönetimi gibi daire veya müdürlük olarak çalışan AFAD, 2009 yılında kurumsal bir dönüşüm yaşamıştır. 5902 sayılı yasa ile AFAD olarak kurumsal bir hal alan kuruluş kısa zaman içerisinde ciddi ilerleme kaydetmiştir. Kurumun temel amacı afetlerin önlenmesi, afet zararların azaltılması, afetlere müdahale ve afet sonrası hızlıca iyileştirmedir. Bu minvalde yurtiçi çalışmalarının yanı sıra yurtdışı insani faaliyetleri de her gün artmaktadır. AFAD yakın zamanlarda uzak coğrafyalarda yaşanan afet ve acil durumlara kayıtsız kalmamış ve Haiti'den Japonya'ya, Şili'den Myanmar'a kadar yardım eli uzatmıştır. Yine benzer şekilde Libya, Tunus, Mısır ve Suriye'ye de yaşanan toplumsal olaylarda tahliye ve insani yardımda ön plana çıkmıştır.¹⁶ Ayrıca bugün Afrika'nın birçok bölgesinde AFAD gönüllüleri faaliyet göstermektedir.

3.4. Türkiye Diyanet Vakfı

1975 yılında kurulan vakıf, din hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması ve dini hizmetlerde görev alacak neslin yetiştirilmesi gayesiyle oluşturulmuşken, bugün eğitimden kültüre, sosyal ve hayır hizmetlerden dini hizmetleri destekleme ve uluslararası yardım

¹³ "Türkiye'nin Uluslararası Kalkınma İşbirliği Faaliyetleri", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Erişim tarihi: 12 Aralık, 2023, <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-ismbirligi.tr.mfa>.

¹⁴ "TİKA'nın Tarihi", TİKA, Erişim tarihi: 14 Aralık, 2023, <https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihce/>.

¹⁵ "2019 Faaliyet Raporu", Türk Kızılayı, Erişim tarihi: 01 Ocak, 2024, https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2019_tr-17-12-2020-11068265.pdf.

¹⁶ "AFAD ve Tarihi", Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Erişim tarihi: 12 Aralık, 2023, <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda>.

faaliyetlerine kadar geniş bir alanda çalışmalar yapan büyük bir sivil toplum hareketi haline gelmiştir.¹⁷ Bu anlayış çerçevesinde bugün dünyanın birçok ülkesinde 6 milyon kişinin istifade edebileceği su kuyularının açılması, 103 ülkede camii inşası, 74 ülkede kurban kesimleri faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra çok önem verdiği eğitim alanında ise yurtdışında 14 ülkede 25 eğitim programı ile yaklaşık 9601 öğrenci mezun etmiştir. Benzer şekilde yurtdışından Türkiye'ye getirdiği ve burslu olarak eğitim fırsatı sunduğu 8.931 mezun ve 5.019 aktif öğrenci vardır. Özellikle su kuyuları ve gıda yardımları ile kurban kesimleri gibi hususlar insani yardım boyutuyla çok önemli bir alana denk gelmektedir.

Bu kurumların yanında özellikle eğitim faaliyetleri ile ön plana çıkan Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da insani diplomasi konusunda Türk dış politikası için önem arz etmektedir. Kamu nezdinde oluşan kurumsallaşma dışında özellikle sivil toplum örgütleri tarafından takip edilmiş. Pek çok sivil toplum örgütü yurt dışında çeşitli düzeylerde insani faaliyetler gerçekleştirmektedir.

4. COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Türk Dış Politikasında Önceleme: İnsani Diplomasiden İnsani Yardımlara

İlk olarak Aralık 2019 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan koronavirüsün tanımlanması 13 Ocak 2020 tarihinde olmuştur. COVID-19 olarak nitelendirilen salgın dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük salgınlar arasındaki yerini henüz sona ermeden almayı başarmıştır. Virüsün insanlarda belirtileri ateş, halsizlik ve kuru öksürük şeklinde olmaktadır. Bulaşma şekilleri ise temel olarak hasta bireylerin öksürmeleri, aksırmaları ile ortama saçılan damlacıkların solunması şeklinde olurken hastaların dokundukları yerlere dokunulması sonrasında ellerin göz, yüz, burun veya ağıza teması ile de virüs bulaşma riski oluşmaktadır.¹⁸ 21 Ocak 2020 tarihinde ABD'de ilk vaka tespit edilirken, Avrupa'da 25 Ocak 2020 tarihinde, Türkiye'de ise 11 Mart 2020 tarihinde ilk vakalar tespit edilmiştir. Çok hızlı yayılım gösteren virüse karşı, Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart 2020 tarihinde küresel salgın (pandemi) ilan etmiştir. Çok kısa bir zaman sonra ise virüsün merkezi Çin'den Avrupa'ya kaymıştır.

Tablo 1. COVID-19 ile ilgili 17.01.2021 tarihli vaka sayısına göre seçilmiş ülkeler

Ülkeler	Toplam Vaka	Ölüm sayıları
A.B.D.	23 344 423	389 084
Hindistan	10 557 985	152 274
Brezilya	8 393 492	208 246
Rusya	3 568 209	65 566
Birleşik Krallık	3 357 365	88 590
Fransa	2 846 971	69 753
İtalya	2 368 733	81 800
İspanya	2 211 967	53 079
Türkiye	1 566 327	23 832

Kaynak: WHO, COVID-19 Weekly Epidemiological Update, 17.01.2021.

¹⁷ "Hakkımızda", Türkiye Diyanet Vakfı, Erişim tarihi: 12 Aralık, 2023, <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>.

¹⁸ "Covid-19 nedir?", Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu, Erişim tarihi: 08 Ağustos, 2023, <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>.

Salgının başından 09.01.2021 tarihine kadar dünya genelinde COVID-19 nedeniyle 89.146.959 vaka ve 1.918.227 ölüm gerçekleşmiştir. Yukarıdaki tabloda COVID-19 nedeniyle dünya genelinde en fazla vaka görülen 9 ülkenin sıralaması verilmiştir. Bu bağlamda listenin genel manada gelişmiş ülkelerden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu ülkelerin yüksek oranlardaki yaşlı nüfusu da özellikle ölüm oranlarındaki önemli bir etken olmaktadır. Türkiye'nin ise resmi rakamlara göre diğer ülkelerle özellikle vaka sayısına göre ölüm oranları konusunda pozitif ayrıştığı söylenebilir. Bu konu Türkiye sağlık sisteminin olumlu yanı olarak değerlendirilebilir.

Dünya genelinde vakaların ilk görülmeye başlaması ve ardından hızlı bir şekilde yayılması ile ülkelerde acil durum ilan edilmeye başlamış ve birçok ülke sınırlarını giriş ve çıkışlara kapatmıştır. Virüsün bulaşma özelliği gereği en fazla ihtiyaç duyulan sağlık malzemeleri ise ilk etapta tüm vatandaşlar için maske, dezenfektan, sağlık çalışanları için tulum, koruyucu gözlük ve eldiven olmuştur. Ani gelişen bu pandemiye karşı herhangi bir hazırlığı olmayan tüm ülkeler ise panik halini almıştır. Hatta bu dönem içerisinde bazı ülkeler başka ülkelerin satın aldığı sağlık ürünlerine el koymuş, sınırlardan geçişine izin vermemiş, gerekçe sunmadan sınır kapısında bekletmiştir. Benzer durum aynı birlik altında ve sınır komşuluğu yapan ülkeler arasında da gerçekleşmiş ve o dönemde gündemi de meşgul etmiştir. Bu konuda birkaç örnek vermek gerekirse özellikle o dönem İtalya, Avrupa Birliği içerisinde hiçbir yardım çağrısına cevap verilmediğini belirtmiştir. Avusturya ise parasını ödemiş olduğu altı milyon maskenin gerekçesiz bir şekilde Almanya sınırında bekletildiğini iddia etmiştir.¹⁹ Aynı dini değerleri ve dünya görüşünü paylaşmaları ve siyasi bir birlik içerisinde yer almalarına rağmen ülkeler arasında bilinmez bir virüse karşı ciddi bir bencillik ve korunma hissi uyandırdığı söylenebilir. Bu olaylar sadece Avrupa'da olmuş değildir. Örneğin Almanya'nın Çin'den sipariş ettiği yaklaşık altı milyon maskenin transit geçtiği Kenya'da kaybolduğu ifade edilmiştir. Almanya kendilerine gelen ürünlerin satın aldıkları ürünlerin çok az bir miktarına tekabül ettiğini belirtmiştir.²⁰

Yukarıdaki örnek olaylar bilinmez bir hastalık karşısında ülkelerin ani bir refleks ile içe kapandıklarını ve bencilce tutum sergilediklerini göstermektedir. Tam da bu noktada çalışmanın temel amacı olan Türkiye'nin olaya karşı tutumunu incelemek gerekmektedir. Türkiye de ülke içerisinde virüsün görülmeye başlamasıyla beraber birtakım tedbirler almış, sınırlarını belirli ölçüde kapatmış ve özellikle sağlık ekipmanlarına ilişkin ihracat izin belgesi alma zorunluluğu getirmiştir. Ancak aynı zamanda da COVID-19 ile problem yaşayan ülkelere yardım etmeye başlamıştır. Ülkelerin özellikle içe kapandıkları ve yardımlaşmanın ötesinde başka ülkelerin ürünlerine el koymaya başladığı bir zamanda Türkiye'nin birçok ülkeye hibe yardımlarını başlatması insani diplomasi kavramını insani yardımlar ile öncelediğini göstermektedir. Bu bağlamda bazı sayısal veriler ile Türkiye'nin pandeminin başlangıcından 01.11.2020 tarihine kadar yaptığı ve yapmayı planladığı sağlık malzemelerine ilişkin bilgiler verilmiştir.²¹ Belirtilen zamana kadar Türkiye'den 158 ülke yardım talebinde bulunmuştur. Bu yardımlar özellikle hibe şeklinde sağlık ekipmanları, nakdi yardım ve ihracat/satın alma izni şeklindedir. Türkiye'nin bu taleplere karşı yaptığı yardımlar kıta ülke adetleri halinde şu şekilde gerçekleşmiştir:

¹⁹ "5 Soru: Koronavirüs ve Avrupa Birliği'nin geleceği", SETA, Erişim tarihi: 01 Ocak, 2024, <https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-ve-avrupa-birliginin-gelecegi/>.

²⁰ "Almanya'nın sipariş ettiği 6 milyon maske Kenya'da kayboldu", CNNTURK Dünya Haberleri, Erişim tarihi: 11 Aralık, 2023, <https://www.cnntrk.com/video/dunya/almanyainin-siparis-ettigi-6-milyon-maske-kenyada-kayboldu>.

²¹ "Koronavirüs Salgını Sürecindeki Rol ve Vizyonumuz", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı DKDM, Erişim tarihi: 11 Kasım, 2023, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/pandemi/koronavirus-salgindaki-rol-ve-vizyonumuz-6-11-2020.pdf>.

Tablo 2. Türkiye'nin yardım yaptığı kıtalar ve ülke sayıları

Tıbbi yardım: 129 ülke	Nakdi yardım: 45 ülke	İhraç/satın alma izni 75 ülke
Afrika: 43	Afrika: 9	Afrika: 13
Avrupa: 32	Avrupa: 20	Avrupa: 32
Asya: 21	Asya: 11	Asya: 24
Okyanusya: 14	Okyanusya: 2	Amerika: 6
Amerika: 19	Amerika: 3	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Koordinasyon ve Destek Merkezi (DKDM)

Bu listenin yanı sıra Türkiye, herhangi bir yardım talebi olmamasına rağmen 12 ülkeye daha yardım etmiştir. Ayrıca 20 uluslararası kuruluşa da yardımda bulunmuştur. Türkiye'nin yapmış olduğu yardımların en önemli detayı ise pandeminin ilk döneminde can kayıplarının fazla olduğu ve sağlık ekipmanlarının bulunma güçlüğü çekildiği 2020 Mart-Nisan-Mayıs döneminde yapılmış olmasıdır. Yukarıda yardım yapılan ülkelerin eğer aldıkları yardım birden fazla ise aldıkları ilk yardımlar gösterilmiştir. Tek yardım alan ülkeler ise aldıkları bu yardımın dönemi Mart-Nisan-Mayıs ayında olanların sayısı sırasıyla; Mart ayı içerisinde yaklaşık 8 ülke, Nisan ayı içerisinde 34 ülke, Mayıs ayı içerisinde ise 22 ülkeye yardım yapılmıştır. Bu yardımlar tıbbi yardımlar olup, 129 ülkeye yapılan tıbbi yardımlardan yaklaşık 64 ülkeye yapılan yardımlar, salgının küresel hal aldığı ilk üç ay içinde gerçekleşmiştir. Türkiye bu durumda insanı merkeze alan bir devlet politikası ve diplomasi faaliyeti benimseyerek dünya genelinde ciddi yardımlarda bulunmuştur. Salgın hastalığın nasıl bir evreye geleceği endişesinden sıyrılmış ve bencil bir politika uygulamanın yerine evrensel bir zihniyet ile gücünün üzerinde çaba sarf ederek siyasi ihtilafları dikkate almadan tıbbi yardımlarda bulunmuştur. Aynı dönem içerisinde bir diğer yardım eden ülke durumunda olan Çin bulunmaktadır. Ancak Çin daha çok ticari ilişki bağlamında sağlık ürünlerini kendi değerlendirmeleri ile makul fiyat üzerinden satmıştır. Türkiye'nin tutumu satmaktan ziyade hibe olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 1. Diplomasiden İnsani yardımlara doğru

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türk dış politik anlayışı özellikle COVID-19 bağlamında ele alınırsa yukarıdaki şekil bu konuyu açıklama da bizlere yardımcı olacaktır. Birçok ülkenin yaptığı gibi içe kapanma refleksi göstermeden ve sürecin odak noktasına insanı alan bir anlayış ile hareket edildiği bahsetmiş olduğumuz yardımlar çerçevesinde kendini göstermektedir. Hatta pandeminin Türkiye'de görülmesinden hemen sonra dış yardımlara da başlanması ülke içi muhalefet tarafından ciddi manada eleştirilse de yönetim bu konuda taviz vermemiş ve ihtiyaç olan her

noktaya potansiyelinin üzerinde yardım yapmaya çalışmıştır. Şeklin ilk katmanlarında diplomasi faaliyeti ve onun bir yöntemi olan yumuşak güç unsurları yer almaktadır. Bir üst katmanda ise hem yumuşak güç unsuru olan hem de bunun dışında çıkar odaklı olmasının yanı sıra ahlaki ve insani sorumluluk temelinde de ele alınması gereken insani diplomasi bulunmaktadır. En üst katman ise insani yardımlardır. Türkiye'nin covid konusunda insani diplomasiyi yumuşak bir güç unsuru olarak kullanmaktan ziyade ilerleyişinin nasıl olacağı dahi belli olmayan yaygın bir virüs döneminde bile temel saikinin insan olduğu ve bu temelde hareket ettiği değerlendirilmektedir. Bu noktada klasik insani diplomasi yöntemi bir araç olarak kullanılsa da bunun ötesinde ahlaki bir sorumluluk üstlendiği söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bu durum elbette politik anlamda da ülkeye pozitif değerler katmıştır. Bugün bazı Balkan ve Afrika ülkelerinden sipariş edilen sağlık ürünleri ile teknik altyapı kurulumu organizasyonunun Türk firmalara verilmesi bu duruma örnek gösterilebilir.²²

Sonuç

Ülkeler dış politikada bazı dönemler çok ciddi sınamalardan geçmektedir. Bu sınamalar etrafında müttefiklik konusunda da zaman zaman ani değişimler yaşanmaktadır. Bir diğer sınama ise pragmatizm ve reelpolitığın geçer akçe görüldüğü dış politika düzleminde ve kriz dönemlerinde insani merkezli diplomasi ve dış politika yürütebilmektir. Türkiye ise bulunduğu coğrafya ile dış politik sınamalar etrafında zorunlu olarak sürekli değişen ve yeniden şekillenen bir politikanın merkezinde bulunan ülkelerden biridir. Bu çok değişken politika içerisinde alternatif dış politika setleri oluşturulması bir zorunluluktur. Türkiye de bu zorunluluk etrafında diplomatik alternatif politika bağlamında yumuşak güç unsurları SSCB'nin çöküşü ile uluslararası siyaset arenasında görünen Türk Cumhuriyetlerine, Balkanlara ve Ortadoğu ülkelerine yönelik olarak kullanmaya başlamıştır. Özellikle AK Parti dönemi ile birlikte dış politikanın ana odağı olarak sahada aktif olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada belirtildiği üzere kurumsal yapılanmasını hızlandırmış ve yumuşak güç/insani diplomasi konusunda ciddi mesafe kat etmiştir. Ancak COVID-19 salgını ile başlayan sürecin, bu duruma farklı bir anlayış getirdiği değerlendirilmektedir. Türkiye'nin COVID-19 nedeniyle yukarıda belirttiğimiz şekliyle yaptığı yardımların odak noktasının insan olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu yardımları yaparken herhangi bir ulusal çıkar düşünmediği, tamamen ve tek hedefinin yardım olduğu ve herhangi bir yumuşak güç unsurunu arka planda taşımadığını söylemek elbette kesin ve doğru bir ifade olmayacaktır. Ancak bu konudaki temel savımız Türkiye'nin yardımlarının zamanı dikkate alındığında iktidarın insani kaygı yönünün çok daha ağır bir anlam taşıdığı, bu bağlamda “dost/düşman” ülke ayırt etmeden tüm taleplere cevap vermeye çalıştığı yönündedir. Bu durumda sayılabilecek temel motivasyon unsurlarının ahlaki, dini ve ilkesel nedenler olduğu söylenebilir. Ahlaki değerler bağlamında elinizde bulunan ve o an için başka ülkelere de vermenize imkân olan sağlık malzemelerinin paylaşımı insani bir anlayış etrafında şekillenmektedir. Bu durum insanın insan olmaktan kaynaklı temel anlayışı paralelinde ahlaki bir boyuttur. İnsani diplomasinin yürütülmesinde Türk toplumsal ve dini yapısının etkisi de yadsınamaz. “Tanrı misafiri” anlayışı ve zayıfa yardım etmenin önemi Türk kültürünün temellerinden kabul edilmektedir. Dede Korkut hikâyeleri, Divan-Lügat-it Türk ve Divan-ı Hikmet gibi eserler bu anlayışın pek çok örneğini barındırmaktadır.²³ Diğer yandan İslam dininin topluma yardımlaşmayı emretmesi ve “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadis-i şerifinin manası gereği yardımlaşmanın her Müslüman üzerine bir yükümlülük olarak

²² “Erdoğan: ‘Türk Firmalarının Afrika Genelinde Üstlendiği Projelerin Toplam Değeri Yaklaşık 70 Milyar dolara Ulaştı’, DEİK, erişim 29 Haziran, 2024, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-erdogan-turk-firmalarinin-afrika-genelinde-ustlendiği-projelerin-toplam-değeri-yaklasik-70-milyar-dolara-ulasti>.

²³ Atıla Bedir, “Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24, no.3 (2020): 1148-1149.

görülmesi de bu açıdan normatif bir izlektir. Türkiye'nin insani diplomasi uygulamalarının diğer bir motivasyon unsuru ise ilkeselliktir. Bu noktada siyasi iktidarın sürekli dile getirdiği “mazlumların sesi” ve “adaletsiz düzen” retoriği milli, dini ve ilkesellik bağlamlarının yansımasıdır. Sözelimi ciddi yoksulluk ve insani trajediler yaşanan Afrika'da Türkiye'nin yardımlar konusunda ilk sırada olmasının anılan bağlamlarla ilgilidir.

Sonuç olarak Türkiye'nin COVID-19 salgını ile mücadeledeki yardımlarının özellikle salgının başlangıcından bu yana insani diplomasi bağlamında yapıldığı bir gerçektir. Bu bağlamda birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından da takdir ile karşılanmıştır. Ancak salgının ilk üç ayı insani diplomasi içerisinde de farklı bir yere oturmuş ve temel amacının herhangi bir çıkar elde etmekten ziyade insani diplomasinin ötesinde daha çok insanın merkezde olduğu saf insani temelli ve oksimoron bir anlayış ile gerçekleştirildiği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. “AFAD ve Tarihçesi”. Erişim tarihi: 12 Aralık, 2023. <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda>.
- Bedir, Atila. “Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24, no.3 (2020): 1141-1169.
- DEİK. “Basın açıklamaları”. Erişim tarihi: 29 Haziran, 2024. <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-erdogan-turk-firmalarinin-afrika-genelinde-ustlendigi-projelerin-toplam-degeri-yaklasik-70-milyar-dolara-ulasti>.
- Dülger, Kenan. “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı”. *International Journal of Political Studies*, sayı 2 (Ağustos 2017):1-20.
- CNNTURK Dünya Haberleri. “Almanya'nın sipariş ettiği 6 milyon maske Kenya'da kayboldu”. Erişim tarihi: 11 Aralık, 2023. <https://www.cnnturk.com/video/dunya/almanyanin-siparis-ettigi-6-milyon-maske-kenyada-kayboldu>.
- Egeland, Jan. “Humanitarian Diplomacy”. In *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, ed. Andrew F., & Ramesh Thakur, 352-367. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Özel, Cengiz. “Yumuşak Güce Bütünsel Bakış”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, sayı7 (Mayıs 2018):1-27.
- Polat, Neşe. “Diplomasi Nedir? Diplomasi Türleri Nelerdir?”. Erişim tarihi: 12 Kasım, 2023. <https://www.iienstitu.com/blog/diplomasi-nedir>
- Sekkat, Safae. “Humanitarian Diplomacy: A Challenge to Humanitarian Actors in Conflict Areas”. Yüksek Lisans tezi, Aalborg Üniversitesi, 2020.
- SETA. “5 Soru: Koronavirüs ve Avrupa Birliği'nin geleceği”. Erişim tarihi: 01 Ocak, 2024. <https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-ve-avrupa-birliginin-gelecegi/>
- TİKA. “TİKA'nın Tarihi”. Erişim tarihi: 14 Aralık, 2023. <https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihce/>.
- Türk Kızılay. “2019 Faaliyet Raporu”. Erişim tarihi: 01 Ocak, 2024. https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2019_tr-17-12-2020-11068265.pdf.
- Türkiye Diyanet Vakfı. “Hakkımızda”. Erişim tarihi: 12 Aralık, 2023. <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye'nin Uluslararası Kalkınma İş birliği Faaliyetleri”. Erişim tarihi: 12 Aralık, 2023. <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı DKDM. “Koronavirüs Salgını Sürecindeki Rol ve Vizyonumuz”. Erişim tarihi: 11 Kasım, 2023.

- <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/pandemi/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-6-11-2020.pdf>.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu. “Covid-19 nedir?”. Erişim tarihi: 08 Ağustos, 2023. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>.
- UNHCR BM Mülteci Örgütü. “Türkiye’de Mülteciler ve Sığınmacılar”. Erişim tarihi: 15 Nisan, 2024. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>.
- Whittal, Jonathan. “It’s like talking to a brick wall’: Humanitarian diplomacy in the occupied Palestinian territory”. *Progress in Development Studies*, sayı 9 (Ocak 2009):37-58.
- World Health Organization (WHO). “COVID-19 confirmed cases and deaths reported in the last seven days by countries, territories and areas, and WHO Region, as of 17 January 2021”, *COVID-19 Weekly Epidemiological Update*. Erişim tarihi: 29.06.2024. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/weekly_epidemiological_update_23.pdf.
- Yıldırım, Elif ve Kalkan, Övgü. “Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 37 (Bahar 2020): 593-617.
- Yıldırım, Elif. “İnsani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye’nin yumuşak gücüne etkisi”. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, sayı 13 (Eylül 2019): 2562-2591.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

Kitap İncelemesi
Gelişi:
12.02.2024
Kitap İncelemesi
Kabulü:
20.05.2024

Kitap İncelemesi
Book Review

HALKEVLERİ

Melike Ayyıldız
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
melikeaayildiz76@gmail.com
 0009-0007-7415-5223

İncelenen Kitap Künye Bilgileri: İsmail Özer, İstanbul: Selenge Yayınları, 2020, 128 sayfa.

Atıf Bilgisi: Melike Ayyıldız. "Halkevleri", Kitap İncelemesi, *Ululararası Siyaset Dergisi* 2, no.1 (2024): 91-94.

Reviewed Book Imprint Information: İsmail Özer, İstanbul: Selenge Yayınları, 2020, 128 pages.

To Cite: Melike Ayyıldız. "Halkevleri", Kitap İncelemesi, *Ululararası Siyaset Dergisi* / *US Journal* 2, no.1 (2024): 91-94.

Çıkar Çatışması Beyanı:	Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir
Etik Kurul Onayı:	Yazar etik kurul onayı geremediğini beyan etmiştir
Finansal Destek Beyanı:	Yazar finansal destek almadığını beyan etmiştir
Yazar Katkı Beyanı:	1. yazar % 100

Conflict of Interest Statement:	Author declared no conflict of interest
Ethics Committee Approval:	Author declared article does not require ethics committee approval
Financial Support Statement:	Authors declared that there was no financial support
Author(s) contribution Statement:	1th author 100%

DOI No:

Tarih ilminin önemli yapıtaşlarından birisi de kurum tarihî araştırmalarıdır. Bu bağlamda bu ilim dalı ve yapıtaşları tarihî olgu ve olaylarından kalan eskimiş izlerin anlamlı bilgiye aktarılmasından başka bir şey değildir. Köklü bir yönetim geleneğine sahip olan Türk devlet yönetiminde, geçmiş yüzyıllar öncesine uzanan; kurum ve kuruluşların kendilerine özgü toplumsal, tarihsel, idari, kültürel manada ortaya çıkış gerekçeleri vardır. Burada tanıtımı yapılan kitap bu kültür kurumlarından birisini ele almaktadır. Cumhuriyet tarihimizin ilk yıllarında bir kültür kurumu olarak kurulan Halkevleri, dönemin sosyal ve kültürel değişim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Halkevleri, kuruldukları 19 Şubat 1932 tarihinden resmen kapatıldıkları 1951 yılına kadar toplumsal kalkınmanın önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Ancak konu hakkındaki popüler tartışmalar ne yazık ki tarihi bir hakikatin ortaya çıkarılmasının ötesinde güncel, toplumsal ve siyasi ayrışmaların bir aracı olarak kullanılmaktadır. Böyle bir zeminde vuku bulan tartışmalarda hem alınan kararlar hem de karar alıcılar adeta siyasi bir kavganın ve hesaplaşmanın öznesi konumuna gelmektedir. Tarih veya siyaset biliminin konusu olması gereken bu türden kurumlar özelindeki meseleler birtakım farklı kaygılar ve amaçlar uğruna araçsallaştırılarak hatalı tezlerin ortaya atılmasına neden olmaktadır. Bu sebeplerden hareketle Doç. Dr. İsmail Özer kitabın yazılış amacının, “Mustafa Kemal Atatürk’ün önemli projelerinden birisi olan Halkevlerinin belli hedefler doğrultusunda” 1930’lu yılların gerçeklerinden doğduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazar tarafından kitabın yazılış amacı, “1932 yılında faaliyete başlayan 14 Halkevinin, Türk modernleşme sürecine yaptıkları katkıların dönemin kaynaklarından hareketle daha sağlıklı bir şekilde zamanın ruhuna uygun olarak anlatılması, anlaşılması ve yorumlanması” olarak belirtilmektedir.

“Halkevleri” adlı kitap, esasında bir doktora çalışmasının özetlenmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın her türlü sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını temin edecek bir müessese haline gelen, Türk milletinin modernleşmesini ve kültürel bilincin artmasını hedefleyen bir hareket olarak ortaya çıkan Halkevleri; eğitim, kültür ve sosyal faaliyetlere odaklanarak misyonunu 1951 yılında kabul edilen 5830 sayılı kanunla tamamlayarak kapatılmıştır. Dr. Özer, “Halkevleri” başlıklı çalışmada, Halkevleri hareketinin doğuşundan kapanmasına kadar olan süreci ele alarak, Türkiye’deki siyasi ve ideolojik değişimlerin etkilerini bu eserde gözler önüne sermiştir. Bu eser; Halkevleri hareketinin, Türkiye’nin sosyal, kültürel ve politik evrimindeki geçiş olduğunu vurgulayarak, hareketin amacını, faaliyetlerini ve kapatılma sürecini detaylı bir şekilde incelemektedir.

Selenge Yayınları tarafından Halil İbrahim Binici’nin editörlüğünde hazırlanan kitap; giriş, on bölüm ve sonuç kısmından oluşmuştur. Giriş başlığı altında, Halkevleri girişiminin anlaşılabilmesi için Atatürkçü düşünce sisteminin hangi kaynaklardan etkilediğini, sisteme etki eden, Türkiye’nin düşünce yapısında değişime yol açan kavramların menşelerini ele almıştır. Dr. Özer bu kavramların doğru tanımlanmasının, “...Türk Milli Kültürü ve Türk Düşüncesi çerçevesinde nasıl özümsemiş benimsendiğini incelemek, daha sonra ifade edilmeye çalışılacak olan ve bu sistem üzerine bina edilen Halkevlerini” daha kolay incelememize sebep olacağını ifade etmiştir.

Çalışmanın ilk başlıkları altında, Cumhuriyetin kurulmasının evvelinde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin prensiplerinin yaygınlık kazanmasında etkin rol üstlenen Türk Ocaklarının yerini Cumhuriyet Halk Partisine bağlı yeni bir kültür kuruluşu olan Halkevlerine hangi şartlar altında bıraktığına yer verilmiştir. Bu şartlar dahilinde; inkılapların ve dayandığı ilkelerin halka anlatılması, demokrasinin, çağdaş uygarlığın gerektirdiği yasal, kültürel düzenin yaratılması için eğitim temel gereklilik olarak görülmüştür. Yazara göre, halkı eğitmek ciddi bir problem olarak ortaya çıkmış ve 1930'lara gelindiğinde, 40.000'e yakın köyde devletin varlığına rastlanacak bir kurum dahi bulunamamıştır. Bu durum, inkılapların halkın her kesimine ulaştırılabilmesi için bir halk eğitimine ihtiyaç olduğu gerçeğini ortaya

çıkarmıştır. Takip eden “Halkevleri ve Faaliyet Şubeleri” başlığı altında ise, çeşitli yetenek ve ilgi alanlarına göre her vatandaşın katılabileceği faaliyet alanları sunmak amacıyla şu dokuz şube tesis edilmiştir: Bu şubeler; Dil, Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycüler, Müze ve Sergi Şubeleri şeklindedir.

Yazar takip eden bölümlerde, dönemin yabancı kültür kurumları ile Halkevleri arasındaki ilişkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Özellikle İngiliz Kültür Heyeti (British Council), Amerika Birleşik Devletleri Kültür Heyetleri ile Halkevleri arasındaki münasebetlerin anlaşılması dönemin uluslararası gelişmelerinin anlaşılması açısından da önem arz etmektedir. Yazara göre, *“II. Dünya Savaşı'nın tüm hızıyla devam ettiği ve Türkiye'nin jeopolitik önemine rağmen savaş dışı kalabildiği bu dönemde sadece İngiliz Kültür Heyeti'nin değil diğer milletlerin de kültürel faaliyetler adı altında çeşitli propaganda hareketlerine girişmeleri”* olağan karşılanmalıydı. Bu başlıklar özelinde Türk siyasetinin tarihsel süreklilik ve kopuş noktaları üzerinde duran yazar bu konuda önemli çıkarımlarda bulunmaktadır. Özer'e göre, yeni Türk devleti, geçmiş hataların tekrarı olmadan siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel dönüşümün gerçekleşebilmesi için eğitimin önemini kavramış ve diğer ülkeler özelinde yapılan araştırmalar neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejimine, siyasal yapısına, ekonomik ve sosyo-kültürel durumuna göre halk eğitim kurumlarının açılması kararlaştırılmıştır.

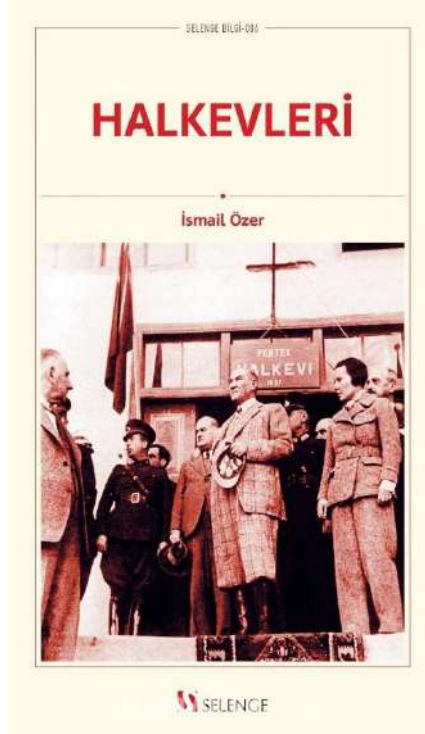
19 Şubat 1932'de açılan bu halk eğitim kurumlarının adı "Halkevleri" olmuştur ve aynı gün 14 merkezde faaliyete başlamışlardır. Bu şekilde, Halkevleri aracılığıyla halkın eğitilmesi ve inkılapların benimsenmesi hedeflenmiştir. İnkılapların halka benimsetilmesini öncelikleri arasında sayan Halkevleri tüzel kişiliği olmayan, merkezi bir yapıya sahip olmayan ve doğrudan CHP Genel Sekreterliği'ne bağlı kuruluşlardır. Halkevleri, bir siyasi kuruma kayıtlı veya kayıtlı olmayan her vatandaşa açıktır ve memurların bu teşkilata katılmasında herhangi bir yasal engel bulunmamaktadır. Hatta memurların Halkevlerine üye olmaları teşvik edilir. Öğrenciler de Halkevlerine katılabilir ancak reşit olduktan sonra üye olabilirler. Halkevleri, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren ulus devletin temel değerlerini halka benimsetmek ve *“Kemalizm”*in sadece siyasi alanda değil, kültürel ve günlük yaşam üzerinde de etkili olmasını sağlamak için kurulmuş önemli kurumlardır. Askerler, bürokratlar ve aydınlar gibi seçkinlerin yaşam tarzını Anadolu'ya taşımayı amaçlayan Halkevleri, yayımladıkları dergiler ve düzenledikleri etkinlikler aracılığıyla Cumhuriyetin ideallerini halka ulaştırarak kamusal alanın genişlemesine ve ülke genelinde yayılmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, ev ve iş yaşamı dışında yeni bir toplanma ve eğlence mekanı oluşturarak, dans, müzik ve tiyatro gibi etkinlikler aracılığıyla yeni rejimin yaygınlaştırılmasına destek olmuştur. Halkçılık ilkesi sayesinde sınıf ayrımları aşarak milli birlik ülküsünü oluşturmayı da öncelikleri arasında sayan Halkevlerinin Cumhuriyetin pek çok ideali üzerinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Örneğin, her milli bayram öncesinde CHP Genel Sekreterliği tarafından Halkevlerine milli bilinci pekiştirmek amacıyla çeşitli faaliyetlerin yapılması talimatı verilir. Özer'e göre, Halkevleri, eğitimde yenilikçi yaklaşımları, kültürel ve sanatsal faaliyetleri, toplumsal cinsiyet eşitliğine verdiği önemi, yerel kimliklere güç kazandırma çabaları sayesinde, dil politikalarının belirlenmesi ve toplumsal dayanışmayı artırma çabalarıyla toplum üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır.

Özer'e göre İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Türkiye'de çok partili döneme geçilmesinin ardından Halkevlerinin konumu tartışmalı hale gelmiş ve yeni kurulan partiler, Halkevlerinden faydalanmak istemiştir. Ancak tüzük yapısı gereği bu duruma izin vermeyen Halkevleri idari kadroları, iktidar-muhalefet mücadelesi içinde bir tartışma konusu haline gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi idari kadrolarınca, Halkevlerinin yeni siyasi gelişmeler

uygun bir şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini düşünülmüştür. Ancak Halkevlerinin karşı karşıya kaldığı maddi sorunlar, siyasi parti eliyle kurulan bir kültür kurumunun yönetimi gibi zorluklar nedeniyle bu yeniden yapılandırma süreci zor olmuştur. 14 Mayıs 1950 tarihli seçim sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti'nin siyasi atmosferde yarattığı değişiklikler, 5830 sayılı kanun kabulüyle birlikte Halkevleri gibi bazı kuruluşların kapatılmasına neden olmuştur. Kapanma süreci, siyasi etkenlerin ve değişen ideolojik yaklaşımların etkisi altında gerçekleşen Halkevleri 1951 yılında kapatılmasına yönelik yasa tasarısının yürürlüğe girmesiyle bu kültür kurumlarının ilk dönemi sona ermiştir. Günümüzde, Halkevlerinin mirası, Türkiye'nin modernleşme sürecinin anlaşılmasına ve günümüz toplumunun şekillenmesine dair önemli bir tarihi dönüm noktası oluşturmaktadır.

Sonuç olarak; yazarın da işaret ettiği üzere, Halkevleri ile ilgili temel bibliyografya tarandığında konu üzerinde bir hayli akademik çalışma ile bunun yanında popüler tarih yazımı kitap ve makalelerin olduğu görülür. Bu yayınlar incelendiğinde kitapta ikinci, üçüncü elden kaynaklara mümkün olduğunca yer verilmemiştir. Bunda güdülen amaç bu kaynakların akademik olmadığını ima etmek değil sadece mümkün olduğunca ana kaynağa ulaşmak isteğinden ibarettir. Kitap özelinde Halkevleri ile alakalı yazılan hemen hemen bütün telif-tetkik eserler görülmüş olmasına rağmen birçoğuna yer verilmemiştir. Çalışmada temel alınan kaynaklar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve yine arşiv vesikası olarak değerlendirilebilecek olan Cumhuriyet Halk Partisinin kendi örgütlerine ve halkevlerine yönelik olarak yayınlatılan kaynak kitap, talimatname ve yönergelerdir. İstifade edilen kaynakların çeşitliliği bakımından çalışma alanda önemli bir boşluğu dolduracak bir hüviyete sahiptir.

Resim 1: Kitap Kapağı

Kaynak: <https://img.kitapyurdu.com/v1/getImage/fn:11336657/wh:true/wi:800>